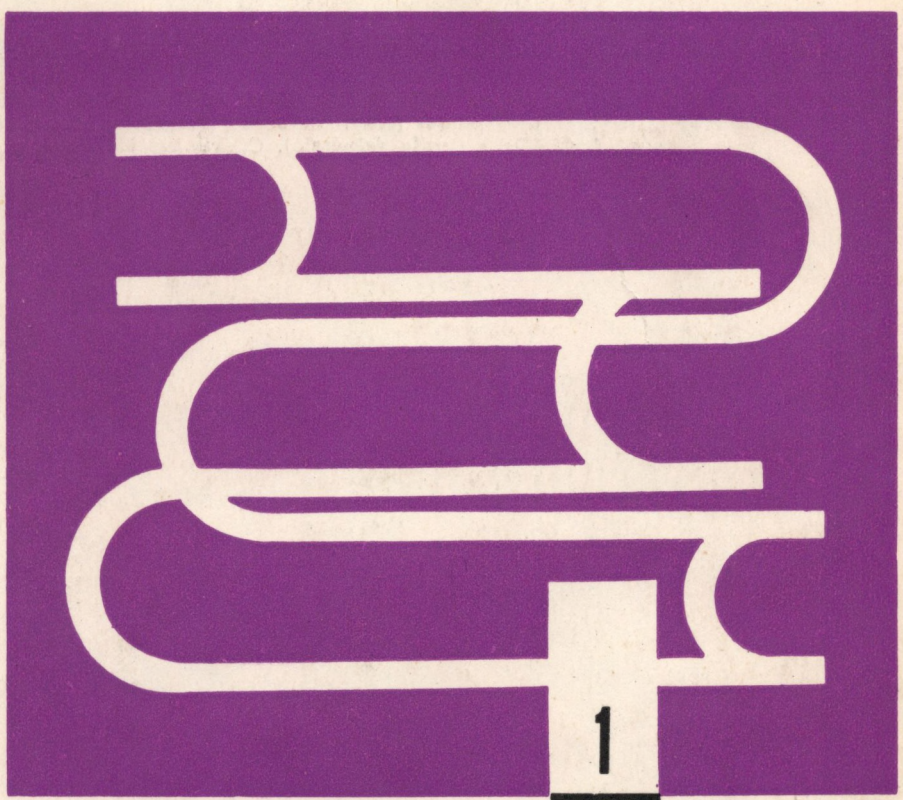

MP 400(2)

KÖNYVTÁROS

1
1976

Kölcsönözhető

Felső képünkön: Óvári Miklós, az MSZMP KB titkára átadja rendeltetésének a Nyíregyházi Megyei Könyvtár új épületét (Hammel József felvétele). Lent: A könyvtár a városközpont felől (Gerő Gyula felvétele). Cikkünket lásd a 3. oldalon

TARTALOM

GERŐ GYULA: Új megyei könyvtár Nyíregyházán	3
PÁL OTTÓ: Minél tágabb körben... Beszélgetés <i>Fábián Zoltánnal</i> az Olvasó népért mozgalomról	10
KÁROLYI ÁGNES: Az iskola és a könyvtár együttműködése (<i>Iskola és könyvtár</i>)	15
<i>Birkás Endre</i> meghalt (—k—)	17
PACSAI LÁSZLÓ: Szakfelügyelet és módszertan (<i>Fórum</i>)	18
PATAKY ERNŐ: A társadalomtudományi információs rendszer regionális kiépítése	20
BÁTHORI BÉLÁNÉ: Olvasótoborzás és olvasóvá nevelés egy honvédségi könyvtárban (<i>Az olvasó katonáékért</i>)	22
SZENTMIHÁLYI JÁNOS: A könyvtári tájékoztatás oktatásának tartalma és módszere	25
FUTALA TIBOR: Közművelődési könyvtárpolitikai vizsgálat Fejér megyében ...	27
Felavatták <i>Pikler Blanka</i> síremlékét	28
BÉNYEI MIKLÓS: Helyismereti eseménytárak II. (<i>Műhelykérdések</i>)	29
KREUTZ RAYMUND: A szakszervezeti és a műszaki könyvtárak együttműködésének fejlesztése az építőiparban	31
Szovjet könyvkiállítás Pécssett (<i>P. J.</i>)	34
Kitüntetések	34
A lapokban olvastuk (<i>Fejér megyei Hírlap</i>)	35
Hírek	33, 36

TAJÉKOZTATÓ

KATONA JENŐ: Gyulai Pál 1826—1909	37
JUHÁSZ MÁRIA: „Az orosz Swift”	39
Bárczi Géza 1894—1975 (<i>Pál Ottó</i>)	42
Lányi Sarolta 1891—1975 (<i>B. É.</i>)	43
Emlékezés Szabó Pálra (<i>Petővári Gyula</i>)	44

KÖNYVEKRŐL

KOCZOGH ÁKOS: Mai magyar iparművészet (<i>Brestyánszky Ilona</i>)	45
RICHARD HOGGART: Művelődés, gondolkodás, szokások (<i>Bozóky Éva</i>)	47
Írók könyvek között (<i>Kamarás István</i>)	48

KÉZIKÖNYVTAR

Olvasótábori kis trakta (<i>Simay Norbert</i>)	50
Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár (<i>Rácz-Székely Győző</i>)	51
A dráma művészete ma (<i>Balogh Elemér</i>)	53

BIBLIOGRÁFIÁK

- Múzeumi periodikák repertóriumai (*Héthy Zoltán*) 54
Bibliográfia az Élet és Tudomány 1970—1974-es évfolyamaiból (*V. M.*) 55
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 56
Tartalomjegyzék az 1975. évre (*F. Wiesinger Piroška*) I—VIII.

A borító hátlapján Kopasz Márta ex librise

Из содержания

- Герё Дьюла*: Новое здание областной библиотеки в Ниредьхаза (3);
Кароли Агнеш: Сотрудничество школы и библиотеки (15);
Папакки Эрнё: Организация региональной информации по общественным наукам (20);
Батори Бэланс: Вербование читателей и развитие чтения в одной библиотеке Венгерской Народной Армии (22);
Сентмихайли Янош: Содержание и методика обучения библиотечной информации (Резюме учебника) (25);
Баневи Миклош: Редактирование краеведческого календаря событий. 2 ч. (Вопросы редактирования) (29);
Крейц Реймунд: Развитие сотрудничества профсоюзных и технических библиотек в строительной промышленности (31);
Югас Мария: 150 лет с рождения великого русского сатирика М. Е. Салтыкова-Щедрина (39).

- Agnes Károlyi*: Zusammenarbeit zwischen Schule und Bibliothek (15);
Ernö Pataky: Der regionale Ausbau des gesellschaftswissenschaftlichen Informationssystems (20);
Frau B. Báthori: Leserwerbung und Erziehung zu Leser in einer Bibliothek der ungarischen Volksarmee (22);
János Szentmihályi: Inhalt und Methode des Unterrichts der bibliothekarischen Information (Besprechung eines Lehrbuches) (25);
Miklós Bényei: Die Verfassung von heimatkundlichen Ereignissammlungen 2. (Werkstattfragen) (29);
Raymund Kreuz: Die Entwicklung der Zusammenarbeit der Gewerkschaftsbibliotheken und der technischen Fachbibliotheken in der Baubranche (31);
Mária Juhász: Vor 150 Jahren ist der grosse russische Satiriker Saltykow Schtschedrin geboren (39).

From the contents

- Gyula Gerő*: New county library building in Nyíregyháza (3);
Agnes Károlyi: Cooperation between school and library (15);
Ernö Pataky: A regional network for an information system in the social sciences (20);
Mrs. Béla Báthori: Recruiting and educating readers in a library of the Hungarian People's Army (22);
János Szentmihályi: Contents and methods of teaching library reference services (Review of a textbook) (25);
Miklós Bényei: Organizing local history data collections 2. (Workshop problems) (29);
Raymund Kreuz: Development of cooperation between trade-union and technical libraries in the building industry (31);
Mária Juhász: Saltykov—Shedrin the great Russian satirist (On the 150th anniversary of his birth) (39).

Cikkeink szerzői

- Balogh Elemér* újságíró; *Báthori Béliáné* honvédségi könyvtáros; *Bényei Miklós*, a Debreceni Megyei Könyvtár csoportvezetője; *Bozóky Éva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Brestyánszky Ilona* művészettörténész; *Futala Tibor* Kulturális minisztériumi tanácsos; *Gerő Gyula*, a Könyvtáros olvasószerkesztője; *Héthy Zoltán*, a Bihari Múzeum igazgatója; *Juhász Mária* irodalomtörténész; *Kamarás István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Károlyi Agnes*, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos főmunkatársa; *Katona Jenő*, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *Kreutz Raymund*, az Építésügyi Tájékoztatói Központ munkatársa; *Pacsai László*, a Szekszárdi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Pál Ottó*, a Könyvtáros heiyettes felelős szerkesztője; *Pataky Ernő*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ ny. osztályvezetője; *Rácz-Székely Győző*, a Köznevelés munkatársa; *Simay Norbert*, a Könyvtáros munkatársa; *Szentmihályi János* kandidátus, az ELTE könyvtártudományi tanszékének docense; *F. Wiesinger Piroška*, az Országos Széchényi Könyvtár csoportvezetője.

Aus dem Inhalt

- Gyula Gerő*: Das neue Gebäude der Komitatsbibliothek von Nyíregyháza (3);

A szerkesztő bizottság tagjai: Balázs Sándor, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Győri Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné

KÖNYVTÁROS

Felelős szerkesztő: **Páldy Róbert**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805.

A KULTURÁLIS MINISZTERIUM LAPJA

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
Levél cím: 1906 Budapest, Pf. 223.

INDEX: 25 449

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**
75.4336 Egyetemi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: **Janka Gyula** igazgató
Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultura” Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H—1389 Budapest, Postafiók 149.

Ovári Miklós avatóbeszédét mondja az új könyvtár előadótermében (Hammel József felvétele)

Új megyei könyvtár Nyíregyházán

Az a sajtóhír, hogy október 29-én felavatták a Nyíregyházi Megyei Könyvtár új épületét, személyekhez fűződő emlékeket is felidézhetett az olvasóban. Mindenekelőtt Móricz Zsigmond emlékét, aki e táj küldötteként érkezett a magyar irodalomba, s akinek nevét a könyvtár régóta viseli, azután Darvas Józsefét, akit szintén sok szál fűzött a megyéhez. Ő mint az *Olvasó népért* mozgalom „számadó gazdája” 1973 nyarán a mozgalom első országos tanácskozásán e városban hirdette meg a nép olvasóvá nevelésének hosszú évekre szóló társadalmi tennivalóit, és életének ezen az utolsó nagy közművelődési-közeleti fellépésén közzétett programjának egyfajta aranyfedezetét éppen az a tény adhatta, hogy miközben a tanácskozás folyt, már álltak az épülő könyvtárnak a földből kibújt betonoszlopai. Ha a kész könyvtárt már nem is láthatta Darvas József, látta alapfalait, s minden bizonnyal elégtétellel töltötte el a tudat, hogy az olvasás új templomának megszületése a mozgalmat is erősíti majd, képviselőinek, „papjainak” hitelét pedig növeli e városban és a szabolcs-szatmári tájon.

A megye és a megyeszékhely kulturális erőfeszítéseinek megbecsülését bizonyítja, hogy az új könyvtárt Óvári Miklós, az MSZMP KB titkára adta át ünnepélyesen rendeltetésének, és ő mondotta az avatóbeszédet is. Bevezető szavaival a Központi Bizottság üdvözlését tolmácsolta mindazoknak, akik az új könyvtár létrehozásában tevékenykedtek, továbbá azoknak, akik benne fognak dolgozni, illetve akik az intézmény látogatói, használói lesznek. Majd Vörösmarty szavait idézve a múlt legjobbainak álmaira és vágyaik, jóslásaik jelenben történő megvalósulásának példáira utalt. Kiemelte, hogy a könyvtár felavatása több mint csupán egy szép új épület átadása: azokra az óriási változásokra emlékeztet, amelyeket a megye az elmúlt években az ipari, a mezőgazdasági és a kulturális fejlesztésben elért. De jelkép olyan tekintetben is, hogy amikor az új könyvtár megépítését ünnepeljük, mindazt ünnepeljük, ami az országban az elmúlt 30 év alatt történt, különösen a kultúra területén. A párt- és az állami vezetők felismerték, hogy a termelés, a népgazdaság fejlesztése önmagában még nem elég: a teljes élethez a kulturális fejlődés is kell, a könyvtár is kell. A népgazdaság fejlesztése, az új gépek, berendezések kezelése képzettebb szakembereket kíván, ez a feladat azonban megoldhatatlan a kulturális előrehaladás nélkül, de a társadalom legfőbb célja, az emberibb élet megteremtése sem képzelhető el a művelődés kibontakoztatása nélkül. Óvári Miklós beszéde végén nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a társadalom a jövőben is mindent megtesz a kulturális fejlődés legszükségesebb feltételeinek megteremtéséért, majd azt a reményét fejezte ki, hogy a megyei könyvtár az immár kedvező körülmények között jól működő kulturális központtá válik.

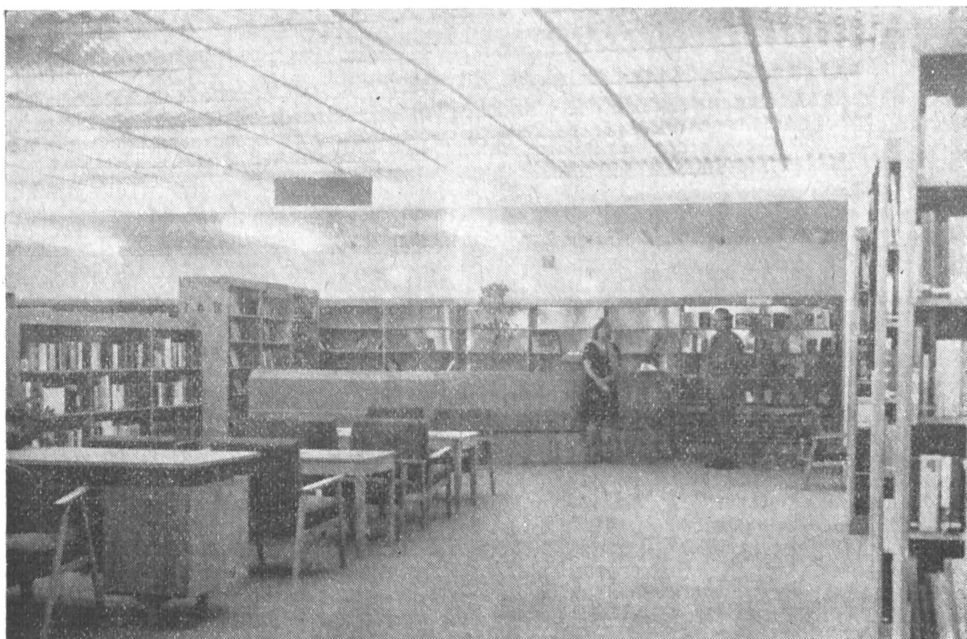
Az avatóünnepség, melyen részt vett a könyvtár névadójának lánya, *Móricz Virág* is, kitüntetések átadásával folytatódott (erről lapunk más helyén adunk hírt), majd előadóművész fellépésével és a Magyar Rádió és Televízió világhírű gyermekkórusának szereplésével fejeződött be a műsor.

A megyei könyvtár régi épületében, amely az ország legnyomorúságosabb könyvtáráépületei közé tartozott, gyakran megfordult *Váci Mihály* is. A megyéhez fűződő kapcsolata közismert. Hogy mégsem a bevezetőben emlékeztettünk nevére, hanem most, amikor az új létesítmény ismertetésébe fogunk, azért történt, mert önmagunkat is figyelmeztetni akarjuk: a most következő mondatok már nem az ünneplés mondatai, hanem a jót és kevésbé jót józanul mérlegre tevő kritikáé, az épület jelentőségéhez méltó magasságra emelt mérce alapján. Váci Mihály vizsgálódó, mindenben az előremutatót fürkésző szellemisége sugallja, hogy az újat ne a régi könyvtáráépület már húsz esztendővel ezelőtt is elfogadhatatlan körülményei alapján ítéljük meg, hanem szembesítsük a jelennek és a jövőnek a könyvtárakkal szemben támasztott követelményeivel. Mert a most felavatott nyíregyházi könyvtáráépület jelentősége olyan szempontból is nagy, hogy 1972, a Miskolci Megyei Könyvtár átadása óta ez az első új megyei könyvtári objektum, s jó néhány évig a „legújabb” is marad, mivel pillanatnyilag nem folyik hasonló jellegű könyvtáráépítkezés az országban. (A Győri Megyei Könyvtár nem új épület, és nagyságát tekintve is egy-két kategóriával lejjebb áll.)

A Nyíregyházi Megyei Könyvtár tervei 1969-ben készültek, tehát elég régen. Abban az időben már befejezéséhez közeledett a Szombathelyi Megyei Könyvtár építése, a Miskolci Megyei Könyvtárá pedig akkoriban indult. Azok a tanulságok tehát, amiket a két építkezés kínálhatott, még csak a könyvtáráépítések szemléletében éltek, a gyakorlat próbája még nem tükröződhetett a nyíregyházi tervekben. Óriási dolog volt tehát, hogy már itt, e tervekben győzedelmeskedett egy elv, ami egyébként csak Szombathely után vált nyilvánvalóvá. Nevezetesen: ahhoz, hogy öt éven belül ne váljék szükké egy megyei könyvtár, a 60–70 000 lakosú városokban is léptékváltásra van szükség. Így lett a Nyíregyházi Megyei Könyvtár 3400 m² alapterületű, szemben a 2100 m²-es kaposvári könyvtárral és a Nyíregyházánál alig kisebb Szombathely 2400 m² alapterületű megyei könyvtárával (Szombathely 65, Nyíregyháza 71 ezer lakosú). Jelenleg Nyíregyházáé az ország második legnagyobb közművelődési könyvtára, csak Miskolc múlja felül (4600 m²), de Borsod megye székvárosa két és félszer nagyobb lélekszámú, mint Szabolcs-Szatmár. A nyíregyházi léptékváltásnak eléggé nem be-

Az általános részleg, jobb oldalt a nagyméretű katalógusszekrény — egyelőre még üresen

Az általános részleg a felnőttek könyvtárában, háttérben a kölcsönzőpult

csülhető következménye, hogy ez az ország első megyei könyvtára, amelynek alapterületi nagysága csonkítatlanul tükrözi a szakmai programot. Ennek köszönhető, hogy itt nem kellett fontos funkciókat már a megnyitáskor összezsugorítani, sőt a tervezés még bizonyos tartalékterületeket is teremtett a később szükséges továbbfejlesztés számára.

Példaszerű a könyvtár telepítése is: az új megyei könyvtárak közül talán a nyíregyházi került leginkább a városközpontba, anélkül azonban, hogy a forgalom zaja túlságosan zavarná a könyvtár életét. A városrendezés néhány méterre a főútvonaltól, öreg házak lebontásával tért alakított ki, ennek egyik határoló eleme épp a megyei könyvtár lesz. Nyilván a tér városrendezési kívánalmait határozhatták meg az épület homlokzatának magasságát: így lett a térre néző rész kétemeletes. Mivel azonban a szakmai tapasztalatok szerint a nyíregyházihoz hasonló nagyságú könyvtárak esetében a mérsékelt lapos épületforma célszerű, az építész a homlokzat tömbje mögé olyan téglalapot formált, mely csak egyemeletes. Ez a formai megoldás nem akadályozta azt, hogy elegendő alapterülethez jusson a könyvtárban szükséges minden munkaág és tevékenységi terület, viszont a sajátos tömegelosztás miatt az épület külsőleg felemássá vált és kettős jelleget kapott: A homlokzat felől nézve az épülettömeg inkább az irodai, közhivatali jelleg uralkodik, a nagy olvasószolgálati tereket magába foglaló laposabb rész pedig elbújik a hivatali tömb mögé, s emiatt a könyvtár belsejében folyó „olvasási élet” látványa, ennek varázsa, hírverő szerepe kifelé kevésbé érvényesül. Az épülettömeg elosztásának ezt az ellentmondását a szakkritika már akkor szótáratte, amikor az épület még csak a rajzpapírokon létezett, sőt okait is feltárta (ld. Havassy—Sallai—Tombor: Könyvtáráépítési tapasztalatok. KMK—NP! 1972.), azonban el kell ismerni, hogy a könyvtár külső megfogalmazása egységességében veszített ugyan, de nyert is például azzal, hogy a homlokzat mögötti téglalapon hely maradt egy tartalékszintnek, ami később mintegy „emelet-ráépítéssel” újabb 6—700 négyzetméterrel megnövelheti az olvasószolgálati részeket, és szabályos mértani idomná formálhatja az épületet.

Az épület egyébként kedvező esztétikai benyomást tesz a nézőre, noha vele szemben a szombathelyi könnyvedebnek, elegánsabbnak tűnik, a Miskolci Megyei Könyvtár székháza pedig nagyvonalú formáival, monumentalitást sugárzó homlokzati tagolásával impozánsabb hatást kelt. A nemes kőburkolat és az anyagfelhasználásban mutatkozó egység jól példázza azt a szemléleti fejlődést is, ami az első, a kaposvári könyvtár megépítése (1964) óta a külső kialakítás igényességében megmutatkozik.

A nyíregyházi tervezés időpontjában még nem tekintették alapkövetelménynek

azt, ami a Miskolci Megyei Könyvtár példája nyomán ma már elsődlegesen fontos elvű vált: a könyvtár nap- és fényvédelmét építészeti eszközökkel kell megoldani. Emiatt a nyíregyházi könyvtár árnyékolása vegyes: oszlopos árnyékoló elemeket kapott a dél-nyugati tájolású homlokzati (hivatali) tömb, a mögötte levő, az olvasószolgálati területeket magába foglaló lapos épületrészt pedig az ablakok fölött előreugratott lamellás (lemezes) szerkezetek óvják párkányszerűen a napfénytől. A megoldás nem bizonyult hibátlannak: az oldalrészek építészeti tagolásában, a tagolóelemek szerves kapcsolódásában megbomlott az összhang, a laikus néző szemét zavarja a fő- és az oldalhomlokzat eltérő kiképzése (ez az épület esztétikailag leginkább bírálható része), a homlokzat mögötti munkaszobákban dolgozók viszont az idei nyári beköltözés első tapasztalatai alapján a helyiségek túlzott felmelegedésére, a nehezen elviselhető hőségre panaszkodnak.

Az épületbe lépve a könyvtárépítészet iránt érdeklődők sok előremutató megoldást jegyezhetnek fel. Hadd emlékeztessünk rá: az 1973-ban tragikusan elhunyt *Szőnyi László* érdeme, hogy annak idején kierőszakolta a Miskolci Megyei Könyvtár épületének teljes alapincézését, mert ezáltal a földszint alá minél több helyigényes funkciót lehetett telepíteni (a belsőraktár elhelyezését, egyéb raktározási feladatokat, az épületgépészeti és más kiszolgáló egységek működtetését sikerült így megoldani). Nyíregyházán is sok minden került az alagsorba: néhány szociális helyiség (teakonyha, zuhanyzó), a gépház, a sokszorosító, s ami a legfontosabb: a nagy, 200 000 kötet tárolására alkalmas, békéscsabai gördülőállványokkal felszerelt belsőraktár, mögéje pedig a folyóiratraktár és a 38 egységet magába foglaló városi könyvtárhálózat központi letéti raktára. Fontos lett volna az is, hogy a raktárak közvetlen kapcsolatba kerüljenek a másik oldalon levő garázsokkal, ez a szempont azonban elkerülte a tervezés figyelmét.

A földszint funkcionális felhasználásában szintén megmutatkozik egyfajta, a jövőbe mutató jó ráérzés: a gyermekkönyvtárnak, tehát az olvasószolgálat egyik ágának idetelepítése. Az 1972 szeptemberi székesfehérvári könyvtárépítési tanácskozásig ugyanis az volt a tervezői elv és gyakorlat, hogy a legértékesebb területre, a földszintre kiszolgáló és ügyviteli-hivatali helyiségek kerüljenek, valamint az ún. klub-övezetből az előadó- és kiállítási termek. Ide telepítették például a büfét (Miskolc),

A gyermekkönyvtár

A könyvtár előadóterme

a hírlapolvasót (Szombathely, Miskolc), az előadó- és kiállítótermet (Kaposvár, Szombathely, Miskolc), a gondnoki lakást (Kaposvár), valamint a könyvtárigazgatási és ügyviteli, továbbá a feldolgozási, a könyvkötészeti, sőt a raktározási (Szombathely!) célokat szolgáló helyiségek közül is mindazokat, amiket a földszintre még sikerült bezsúfolni. Részben ilyen módon alakította ki a tervezés a nyíregyházi könyvtár földszintjét: az olvasó itt is, mint Kaposváron, az épületbe lépve szembe találja magát a ruhatárral, amely mögött a 140 személyes előadóterem van. Újítás azonban a terem *légkondicionálása* — az első ilyen berendezés magyar közművelődési könyvtárban —, valamint a kis színpadi rész, amelyre a ruhatár hátsó részéből filmet lehet vetíteni. A ruhatártól balra van a hírlapolvasó és a büfé, majd egy folyosóra „felfűzve” két szoba a feldolgozók, kettő a könyvkötészet számára, továbbá szolgálati bejárat és szociális helyiségek (teakonyha, hivatalsegédi szoba) is található itt. Külön ki kell emelni, hogy az új könyvtárak közül a nyíregyházi van a legjobban ellátva szociális helyiségekkel.

A földszintnek a ruhatártól jobbra eső részében van a gondnoki lakás, de ennek a résznek betelepítésében — mint említettük — sokkal nagyobb a jelentősége a 210 m² alapterületű, 13 000 kötetes gyermekkönyvtárnak. Ezzel a legértékesebb területre, a földszintre valóban alapvető könyvtári funkció, egy különösen fontos csoport, a gyermek-korosztály olvasószolgálatát került, igaz, azon az áron, hogy elvált a felnőttek olvasószolgálatától, s e miatt — Miskolccal ellentétben — a kiszolgáló helyek, tehát az ellenőrző pontok száma és apparátusa is megduplázódott.

Az emelet két részre válik: Az épület „lepény” részét a 740 m²-es felnőtt olvasószolgálat, valamint a zenei részleg foglalja el, az épülethomlokzat mögötti területen viszont öt igazgatási és ügyviteli helyiség van. Ezt az elrendezést a könyvtárépítésszek kifogásolják, mert szerintük a homlokzati részen levő, nem főfalakkal kialakított szobák területére az előttük levő folyosóval együtt az olvasószolgálat tartaléktérületének tekinthető, tehát túl értékes ahhoz, hogy hivatali célokra használják fel. Ráadásul az olvasószolgálati tér belmagassága is szükségképpen eltér a hivatali szobáktól, s ha mindkét igénynek megpróbál eleget tenni a tervezés, az eredmény az épület külső, esztétikai egységének megbomlása, kisebb-nagyobb diszharmonia lehet, amire említettünk is példát. Hibának tartják azt is, hogy az olvasószolgálatban dolgozók munkahelyei (mert Miskolccal ellentétben itt az olvasószolgálatos könyvtárosoknak nemcsak az olvasószolgálati térben, hanem azon kívül is vannak munkahelyeik) nem a felnőttek szabadpolcos teréhez kapcsolódnak, hanem attól szintben is elszakítva, egy emelettel feljebb, a homlokzati részben találhatók. Ezen a felső emeleten még négy — kétszemélyes — kutatószoba is van (távol a kutatás alapjául szolgáló könyvbázistól), továbbá egyéb hivatali helyiségek, munkaszobák, például a városi könyvtárhálózat központi irodái.

Térjünk vissza azonban a felnőttek olvasószolgálati terébe, ahol immár általá-

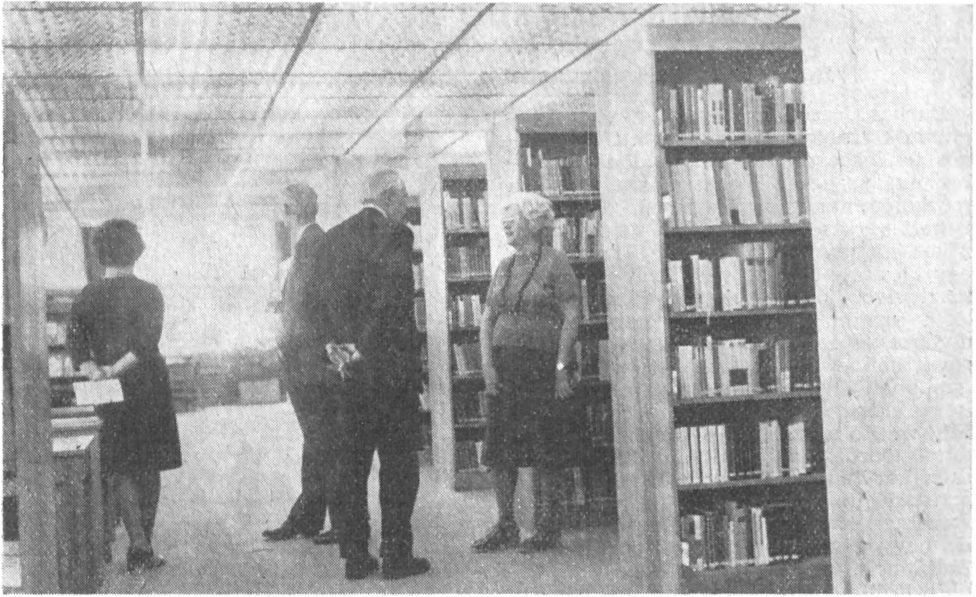
nossá váló elrendezési móddal találkozunk az olvasó: a szakrészleges telepítéssel. A szépirodalmi, a természettudományi, helytörténeti, társadalomtudományi, művészeti és irodalomtudományi csoportokba osztott kölcsönzési könyvanyag mellett mindent ott vannak kézközelben a részleg profiljába vágó folyóiratok és kézikönyvek, amelyeket az épület három oldalán körbefutó ablakok mellé telepített olvasóasztaloknál lehet használni. Összesen 110 ülőhely van az egy- és kétszemélyes asztalok mellett, illetve a szépirodalmi részben is található pihenést-lapozgatást szolgáló asztal- és ülőhelycsoportok. A szabadpolcos térben 35 000 kötet szolgálja a kölcsönzési igények kielégítését, 5000 kézikönyv pedig a helybenolvasást Igen imponáló szám ez, és nagy a felelősségük a tájékoztató, s a szakrészlegekben dolgozó könyvtárosoknak: tőlük is függ, hogy az olvasók ne váljanak tanácstalanná, ne bátortalanodjanak el, ne veszítsék el bizalmukat e *nagy könyvtárban*, ne szakadjon meg közvetlen kapcsolatuk a könyvvvel és a kiskönyvtárban már szinte családtaggá vált könyvtárossal.

Szót kell ejteni arról is, hogy a raktártól a szabadpolcos nagytérig jár lift (személyt és terhet egyaránt szállíthat), de helye meglehetősen távol esik a kölcsönzőpulttól. Az effajta elhelyezéssel szemben a jövőben épülő könyvtárak tervezőinek választ kell adniuk arra a fogas kérdésre is, *miként lehet a liftet úgy telepíteni, hogy az a könyvszállításon kívül mind az olvasók, mind a könyvtárosok szállítását végezhesse*, akár az olvasószolgálati terekbe, akár a hivatali helyiségekbe tartanak is a liftet igénybe vevők.

A könyvtárbelső esztétikai kialakításának legsebezhetőbb pontja az előcsarnok kiképzése és a szakmai részek (gyermek- és felnőtt olvasószolgálati terek) felöltöztetése. Az épület, nagyságához és színvonalas külső kiképzéséhez képest, nem volt drága. A 33—34 millió forint, amit építésére és berendezésére fordítottak, egyáltalán nem mutat a legcsekélyebb pazarlásra sem. Ezért az előcsarnok, az olvasó és az intézmény első találkozásának színhelye megérdemelte volna az igényesebb megformálást — még némi többletköltség árán is.

A belső terek felöltöztetése azonban a felhasználónál nagyobb összegbe sem került volna. Csupán több belsőépítési gondosságra. Országos tapasztalat, hogy még a legnagyobb épületkialakítást is képes „leépíteni” az ötletlen vagy szakmailag elhibázott téröltöztetés. Jól emlékszünk Kaposvárra, ahol az egyedi tervezésű állványok olyan magasra sikerültek, hogy a teremarányok összhangja és a használhatóság érdekében fémlábaik elfűrészelésével kellett magasságukat a normálásra csökkenteni. Ez a hiba azonban felfogható úgy, mint az első korszerű magyar szabadpolcos könyvtár tanulópénze. Am a nyolc évvel később felavatott Miskolci Megyei Könyvtárról is azt a megjegyzést olvashatjuk a szakirodalomban, hogy a szerkezetalkítás impozáns hatását sok vonatkozásban lerontotta a belsőépítéssel bizonyos anyagok, főleg a faburkolások túlhalmozásával, túladagolásával. Nyíregyházán is kisebb lett az enteriőr esztétikai értéke annál, ami az épületszerkezetben lehetőségként benne volt. Az olvasószolgálati tér nagyságához kell méretezni például a belmagasságot. A szükséges teremmagasság Nyíregyházán mindaddig meg is volt, amíg a világítótesteket tartalmazó fém álmennyezetet a kellenél jobban be nem lógatták a légtérbe. A következmény: új megyei könyvtáraink olvasószolgálati tereihez viszonyítva a nyíregyházi könyvtár felnőtt részlegének tere kissé lapossá, „nyomottá” vált.

A nyomottság érzetét tovább fokozza a bútortér hatása. Köztudomású, hogy a fából készült falburkolatok és más faanyagok túlságosan dús alkalmazása nemcsak gazdagítja, de kissé el is nehezíti és szűkíti a teret. Ezt a hatást fémmel lehet feloldani, tehát a fém-fa kombinációjú, könnyed állványzattal, amelynek közein átsiklik a szem, nem akadályozza a pillantás végigfuttatását az egész termen. Ezzel szemben Nyíregyházán olyan, rendkívül súlyos, testes fabútortér került a szabadpolcos térbe, amely az egészre ránehezedik, ráadásul átláthatatlan, tehát az ellenőrzést is zavarja. Mindegyik bútortérben a szükségesnél körülbelül negyedrésszel több faanyag van, méretei (pl. a polcmagasság és a polcmélység) feleslegesen megnövekedtek. A tanulás ugyancsak országos: újból és újból le kell írunk, hogy a könyvtáros ne hagyja magára (szabadjára) a tervezőt, hanem már a kezdet kezdetén adja kezébe a szükséges könyvtárépítészeti segédleteket, de legalábbis a bútorok alaptereinek közölje, és követelje meg azt is, hogy a mintapéldányok elkészítésének utolsó szakaszában ott lehessen az asztalosműhelyben. A mostani nyíregyházi könyvtárosok erőfeszítéseket tettek a bútortervek hibáinak utólagos kijavítására, erre azonban már csak részben kerülhetett sor. A következmény: a korpulens *bútortér uralkodik a szabadpolcos térben, s az olvasó és a könyv közé toladódik.*

Móricz Virág Sallai Istvánnal beszélget a társadalomtudományi részlegben
(Gerő Gyula felvételei)

*

Amikor elkészült könyvtárról írunk, kicsit már a leendő könyvtárakra gondolkunk. Az ő érdekükben, okulásukra foglalkozunk többet a tanulságokkal, mint ahány szót a dicséretre fordítunk.

Az elmondottakból tehát senki ne vonja le azt a következtetést, hogy a nyíregyházi könyvtárépület szakmailag visszalépés a korábbi megyei könyvtárépületekhez képest. Ellenkezőleg: ez a könyvtár nagyságát tekintve a második, sok megoldásában pedig első a jelenlegi megyei könyvtári objektumok között. Korának, tervezési időszakának színvonalát képviseli, s kiállja a hasonló külföldi épületekkel való összehasonlítás próbáját is. Tervezője, *Paulinyi Zoltán*, a Nyírterv mérnöke már nincs az élők sorában. Emlékét a könyvtár előcsarnokában elhelyezett márványtáblánál is méltóbban őrzi maga az épület, amelyből mind a magyar, mind a külföldi látogatók még jó ideig merithetnek hasznos tanulságokat, jó ötleteket. Most már az épületben dolgozó 61 munkatárstól függ, milyen lesz a könyvtár látogatóinak olvasói közérzete. Az ő hozzáértésükön és segítőkészségükön múlik csupán, hogy az 1974-es év 5614 felnőtt és 964 gyermekolvasója helyett mikor válik tízezressé az olvasótábor. Mert az új könyvtár kedvező körülményei legalább ennyi olvasót szavatolnak már az első teljes évre.

Gerő Gyula

A cikk megírása után kaptuk a hírt, hogy a megnyitás óta eltelt négy hétben 1375 olvasó iratkozott be a könyvtárba. Az új olvasók túlnyomó többsége a felnőttek közül jelentkezett.

Andruskó Károly ex librise

Minél tágabb körben...

Beszélgetés Fábíán Zoltánnal az Olvasó népért mozgalomról

Darvas József, az Olvasó népért mozgalom Nyíregyházán megtartott I. országos tanácskozásának zárszavában — válaszolva az egyik hozzászólásra, amely a mozgalommal kapcsolatban Illyés Gyula ismert versére hivatkozott — a következőket mondotta: „Hogy ez a mozgalom egy kicsit az „Ozorai példa”? Elöl megy a zászlóvivő, Darvas, utána jön Fábíán Zoli, azután Molnár Zoli, kerülgetik a dombot, és ez olyan, mintha valami nagy sereg lenne itt. Hozzátehetem: ha nagyobbának látszik ez a sereg, mint amekkorára, akkor az azért van, mert amíg mi Molnár Zolival egyszer körülmegyünk a domb körül, addig Fábíán Zoli háromszor körülszaladja. Így még nagyobb a sereg. Komolyra fordítva a szót: nem szeretnék itt személyi kultuszt csinálni, de nagyon-nagyon megköszönöm Fábíán Zoltánnak, amit az eddigiekben tett. Fábíán Zoltán nem egy ember, hanem egy intézmény... jó lenne, ha ennek a munkának a lelkes Fábíán Zoltán példáját követő emberei nőnének fel... abban én is hiszek, hogy ő nem válik ki a mozgalmából...”

A nyilvános elismerés szép, bátorító szavai két és fél év távolából érkeznek, mégis oly közeli, mintha most hangoznának el a beszélgetők előtt itt, az Írószövetség néhai elnökének szobájában. Mert hitelesen vallanak a „mai” Fábíán Zoltán jellemvonásairól és a mozgalom-

ban betöltött jelenlegi szerepéről is. Az elmúlt éjszaka érkezett vissza a borsodi Arnótról, ahol — mint a Hazafias Népfőnt országos művelődési munkaközösségének alelnöke — a bejárók klubjával ismerkedett, másnap pedig az Írószövetség titkáráként nagyobb írócsoportot kísért Barcsra, egész napos író-olvasó találkozóra.

— Nagyszerű kezdeményezést indítottak el a borsodiak a bejárók klubja megalakításával — a felfedező örömeivel számol be tapasztalatairól. — Érdemes ráirányítani a figyelmet mind a négyre, mert ennyi működik már Borsodban. Sajnos, országosan is csak ezekről beszélhetünk. Pedig másutt is megvalósítható lenne az arnótihoz hasonló klub, amelyet tavaly az SZMT indítványára hoztak létre a község művelődési otthonában, a könyvtár szomszédságában. Hétfőnként harminc-negyven bejáró dolgozó jön itt össze a családtagokkal együtt. A megye, a járás vagy a község egy-egy vezetőjének jelenlétében községpolitikai és egyéb társadalmi kérdésekről beszélgetnek. Ily módon kapcsolódnak be a közéletbe. Erre egyébként nehezen nyílna módjuk. A bejárók megbecsültségüket érzik abban, hogy véleményüket kéri és figyelembe veszik. Az összejöveteleken a helyi problémákról gyakran országos gazdasági és politikai kérdésekre terelődik a szó. Egészen bizonyos, hogy a klub a közművelődés, a műveltség gyarapításának, a politikai és szakmai ismeretek terjesztésének is fórumává válik.

— *Mint az országos munkaközösség alelnökétől kérdezem, milyen eredményekről számolhat be azóta, hogy a Hazafias Népfőnt lett az Olvasó népért mozgalom gazdája?*

— 1973-ban a Társadalmi Szemle című folyóiratban négy esztendő tapasztalatai alapján igyekeztem megfogalmazni a mozgalom gyengeségeit, hogy az „új gazda” irányításával tovább léphessünk. Az eltelt két és fél év gazdag eredményekben. Mivel az olvasók számának emelkedése az intézményi fejlesztéssel is összefügg, a mozgalom — a korábbi esztendő sikeres próbálkozásait követve — támogatta a *könyvtárfejlesztési, illetve korszerűsítési akciókat*, így például a Száz falu — száz könyvtár, a Petőfi emlékkönyvtár és a 30 év — 30 könyvtár elnevezésű eredményes pályázatokat. Ez a három, mozgalommá fejlődött vállalkozás körülbelül 22 ezer négyzetméter könyv-

tári alapterület-gyarapodást eredményezett. A leglényegesebb, hogy társadalmi méreteket öltve *megnőtt az igény a könyv* (nemcsak a szépirodalmi művek!), az *olvasás iránt*. A Hazafias Népfront szellemi integrációt teremtett: keretei között mód nyílt a könyvvel, az olvasással foglalkozó és addig jórészt egymástól függetlenül tevékenykedő szervek, intézmények és aktivisták együttes munkájára. Az ország különböző részein tapasztaltam, hogy a népfrontelnökségek, illetve -bizottságok a népfront művelődéspolitikai tevékenységének keretében az egyik legfontosabb területnek az Olvasó népért mozgalmat tekintik. Új szint, nagy gyarapodást hozott az, hogy a *kertbarát csoportok* — több ezer ember — is csatlakoztak a mozgalomhoz. Az eredményekhez kétségtelenül hozzájárult az MSZMP-nek a közművelődés helyzetéről és fejlesztéséről szóló, 1974. évi határozata, amely a mozgalom továbbfejlesztését is megszabta, valamint a XI. pártkongresszus döntései, amelyek alapján újabb tennivalók hárulnak a mozgalomra.

— A Hazafias Népfront irányításával sokkal tágabb tér nyílt a cselekvésre. A népfrontbizottságok társadalmi érrendszere, amely az egész országot behálózza, megmégülő lendületet adhat a mozgalomnak: rajta keresztül eljuthat és követésre találhat minden példás, új kezdeményezés. Mert még akad, nem is kevés, jó vállalkozás, mely megreked az indító közösség keretében, noha követésre ösztönözne, csupán a megfelelő nyilvánosság hiányzik. *Minél tágabb körben terjedjen el a mozgalmat állandóan élesztő leleményes vállalkozás*. A Hazafias Népfront Országos Tanácsa a Népfront című folyóiratában rendszeresen közlése teszi mindazokat a hasznosítható helyi kezdeményezéseket, amelyekről a népfrontbizottságok útján hírt kap; a nagyobb vállalkozásokról részletes tájékoztatást közöl, mintegy kedvcsinálásképpen. Sajnos, a népfront-tisztségviselők, akik megkapják a kiadványt, csak helyell-közéssel figyelnek fel az említett közleményekre, így nincs meg a kívánt hatásuk ezeknek az írásoknak. Pedig a nemes vállalkozások elterjedése egyrészt azt jelenti, hogy hasznukat több helyen is mielőbb láthatják, másrészt a helyeslő visszhang további ösztönző erő az elindító közösségeknek: még eredményesebb társadalmi cselekvésre készítet.

— *A könyvtárosok híradásaiból is tudjuk, hogy az utóbbi időben fokozott vonalommal viseltet a fiatalok olvasásának kérdései iránt. Hallhatnánk ebbéli tapasztalatait?*

— Az ősszel részt vettem a *gyermekkönyvtárosok Szolnokon rendezett tanácskozásán*, amely az általános iskolások olvasóvá nevelésével foglalkozott. A számomra rendkívül tanulságos megbeszélés valóban elősegítette a tapasztalatok felszínre hozását. Mozgalmi és pedagógiai szempontból egyaránt megvitatták a témát. De szót ejtettek arról is, miként lehet a könyvtárban az olvasó gyermekkorukat játékos formák között együtt tartani.

— A mozgalom kezdettől fogva különös gonddal törődött a gyermekek és a fiatalok olvasóvá nevelésével, mert — *Darvas József* szavaival: — *aki 14 éves koráig nem barátoskodik meg a könyvvel, az aligha pótolja ezt később*. Aczél György az MSZMP Központi Bizottságának 1974. március 19—20-i ülésén elhangzott előadói beszédében jogos igényként hangsúlyozta: *Arról is gondoskodnunk kell, hogy az iskolából kilépő — olvasási szempontból kritikus — korosztályok egész életre olvasók maradjanak*.

— Az önmagát alakítani, megvalósítani törekvő ember szükségképpen társakat keres. Még inkább így cselekszik a fiatal: olyan *meghitt közösség után néz*, amelyet önművelésre, belső világának gazdagítására alkalmasnak ítél. A Hazafias Népfront országos művelődési munkaközössége szorgalmazza, hogy ilyen közösségek jöjjenek létre. Az olvasó igyekszik megnyilatkozni az olvasott műről. Ehhez közösség kell, amelyben meg mer nyilatkozni. Nagyon örvendetes, hogy — ezt felismerve — egyre több könyvtár szíriárd közösségeket alakít ki maga körül.

— Sok olyan kezdeményezés indult el a mozgalomtól, illetve terjedt el általa, amely az iskolai könyvtárak szorongatott helyzetén igyekezett változtatni, így például sikeresek voltak a *Könyvet az iskolának, Könyvet a pusztai diákoknak, Az első könyv házhoz megy, Könyvek a tanyai kollégiumoknak, Jó könyvet minden gyermek kezébe elnevezésű* akciók. Ugyancsak a gyermek, illetve az ifjúság olvasását szolgálta a gyermekek, valamint az ifjúság akciója az olvasó népért, és a katonaseregben szolgálót teljesítő fiatalok nagy csoportjait megmozgató *Olvasó katonáért* kezdemény. Itt említhető meg a Pest megyében megrendezett *ifjú olvasók hónapja* és a más megyékben bevált gyermekkönyvvetek rendszere.

— Túlzás nélkül mondom, lelkesítően szép *rendhagyó irodalmi órákat* láttam. Általában az a véleményem róluk, hogy „holdudvart” adnak a pedagógusi munkának, megkönnyítik az értő olvasóvá nevelést. Több változatuk alakult ki pár esztendő alatt. Az egyiket művészeti szemléltető óráknak nevezném, amikor előadóművész szólatatja meg a kapcsolódó műveket, művészi élményt nyújtva a tantárgy adta irodalomból. Nagy gyakorlatra tett szert ebben az óratípusban *Sellei Zoltán* előadóművész.

Az 1974. évi ünnepi könyvhét megyei megnyitóján Hajdúböszörményben

A másik változatban — amelyet *Horgas Béla* művel — nem a választott költőt, író-t illusztráló művészi produkción van a hangsúly: az előadó a mű titkaiba igyekszik utat törni. Például a kortársi magyar irodalomból „bedob” olyan novellát, ami a gyermekeket érdekli. Elkezd róla beszélgetni, s ily módon *műelemzésre készíti a gyermekeket*, a mű önálló megközelítéséhez segíti őket. A harmadik típus a fentieknél jóval gazdagabb. Irodalomtörténész vagy kritikus bevezetője után előadóművész tolmácsol a jelenlevő író művéből; az óra másik felében a diákok kérdeznek, s az író válaszol.

— A rendhagyó irodalmi órákkal kapcsolatban a városi és a megyei könyvtárak erejükön felül vállalnak közvetítő feladatokat is. Az érdeklődés és az igény növekedett, kielégítésükre alig van mód. Sajnos, megoldatlan a rendhagyó irodalmi órák központi és megyei költségvetési fedezetének előteremtése. Amióta a népfronthoz került a mozgalom, azóta sem tudtuk elérni, hogy legyen egy kis rendező iroda, amelyik összegezi a befutó igényeket, felkéri (biztosítja) a művészi együttest és esetleg anyagi támogatást is ad. Felvetődött az a gondolat, hogy alakítsunk ki műsортípusokat, amelyeket két-három tagú művészegyüttes megtanul, és bejárja velük az országot. Hazánkban először *Jancsó Adrienn és Török Erzsébet* próbálkozott hasonlóval, amikor pedagógusi igényű irodalmi műsorcsoportot mutattak be az iskolákban.

— Ebben a tekintetben is akad követésre méltó példa néhány megyében. A szolnoki színház színészei művészi összeállításokat adnak elő. Ezt a tevékenységet a Hazafias Népfront segítségével a megyei tanács hangolja össze. A békéscsabai színházi együttes egy-egy kor irodalmából készített kerestet és irodalmi estek keretében bejárta vele a megyét. Ez mindenütt megvalósítható lenne, ahol színház működik. Újabb kezdeménnyel találkoztam Kecskeméten, ahol a színház vezető rendezője főrendezői próbát tartott a meghívott középiskolások előtt a Bánk bánból. A darabot a színész és a rendező közti kapcsolat aspektusából mutatta be a diákoknak, akik ily módon egy színrevitel folyamatába tudtak betekinteni. Kétségtelen, hogy ez a főrendezői bemutatás felkeltette, illetve elmélyítette a Bánk bán iránti érdeklődést.

— A még fiatalabbakban igyekszik felébreszteni az olvasási igényt az egyre színvonalasabbá váló *Kincskereső* című gyermekirodalmi folyóirat. Ahogy a nyíregyházi tanácskozás ajánlásba foglalta, sikerült szegedi szerkesztéssel országossá tenni a lapot, amely régebbi és mai, hazai és külföldi írók műveit közli, megtalálván a módját annak is, hogyan lehet az irodalmi, irodalomtörténeti, zenei, filmesztétikai kérdéseket gyermekekhez szólóan tálni. Érdemes lenne országossá tennünk a Zala megyei kezdeményezést: *Kincskereső-körök* hoztak létre, amelyek feladatként az irodalmi emlékek felkutatását és ápolását vállalták. Levelező kapcsolatot tartanak a szerkesztőséggel. Ezek a kis közösségek irodalmi szakkörök fészkei lehetnének; vetélkedőt is rendezhetnének számukra, esetleg nyári táborozást.

— Az *Írószövetség KISZ-szervezete vetette fel az olvasótáborok gondolatát. 1972 júniusában nyílt meg az első, Felsőtárkányban, 1973-ban pedig már tizenegy tábor várta lakóit. Hol tart jelenleg a fiatalok olvasóvá nevelésének ez a formája?*

— Igazuk volt azoknak, akik nagy jövőt jósoltak az olvasótáboroknak. Nemcsak a számadatok bizonyítják életrevalóságukat. 1975-ben például negyven tábor tevékenykedett. Sokkal lényegesebbnek tartjuk a résztvevőkre gyakorolt hatást. Az eltelt négy év alatt szervezett 73 tábor több mint háromezer fiatal számára teremtett él-

ménytadó együttlétet! Saját adottságaikkal hozzájárultak a táborlakók olvasási kedvének-szenvedélyének felszításához. (Mindegyik táborban működött könyvtár, erre a célra válogatott kötetekkel.) Több kis közösségnél tapasztaltuk, hogy a szerteágazó, olykor szertelen kisdíái érdeklődést megpróbálták megfelelő irányba és mederbe terelni, s ezáltal a természetes kíváncsiságból tudatos igényt fakasztani. Fiatal, lelkes pedagógusok, írók, könyvtárosok, népművelők vezetésével dolgoztak a csoportokban levő általános és középiskolás, illetve szakmunkástanulók, hátrányos helyzetben levő munkás- és parasztfiatalok; a program szerint olvastak, műveket elemeztek, vitakoztak az életről, előadásokat hallgattak a szocialista közéletéről — kétségtelenül indíttatást kaptak a művelődésre és önművelésre.

— Tavaly *vándorló olvasótábor* létrehozására történt kísérlet. A Hazafias Népfrent Országos Tanácsa, a Magyar Úttörők Szövetsége, az Írószövetség és a Pílisi Parkerdógazdaság rendezésében az ország különböző részéből meghívott úttörőcsoportok tíz napot töltöttek a Pílisben. Az egyik napon gyalogoltak a megadott erdei hegyi úton, a másikon a táj nyújtotta témákkal foglalkoztak. A jelenlevő könyvtár hozzájárult ahhoz, hogy a táj történetét, növény- és állatvilágát és a csillagos ég jelenségeit tanulmányozhassák. Az olvasottakat pedagógusok és írók vezetésével beszélték meg.

— Felvethetné bárki, hogy a táborozás csak alkalmi közösségeket verbuvál. Való igaz, ámde az olvasótáborok élénk tevékenységet kialakító kis közösségei megkapó élményben részesítik a fiatalokat: nagyszerű dolog ilyen tudatosan együtt gondolkozó csoporthoz tartozni, s hazatérve bizonyára szükségét érzik ennek. E közösségek életének főbb tapasztalatait összegeztük a KISZ és a Hazafias Népfrent kiadásában nemrég megjelent *Olvasótábori kis trakta* című könyvecskében, hogy módszertani segítséget nyújthassunk az ideai táborok szervezéséhez.

— *Az Olvasó népért mozgalom kezdeménye a munkásság műveltségének emeléseért messze túlhaladta a hozzá fűzött reményeket. Milyen újabb tervekkel foglalkoznak?*

— Sokan és sokszor elmondták: szocialista társadalmunk létkérdése, hogy minden dolgozó tagja megszerezze a kor követelte tudásszintet, s ennek ismeretanyagával éljen és munkálkodjék. A tudományos-műszaki forradalom időszakában a korszerű termelés állandó önképzést és továbbképzést igényel a munkásoktól is. A mozgalom a munkásokat a szakszervezetekkel együttműködve elsősorban a szocialista brigádok révén igyekezett és igyekszik bevonni a művelődésbe. Nemcsak oly módon, hogy segítjük a brigádokat kulturális vállalásaik megtervezésében és végrehajtásában. A munkásság és főként a szocialista brigádok kulturális tevékenységének fokozását szolgálta a SZOT-tal és a Kulturális Minisztériummal közösen meghirdetett *Olvasó munkásért* pályázat is, amelynek eredményét a Könyvtáros olvasói jól ismerik, hiszen a lap összefoglalót adott róla. Ha csupán azt a tényt emeljük ki, hogy a pályázaton részt vevő intézmények átlagosan 15—20 százalékkal (abszolút számban majdnem 60 ezerrel)

Az irodalmi színpadok 1971-ben megrendezett vetélkedőjének díjátadásán Hatvanban

növelték munkásolvasóik számát, a szakmunkástanulóké és az ifjúmunkásoké ugyan-csak növekedett, a legjobban szerepelt könyvtárak (62), könyvtárosok (120) és kollektívák (5) méltán megérdemelték a díjakat.

— Egy-egy üzem életének fontos építő sejtjei a szocialista brigádok. Megvan bennük az az erő, amely a kisközösség példájának kisugárzásával képes a nagyobb közös-ség életét is formálni. A rájuk fordított gond és figyelem tehát sokszorosan megtérül. Ezért határoztak úgy az indítványozó szervek, hogy az idén is kiírják az Olvasó munkásért pályázatot.

— Leginkább a szakszervezeti könyvtárak foglalkoznak a szocialista brigádokkal. Példamutató lehet mindaz, amit ebben a tekintetben Vácott a Híradástechnikai Anya-gok Gyárában tesznek. A Darvas József nevét viselő üzemi könyvtár (vezetője: *Pető-vári Gyula*) gazdag művelődési tevékenységét meggyeszeret ismerik. Rendszeresen telt ház mellett tartanak itt irodalmi estéket, találkozókot, olykor kiállítással és zenei-műsorral együtt. A rendezést mindenkor egy-egy szocialista brigád végzi, ritka gon-dossággal.

— Itt említeném meg: az ifjúsági olvasótáborok szervezésére kiadott új felhívás-ban a meghirdető hét szerv nyomatékosan ráirányítja a figyelmet a hátrányos művelt-ségi helyzetben levő, de tehetséges, jó képességű fiatalokra és ajánlja, hogy a nép-front- és a KISZ-bizottságok, valamint az úttörőelnökségek az általános és a közép-iskolai olvasótáborok mellett a korábbinál több táborot hozzanak létre szakmunkás-tanulóknak, munkás- és parasztfiataloknak. Ez is a XI. pártkongresszus határozatának szellemében történik: *Fordítsunk különös gondot a munkásosztály tudatának gazdagít-ására, kultúrálódására. Érjük el, hogy mind többen folyamatosan művelődjenek, részt vegyenek általános és szakmai oktatásban, továbbképzésben, önképzésben . . . Mind szé-lesebb rétegek váljanak rendszeres olvasókká.* Ugyanezt a célt szolgálta a nemrég si-kerrel zárult a *Volgától az Elbáig* című olvasó- és rejtvénypályázat is.

— *Az ideai könyvhét kedvező alkalmat ad újabb szocialista brigádok bekapcsolá-sára a kulturális munkába. Szólhatna a könyvhét előkészületeiről?*

— A művelődési munkaközösség megtárgyalta az ünnepi könyvhét országos szer-vező bizottságának ajánlásait a könyv ideai ünnepére. Ebben javasolja, hogy minél több szocialista brigád vegyen részt a könyvhét előkészítésében és lebonyolításában. Az eddigi jó tapasztalatok alapján ismét egy munkáskerület ad színhelyet a fővárosi megnyitónak, a vidéki megnyitót pedig a Berzsenyi Dániel születésének 200. évfordu-lóját ünneplő Szombathelyen rendezik.

— Hadd ismétljem meg néhány kedves gondolatomat. Szeretném például meg-értetni a könyvtárosokkal, hogy az ünnepi könyvhét időszaka könyvvásár is, a könyv-terjesztésben dolgozókkal pedig azt, hogy közművelődés is, nemcsak üzlet. Manapság már egyre inkább együtt van a jófajta vásár és az élményadó lehetőség. És ez a he-lyes. A másik javaslatom: ahol a könyvhét megyei eseményei lezajlanak, legyen min-denütt valami sajátos arculata, amit csak az a hely (genius loci!) adhat. Amikor a település jelenléte is dokumentálódik, például jellemző helyi népművészeti vagy iro-dalmi színpolttal, már önmagát is megvalósította.

(Szocialista közügy, szocialista közösség, Olvasó népért mozgalom — egymástól elválaszthatatlan fogalmak Fábián Zoltán életében. Serény tömegmunkával cselekszik napról napra e nemes közösségi célokért, és felelősen mindazért, ami az olvasó nép, az olvasó ország kialakításával összefügg. Fábián Zoltán, akit a könyvtárosok szemé-lyes ismerősüknek tekintenek és többségük — a rendszeres munkakapcsolat révén — közvetlen munkatársának tart, ötvenéves. Darvas Józsefnek a nyíregyházi tanácsko-záson elhangzott gondolatát csak félig idéztem. Ide kívánkozik a folytatás is: „... de most azt a „parancsot” adtam neki — ahogyan négy évvel ezelőtt azt mondtam: „Zoli, csináld az Olvasó népért mozgalmat” —, tehát most azt mondtam: „Zoli, írd!”)

— *Amikor születésnapján olvasóink nevében is szeretettel köszöntjük, jó erőt, egészséget, sok sikert kívánunk a munkában, a társadalmi tevékenységben, hadd tegyünk fel egy magánjellegetű kérdést: hogyan sikerült teljesíteni az atyai barát, az eltávozott idősebb író társ „parancsát”?*

— A két nagy feladat, a közéleti tevékenység és az írói hivatás egyeztetése a leg-nagyobb gond számomra. Sok esetben útját állja, hogy novellát, de még inkább, hogy regényt írjak. De ezzel a gondnal együtt is sikerült írásaimból egy kötetet összeállí-tanom. A kisregényt és novellákat tartalmazó gyűjteményben a legmaibb ma élmény-világa van benne. A Kozmosz könyvek között *Vízipálma* címmel az idén — várha-tóan tavasszal — jelenik meg.

— Az eltelt idő főképpen az Olvasó népért mozgalomé volt. Az ezután következő esztendőkből fő tevékenységemmé az írást akarom választani, mivel az átélt időszak

történései írói megfogalmazásra várnak. Az elmúlt hét év olyan élmények forrását nyitotta meg számomra, amelyet a mozgalom nélkül soha nem ismertem volna meg. Itt részese lehettem az egész országot átfogó munkának, miközben olyan sorsokkal találkoztam, amelyekhez másként nem férhettem volna hozzá. És mindez arra emlékeztet, *míntha valamelyik műhelyben dolgoztam volna, együtt egy nagy szocialista brigáddal.*

Pál Ottó

iskola és könyvtár

Az iskola és a könyvtár együttműködése*

Az együttműködés általában nélkülözhetetlen és korszerű voltának hangsúlyozása mellett azt szeretném bemutatni, hogy csak bizonyos — viszonylag fejlett — körülmények között lehet együttműködésről beszélni, illetve valóban együttesen dolgozni. Az együttműködésen mindkét fél nagyjából azonos intenzitású aktivitását (munkáját) értjük, s azt is feltételezzük, hogy az együttes munka mindkét fél szempontjából kedvező eredménnyel jár, egyaránt hasznos, kívánatos, gyümölcsöző kell hogy legyen.

A könyvtárak közötti együttműködésnek gazdag irodalma van, s a kérdésfelvetés sem újkeletű. Egy, az USA-ban 1966-ban kiadott kötet (Jefferson: Library cooperation) 14 sűrűn szedett oldalon közli a vonatkozó bibliográfiát.

Az együttműködés lehetősége

Nálunk az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttműködése körülbelül 1970-ben került az érdeklődés középpontjába, 1959-ben még csupán tucatnyi cikk foglalkozott az iskolai könyvtárral, 1969-ben viszont az iskolai könyvtárakkal foglalkozó csaknem 70 cikk, illetve tanulmány közül már a két könyvtártípus együttműködésével foglalkozók száma volt tucatnyi.

1970 körül úgy tűnt, hogy a két könyvtártípus funkcióinak elhatárolása után csupán ki kell dolgozni az együttműködés formáit, módjait. Továbbá érvényt kell szerezni az ún. egységes telepítési elvnek. A funkciók elhatárolása szövegszerűen nem található meg az 1971 decemberben kiadott *Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására* c. dokumentumban, de az értelemszerűen ezt is magában foglalja.

A Fővárosi Tanács művelődésügyi osztálya az irányelvek alapján készült 171 620/1972. sz. útmutatójában a következőket mondja: „Az iskolai könyvtár feladata az oktatás igényeinek kielégítése”, majd alább: „A közművelődési könyvtár vállalja a tanulók egyéni, változatos érdeklődésének kielégítését, emellett támogatja az iskolai munkát is.” Kár lenne most azt fontolgatni, hogy az iskola igényei és a tanulók egyéni érdeklődése a gyakorlatban egybeesnek-e vagy sem. Tudjuk, hogy az iskola sem zárkózik el a tanulók egyéni érdeklődésének kielégítésétől.

A fővárosi útmutatója az együttműködés területeit is meghatározza. Megállapítja, hogy elsődlegesen szükség van az állománygyarapítás összehangolására, továbbá arra, hogy „a közművelődési könyvtár rendezvényeivel segítse az iskolák nevelő munkáját”, s végül „A tanulókat a közművelődési könyvtár nagyobb lehetőségei segítségével tanítsa meg a könyvtárak használatára. Ez a tevékenység legyen szervezett, terjedjen ki az iskola tanulóinak nagy részére”.

Az állománygyarapítás összehangolása a mai helyzetben tulajdonképpen a példányszámok egyeztetését jelenti csupán, mert a közművelődési könyvtárak a hazai termésnek a gyermekeket és az ifjúságot közvetlenül érintő részét (az Új Könyvekben „i”-vel és „I”-vel jelzett könyveket) inkább megveszik, mint az érintett iskolák. Megjegyezzük, hogy mind az irányelvek, mind pedig az előbb említett útmutató határozottan az általános iskolás korosztályra szabott. A könyv- és könyvtárhasználati ismeretek oktatása például középiskolás fokon (a szakmunkástanulók esetében) nehezen oldható meg az iskola bevonása nélkül.

Az iskolai könyvtárból az egyéb könyvtárakba való átirányítás megkönnyítése céljából szükség lenne a könyvtártechnikai eljárások egységesítésére is.

Ami az egységes telepítést illeti, az Irányelvek javaslata a következő: „A gyermekkönyvtárak telepítésénél fontos szempontként kell figyelembe venni, hogy a gyermekkönyvtárak, a területi feladatokat is ellátó iskolai gyermekkönyvtárak és az

* Az MKE egri vándorgyűlésén elhangzott előadás rövidített szövege.

iskolai könyvtárak együttesen alkossanak olyan sűrű hálózatot, amely a gyermeklakosság könyvtári ellátását a lehető legcélszerűbben, de egyben a nevelési célokat legjobban szolgálva veszi figyelembe." Ha ezt az elvet a középiskolás korosztályra vonatkoztatjuk, tekintetbe kell vennünk, hogy *nem szándékozunk külön ifjúsági könyvtárakat létrehozni*, az ifjúsági szolgálatot viszont — az irányelvek szerint — minden nagyobb közművelődési könyvtárban kívánatos 1975-ig megszervezni.

Ha gyakran részt veszünk a megyében az iskolai és közművelődési könyvtárosi továbbképzéseken, konferenciákon, meggyőződhetünk arról, hogy a funkciók ilyen elhatárolása, az együttműködés lehetőségeinek keresése és az egységes telepítés elvének hangsúlyozása (ritkán telepítünk könyvtárat!) fontos, de nem oldja meg sem a zökkenőmentes együttműködést, sem pedig az ifjúság legkedvezőbb könyvtári ellátását. A konferenciákon, megbeszéléseken sokan számolnak be zavartalan együttműködésről, de elhangzik (nem is elvétve) panasz és elégedetlenkedés is.

Mi okozza a zökkenőket, mi hiányzik a zavartalan együttműködéshez?

A külföld példái

A minket különösen érdeklő két könyvtártípusra vonatkozóan is gazdag külföldi anyag áll rendelkezésre. A szakirodalomban az iskolai könyvtárak fejlődésének két fő iránya rajzolódik ki. Az egyiket nevezhetjük angolszász, a másikat skandináv útnak. Az USA-ban, ahogy ezt többször megfogalmazták, az utóbbi negyedszázadban az iskolai könyvtárügy „forradalmasodott”. A fejlődés határkövei az ún. szabályzatok, az 1945-ös, a 60-as és a 69-es. Ez utóbbi (a Standards for School Media Programs) tulajdonképpen megszünteti a régi értelemben vett iskolai könyvtárakat, s előírja, illetve elősegíti az ún. eszközközpontok kialakítását. (Ezekről az intézkedésekről és megvalósításukról részletes ismertetés olvasható a Könyvtári Figyelő 1973/4. és 1975/6. számában.)

Az angolszász nyelvterület — főként az USA — szakirodalmában nem sok utalás található az iskolai és a közművelődési könyvtárak szervezett együttműködésére. Az iskola eszköztárának (media center) — lehetőségei szerint különböző hatásfokkal — el kell látnia az új, ún. open education (nyitott oktatás) természetes velejárójaként megnövekedett, mondhatni minőségileg más igényeket.

Az amerikaiak tartózkodó udvariassággal nyilatkoznak például az angol könyvtárügyről, de lelkes magasztalásba kezdenek, ha a dán könyvtári szervezetről van szó. Amerikai szerzőtől olvashatjuk, hogy Dániában egy lakos könyvtári ellátására az állam kétszer annyi pénzt fordít, mint az USA. Példaként emlegetik, hogy a dánoknak sikerült országos rendszert kiépíteniük a helyi érdekek csorbítása nélkül, a helyi felelősség megtartásával. Az egyébként igen nehéz probléma sikeres megoldásának gyökereit a múltban kell keresnünk. A dán kormányzat már 1882 óta támogatja a helyi (városi-községi) könyvtárakat, és az évszázados gyakorlatban kialakult a helyi költségvetés és az állami támogatás összhangja.

Tény, hogy Dániában intézményes és sikeres az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttműködése. De ennek a zökkenőmentes együttműködésnek az okai szintén a múltban gyökereznek. 1931-ben minden települést (Dániában a 10 000 lakosú települések a leggyakoribbak) törvény kötelezett legalább egy gyermek- és ifjúsági könyvtár létesítésére — iskolában vagy iskolán kívül. Az állam ezeket a létesítményeket erősen támogatta. Ezek a gyermek- és ifjúsági könyvtárak — hangsúlyozzuk — függetlenül attól, hogy iskolában vagy iskolán kívül működtek — egységes rendszerbe tartoztak 33 éven keresztül. A rendszeren belül az évtizedek során a maga útján alakult ki a két könyvtártípus. Az 1964-es törvény az akkor ténylegesen fennálló helyzetet rögzítette. Az iskolai könyvtárakat szervezetileg iskolarendszerbe utalta, s kimondotta, hogy a jövőbeni tevékenységüket terjesszék ki az audióvizuális eszközökre is. A gyermek- és ifjúsági könyvtárakat viszont a városi könyvtári rendszerbe kapcsolta, hangsúlyozván, hogy ezek egyre inkább napközi vagy művelődési otthon jelleggel működjenek. Az így különvált intézményeknek három területen kell együttműködniük: költségvetési, állománygyarapítási és könyvtártechnikai téren.

Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy az USA-ban, Nagy-Britanniában, Ausztráliában, Kanadában, az NSZK-ban, Dániában, Svédországban a könyvtári törvényjavaslatokat, normatívákat, szabályzatokat az ottani könyvtáros egyesület különbizottsága készítette el.

A dán könyvtárügy már a legújabb, 1971-es törvény alapján ismét megújította önmagát, újabb célokat, követelményeket tűzött maga elé, mindez azonban az együttműködés kérdését nem helyezi más megvilágításba.

A példákon csupán azt szeretném szemléltetni, hogy *az együttműködés már fejtett szintet feltételez*. Az együttműködés akkor zavartalan, ha egységes, integrált rendszerből fejlődik ki, nagyjából azonos szinten dolgozó (egyenrangú) intézmények

vesznek benne részt, és a legfontosabb területeken megtartják a közös működési elveket. Nehéz volna például találni rá, de könnyen belátható az is, hogy viszonylag fejlett és már sikeresen együttműködő könyvtárak integrálása ugyancsak célszerűtlen, visszalépést jelent.

A kérdéssel kapcsolatban a *Szovjetunióban* kialakult álláspontot jól összegezve olvashatjuk L. M. Zsarkova: *Bibliotechnoe delo v devjatoj pjatiletk* (Könyvtárügy a 9. ötéves tervben) c. cikkében (megjelent a Biblioteki SZSZSZR c. folyóirat 1972. évi kötetében). Eszerint 1969-ben Moszkvában létrehozták az Állami Köztársasági Gyermekkönyvtárt a csaknem négyezer önálló gyermekkönyvtárt magában foglaló hálózat módszertani irányítására. Ez a központ dolgozta ki az 1971—1975-ös időszak vonatkozó tervjavaslatait. Fő célkitűzés: „Ki kell alakítani a közművelődési és az iskolai könyvtárak egységes rendszerét, gondoskodni kell integrált fejlesztésükről.” Ennek érdekében a központ felméréseket, kutatásokat folytat, működési szabályzatokat készít, tapasztalatcseréket szervez, évente átfogó helyzetjelentést ad.

Megoldásra váró kérdések

A hazai tapasztalatok azt mutatják, hogy mi szívesen és sokat beszélünk a nevelők és a könyvtárosok együttműködéséről. Nem zárkózunk el az iskolai könyvtár és a közművelődési könyvtár kapcsolatának taglalása elől sem, de az *iskola és a könyvtár kapcsolatával* — melynek összetett kérdéskörébe már az integrált fejlesztés is beletartozik — *nem foglalkozunk eleget*. Az az intézkedés, amely az alsó fokú településeket (iskoláinak) könyvtári ellátását a közművelődési könyvtárügybe utalja, az integrált fejlesztés irányába mutat. Az intézkedés megjelenése óta (l. Irányelvek 1971.) azonban alig került nyilvánosság elé olyan írás, amely a kérdéssel érdemben foglalkozott volna, amely leszűrte volna a tapasztalatokat.

Az együttműködés tehát nem olyan varázsigé, amely minden gondunkra ráolvasható. S ha az együttműködés hiányát vagy zökkenőit kizárólag személyi okokra vezetjük vissza, eltereljük a figyelmet a valódi problémákról. Nem vitás, hogy az együttműködés adott lehetőségein belül is vannak fontos, mielőbbi megoldásra váró kérdések. Csupán példaként néhány: kérdés, hogy a fejlődés milyen fokban kell vagy lehet az együttműködést elvárni, szorgalmazni? Hogyan oldható meg az állománygyarapításra fordítható összegek egységes felhasználása? A könyvtártechnikai eljárások esetében milyen kölcsönös engedményeket kíván az egységesítés és így tovább.

A kérdések felvetésekor és megoldásakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy nálunk — a dánokkal ellentétben — a múltat nem az egységes szervezetbe tömörített gyermek- és ifjúsági, illetve iskolai könyvtár, nem a tervszerűen összehangolt városi-községi hozzájárulás + államsegély jellemezte, hanem az iskolai könyvtárak viszonylag korai, de esetleges fejlesztése, illetve az ellenforradalmi időszak alatti visszafejlődése. A felszabadulás óta eltelt három évtized alatt pedig tanúi lehettünk annak, hogy a közművelődési hálózat az iskoláinál jóval erőteljesebb ütemben épült ki.

Károlyi Ágnes

Birkás Endre meghalt

Hatvanhárom éves korában meghalt Birkás Endre dr. író és könyvtáros. Birkás Endre a Széchenyi Könyvtár osztályvezetője volt, miután előzőleg a Központi Antikváriumot irányította, melynek megszervezőjeként és hosszú ideig vezetőjeként működött. Könyvtári tevékenysége, szaktudása is jelentékeny volt, nevét a lapunk hasábjain megjelent írásokból is ismerték a könyvtárosok.

De Birkás Endre szabad idejében humanista szellemű és gondos stílusú író is volt, aki csendben, elvonultan álmodta írói álmait.

Kelepec című első kisregénye 1942-ben jelent meg. További fontosabb művei: *Elfelejtett emberek* (regény, 1959.), *Kő és homok* (regény, 1961.), *Vakvágány* (regény, 1963.). Az évtizedek folyamán az

íróban felgyülemlett élmények egész regényfolyam számára lettek volna elegendők. De Birkás Endre, az író, az élményeihez hű ember szigorú kritikusa volt önmagának, és csak hosszas töprengés után szánta rá magát az írásra.

Ugyanilyen gonddal írta meg irodalmi arcképeit és kultúrtörténeti esszéit is. Ezekben nem közönséges irodalmi felkészültség párosult kiváló megfigyelőkészséggel és az előadás fordulatosságával. Íróasztalán Hemingway arcképe állott, még ezt is fölösleges önkítáruhásnak érezte. Meddig kell még élni — kérdezte halálos ágyán. Hatalmas erővel fönntartott önfegyelme és egyéniségének zárkózott szerénysége mindig emlékezetes marad azoknak, akik ismerték és szerették.

— k —

Szakfelügyelet és módszertan

A szakfelügyeletről kiadott 156/1973. (MK. 15.) MM számú utasítás magával hozta azokat a könyvtárosi vitákat is, amelyek arra engednek következtetni, hogy átérzik az utasításból eredő igényesebb módszertani munka újrafogalmazásának és a gyakorlatba való átültetésnek szükségességét.

A szakfelügyelet kérdéseit több oldalról is megvizsgálta és véleményét igen meggyőzően fejtette ki *Futala Tibor* a Könyvtáros 1975. évi 9. számában megjelent írásában (Hol tart jelenleg a közművelődési könyvtári szakfelügyelet?). A vitatott kérdések tisztázásához szeretnék néhány gondolattal hozzájárulni.

A könyvtári szakfelügyelet gyakorlásának még csak a kezdeti lépéseinél tartunk, de az már látszik — ezt bizonyítja *Futala Tibor* írása is —, hogy *tisztázni kell a szakfelügyelet és a módszertan kapcsolatát*, ki kell munkálni, s a gyakorlatban érvényesíteni az egységesebb értelmezést.

Egységes szemléletet

Ez annál is inkább szükséges, mert a miniszteri utasítás ebben a kérdésben túl tágan fogalmazott, aminek következtében a megyék gyakorlatában túlságosan nagyok az eltérések.

Egyetértek *Békés Györggyel* abban, hogy a szakfelügyeleti munka több is, kevesebb is, mint a módszertani munka. (Egy szakfelügyelő feljegyzéseiből. Könyvtáros, 1974. 12. szám.) Egyazon jelenség két oldaláról van szó: nevezetesen a könyvtári el-látás könyvtárpolitikai és könyvtárügyi oldaláról, tehát hibákhoz vezet elszakítani őket egymástól, illetve valamelyik oldal fontosságát a másik rovására eltúlozni.

Véleményem szerint ez volt az oka annak, hogy a hálózati központok módszertani munkájában a megmerevedés jelei mutatkoztak, s inkább a szakfelügyeleti feladatok ellátásával foglalkoztak — mégpedig a kényszerítő körülmények hatására —, de kevés eredménnyel. Eppen ezért kellett létrehozni a közvetlen tanácsi megbízásból és irányítással működő megyei szakfelügyeletet, amely főleg a *könyvtárpolitikai oldalt erősíti*, s ezáltal felszabadítja az erőket a módszertani munka szakszerűbb végzésére, egy-egy megye, település könyvtárügyének szakmai továbbfejlesztésére.

A kétfajta tevékenység megfogalmazásából is az összefüggésekre következtethetünk: a módszertan = némely tevékenység, illetve valamely tudomány sajátos módszerével foglalkozó ismeretanyag, tudományág; szakfelügyelet = az oktató-nevelő munkát szaktantárgyanként ellenőrző és segítő felügyelet (Magyar értelmező kézi szótár, 1972.). A könyvtári munkára alkalmazva a szakfelügyelet e fogalmát: feladata annak ellenőrzése, hogyan folyik a könyvtári tevékenység, másrészt segítse, hogy jól folyjék.

Szükséges volna, hogy a könyvtári szaksajtóban több írás jelenjék meg erről, ha többen elmondanák véleményüket; beszámolnának a helyi gyakorlatról, mert a könyvtárosi összejöveteleken egyik leggyakoribb „folyosótéma” az *eltérő elképzelések, megoldási módok „megbeszélése”*. Az ilyen, értekezleten kívüli beszélgetésekre valóban szükség is van, egyrészt az ügy fontossága miatt, másrészt a tapasztalatok, a jó megoldások terjesztése érdekében.

Jómagam is „kivülállóként” fejttem ki véleményemet, mert *Tolna megyében a megyei könyvtárból senki sem vesz részt a szakfelügyeleti munkában*.

A szakfelügyelet megyei szervezetéről a Könyvtárosban megjelent írások (1974. 12., 1975. 4., 7., 9. szám) arra engednek következtetni, hogy tulajdonképpen nem az a baj, hogy egyes megyék másképpen alakítják ki a szakfelügyelet szervezetét, hanem az, hogy a miniszteri utasítás végrehajtása nem egységes szemlélet alapján történik. Az *eltérő értelmezések szülik* az egészen eltérő megoldásokat, a törvényszerűségek helyett az egyéni elképzelések kapnak teret.

A miniszteri utasítás helyesen meghatározza a szakfelügyelet feladatát: az állománygyarapítás — feltárás, illetve az olvasószolgálat és a tájékoztatás ellenőrzését és segítését. A végrehajtáshoz kiadott útmutató ugyancsak nagyon helyesen javasolja, hogy a vizsgálatok egy-egy nagyobb közigazgatási egység, város, járás könyvtárügyét tekintsék át. Itt jelentkezik az első eltérés, mert Tolna megyében nem így történik, hanem például egy adott településen *csak egy könyvtárat vizsgálnak*, figyelmen kívül hagyva más könyvtárak (szakszervezeti, iskolai, műszaki) működését. Itt hivatkozom *Orosz Bertalanné* írására (Könyvtáros, 1975. 4. szám), amelyben el-

mondja, hogy a komplex könyvtári vizsgálatot tartják jónak, amelyet a kiadott útmutató is javasol.

Valóban ez a megoldás a jó, amikor is egy-egy település vagy járás minden könyvtárát, könyvtártípusát vizsgálják: azok gyűjtőkörét, hatókörét s együttműködésüket.

Ki legyen a vezető szakfelügyelő?

Tolna megyében a szakfelügyeletet két járási könyvtárigazgató, az SZMT Központi Könyvtárának igazgatója és egy nyugdíjas módszertani csoportvezető végzi. A vezető szakfelügyelő a Tolna községben működő szakszervezeti művelődési ház igazgatója, aki a művelődési hálózat vezető szakfelügyelője is. Itt jelentkezik a másik probléma. Véleményem szerint, ha a vezető szakfelügyelő könyvtári szakember volna, a szakfelügyelők jelentése alapján neki kellene elkészítenie az összegező jelentést a vizsgált helyről, mégpedig a javaslatokkal együtt. Mivel ez nem így van, a népművelési felügyelők készítik el az összegezést. Ennek értéke némely esetben megkérdőjelezhető, mert képtelenek használható javaslatokkal előállni, ha csak a szakfelügyeleti jelentésekből rövidítve, ollózva „hozzák össze” az összegező jelentést. Nem is beszélve arról, hogy sem energiájuk, sem idejük nincs az általánosításra, elemzésre. Ezért is gyakori, hogy a vizsgálat után hosszú idő múlva — hónapok is eltelnek — kerül sor a tapasztalatok megbeszélésére, amelyen már a megyei könyvtár módszertani munkatársa is részt vesz.

Mielőtt tovább elemezném a megyei gyakorlatot, egy ellenvetést szeretnék tenni Futala Tibor azon véleményével szemben, hogy a vezető szakfelügyelői feladat ellátását legcélszerűbb a megyei könyvtár igazgatójára bízni. Véleményem szerint ebben az esetben az igazgató munkakörének nagy részét ez a „tisztviség” — ha jól akarja csinálni — annyira leköti, hogy nem marad elég ideje annak a munkának az irányítására, amely éppen a szakfelügyelet létrehozásával „visszamaradt”, amelyet úgy kell kialakítani s alkalmazni, ahogyan és amilyen sajátosságokkal a szakfelügyelet az adott megyében létrejött. Ez az új módon felfogott módszertani munka, amely új gyakorlatot is követel, természetesen olyan vezető szakfelügyelőt kíván, akinél nincs szakmai bizonytalanság, de a fenti okok miatt ne mondjuk ki, hogy legcélszerűbb a megyei könyvtár igazgatójára bízni a feladatot. Elképzelhetőnek tartok olyan megoldást is, mint Budapestben, hogy főfoglalkozású vezető szakfelügyelőt alkalmaznak.

Egy másik megjegyzésem: az iskolai könyvtári szakfelügyelet miért nem kapcsolódik olyan szervesen a megyei könyvtári szakfelügyelethez, mint a szakszervezeti könyvtári hálózat?

Összegezve a Tolna megyei tapasztalatokat, a következő gondolatokat vetem fel és az alábbiakat javaslom:

Javaslatok

1. A szakfelügyeletre azért is szükség van, hogy erősödjék a módszertani gondozás, amellett, hogy a fenntartói gondoskodás is fokozódik. Véleményem szerint okvetlenül szükséges vezető szakfelügyelő alkalmazása a könyvtári hálózatban is, de nem feltétlenül a megyei könyvtár igazgatóját célszerű erre felkérni. Egy-egy helyen — így Tolna megyében is — lehet próbálkozni főfoglalkozású vezető szakfelügyelő, avagy — munkaidő-kedvezmény megadásával — könyvtárosi munkakörben dolgozó szakember alkalmazásával.

2. Jó — talán a legeszményibb — megoldás a főfoglalkozású szakfelügyelők alkalmazása, mert tiszteletdíjért csak arányosan kevesebb munkát lehet megkövetelni. Továbbá az is tény, hogy a szakfelügyelők munkaidejük alatt tudják legjobban el látni megbízatásukat (az utazási nehézségek, a családi körülmények miatt, továbbá amiatt, hogy a könyvtárakat nyitvatartási időben célszerű felkeresni stb.), ezt azonban a munkaadók kifogásolhatják, s többnyire rossz szemmel is nézik az egész munkát. (Ezért zárkózott el néhol az SZMT a szakfelügyelőnek kiszemelt személy „kiadása” elől.) Hogy az összegező jelentéseket a járási népművelési felügyelők állítják össze, indokolható azzal, hogy nekik ismerniük kell területük könyvtárügyét is, de még inkább azzal, hogy az általános felügyelet hatást tud gyakorolni a tanácsai fenntartókra. (Ezért is van az, hogy a szakszervezeti könyvtárak esetében a vizsgálatok nyomán kevesebb eredmény mutatkozik.) Ennek a gyakorlatnak azonban hátránya, hogy időben elhúzódnak az értékelések, és esetleg nem úgy kerül a jelentés a záróértekezletre, mint az a szakfelügyelet jelentéseiből, megállapításaiból következnek. A másik nehézséget az okozza, hogy sok összesítésre váró jegyzőkönyv gyűlik össze a népművelési felügyelőknél, s ha csak 6—8 hónap múlva kerül sor az értékelésre, a szakfelügyelők javaslatai már érdektelenné válnak, mert megoldódott a probléma, személycsere történt stb.

Megfontolásra érdemes javaslat, hogy a szakfelügyeleti jegyzőkönyv eredeti formájában, megfogalmazásában maradjon meg a záróértekezlet dokumentumának.

3. Helyes lenne áttérni az apró jelentésekről az *átfogó vizsgálati jelentésekre*, amelyek konkrét értékelést, elemzést adnak. Ezzel elkerülhető lenne, hogy a szakfelügyeleti vizsgálatok csak hiányosságokat tárjanak fel. Még az is szóba kerülhetne, hogy „akiket” vizsgálunk, azokat megkérdézzük, mi a véleményük a jelentésről, akár alá is lehetne írni velük. Ezzel a félreértések, téves megállapítások is kiszűrhetők lennének, s az összegező megbeszélést nem ezek tisztázásával kellene kezdeni.

4. Az összegező megbeszéléseket jól előkészítik: részt vesz rajtuk a járási népművelési felügyelő, a megyei könyvtár módszertani munkatársa, a megyei tanács népművelési csoportjának munkatársa, a vezető szakfelügyelő és a fenntartó. (Nem vesz részt azonban a szakfelügyelő, aki az eredeti jelentést készítette, és a községi párttitkár! Javasoljuk az ő bevonásukat is az összegezés megtárgyalásába.) A megbeszélésekről jegyzőkönyv, illetve intézkedési terv készül, amelyet a résztvevők aláírnak.

*

A szakfelügyeleti rendszerre szükség van, erre Tolna megyében is vannak már jó példák: jobb elhelyezést kapott egy-egy intézmény, helyiségeket tataroztak, új berendezést szereztek be, nagyobb anyagi és erkölcsi megbecsülésben részesül a könyvtáros stb. A működési feltételek megteremtésével azonban a módszertani gondozásnak is másképpen kell alakulnia, s ennek kimunkálása a mi feladatunk. Az utasításban foglaltak értelmében a szakfelügyeleti munka azzal, hogy elősegíti a szükséges állami intézkedéseket, lényegesen segíteni tudja és továbbfejlesztheti egy-egy földrajzi egység könyvtárügyét.

Pacsai László

A társadalomtudományi információs rendszer regionális kiépítése

Az állam és a társadalom előtt álló feladatok megoldásában a társadalomtudományok — így a közgazdaságtudomány, a jogtudomány, a szociológia, a politikai tudomány, a pedagógia, a történettudomány, szervezés- és vezetéstudomány — mind nagyobb jelentőségűvé válnak, ezért tanaikkal, megállapításaikkal a kutatóintézetek munkatársain kívül fel kell vértetni a dolgozók széles körét is.

A tudományos megalapozottságú, gyakorlati célú megismerésnek ebben a folyamatában fontos láncszem a társadalomtudományi információs rendszer kialakítása. Ehhez a rendszertervezéshez hazánkban kitűnőek az adottságok.

Az egyes társadalomtudományi ágazatokban/ugyanis országos könyvtáraink megfelelően gyűjtött szakirodalmi bázist teremtettek, és jórészt ezen épült információs tevékenységet fejlesztettek ki. Kedvező helyzetben volt ezért a Minisztertanács Tudománypolitikai Bizottsága, amikor a *társadalomtudományi információs szakközpontok* kijelölését kellett jóváhagynia.

A társadalomtudományi információs rendszer tervezése azonban ezzel korántsem fejeződik be, inkább elkezdődik. Mert a dolgozók széles körének társadalomtudományi tudattal és ismeretekkel való felvértezéséhez, s ezzel egyben a kormányterületfejlesztési politikájának megvalósulásához is nem nélkülözhető a *regionális könyvtári-információs intézmények* hozzájárulása.

A társadalomtudományi információs rendszer nem korlátozódhat ugyan az országos társadalomtudományi információs szakközpontok vertikális-ágazati csatornáira, hanem e rendszernek ki kell teljesednie regionális — elsősorban megyei könyvtári — intézményekben is. Ezáltal egyrészt bővül az országos szakközponti szolgáltatások igényelőinek köre, másrészt a megyei könyvtárak szakirodalmi információs munkája kibontakozik a hozzájuk legközelebb eső területen, a társadalomtudományokban.

Számos megyei könyvtár előtt ez *ideig sem volt ismeretlen* feladat a társadalomtudományi szaktájékoztató. Amiről szó van, az valójában e tevékenység rendszeres léte.

A rendszerszervezés keretében a társadalomtudományi információkat legnagyobb részben az országos társadalomtudományi szakirodalmi információs központok termelik — referálólapp, figyelőszolgálat, témadokumentáció formájában és más alakban. A megyei könyvtárak feladata ezeknek az információknak a területükön felmerült igényekhez irányuló *áramoltatása*.

S ez nem egyszerű munka. Egyrészt a lehetséges igények feltárása, másrészt az információáradatból a személyre-intézményre szóló információ kiválasztása tudvalevőleg a szaktájékoztatás egyik legnehezebb munkafázisa.

Eppen ezért a társadalomtudományi szakirodalmi információs rendszer kialakítása csak fokozatosan, több ütemben valósítható meg.

A rendszertervezés fokozatossága nyilvánul meg elsősorban is egy-egy társadalomtudományi ágazat országos szakirodalmi információs szervezeteinek a Tudománypolitikai Bizottság kijelölt szakközpont útján való együttműködésében. Az országos szakközpont kijelölése egymagában ugyanis még befejezetlen rendszer-szervezés, hiszen például a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárán kívül közgazdaságtudományi információt szolgáltat a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára és Dokumentációja, a Világgazdasági Intézet, az OMKDK, A Magyar Tudományos Akadémia Közgazdasági Információs Csoportja, a Belkereskedelmi Kutatóintézet stb.

A fokozatosság mellett szól továbbá az is, hogy regionálisan ez idő szerint *nem minden* megyei könyvtár vállalhatja a közreműködést a társadalomtudományi információs rendszerben.

Nem lehet kiterjeszteni a rendszert a társadalomtudomány minden ágára és minden igénylőre sem. Célszerűnek látszik elsőként a *közgazdaságtudományi-gazdaságpolitikai, a politikai, a pedagógiai* ágazatokban indulni és ezekben a terület sajátos társadalmi-gazdasági szükségleteinek megfelelően feltárt igények közül elsőnek a megyei *párt- és tanácsi* szervekét szem előtt tartani. E szervezetek éves vagy több éves munkatervei biztos eligazítói lehetnek az idejében adott konkrét tájékoztatásnak. A munkatervek tanulmányozása folyamán — a szelektív információ áramoltatásán felül — nyilvánvalóan adódnak visszacsatolási problémák is, amikor az igény kielégítése esetleg megkívánja annak továbbbítését az illetékes országos szakközpont-hoz visszakeresés céljából.

Felvethető a kérdés: vajon a megyei könyvtár a vázolt feladat megoldásához milyen erkölcsi-anyagi *segítséget* kaphat és honnan, s egyáltalán, *mi az érdeke* ebben a dologban.

A támogatás igen széles körű. A Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának beruházási jellegű anyagi támogatása már a múlt év folyamán négy megyei könyvtárnak juttatott nagy értékű és nagy teljesítményű gyorsmásoló berendezést. A Társadalomtudományi Információs Titkárság több napos módszertani konzultációt rendez a számba jövő megyei könyvtárak kiküldött munkatársai részére. A Minisztertanács Tanácsi Hivatala leiratot intézett több megyei tanács elnökéhez a megyei könyvtáraknak a társadalomtudományi információs rendszerbe való bekapcsolása érdekében. Támogatja az akciót a Magyar Közgazdaságtudományi Társaság — megyei szervezeteinek szakértői szintjén. Az országos szakirodalmi információs központok pedig kiadványaiknak részben ingyenes juttatásával, munkájuk megismertetésével járulnak hozzá az ügy előbbreviteléhez. Az iránt pedig aligha lehet kétség, hogy az elsőnek felkért megyei könyvtárak tapasztalataikat megosztják a későbbben bekapcsolódó társintézményeikkel, végzett munkájukról pedig évente beszámolnak tanácsi, illetve országos szakfelügyeleti szervüknek.

Ami az érdekeltséget illeti, aligha lehet kétséges, hogy a megyei könyvtáraknak eddigi — elismerésre méltó közművelődési — tevékenységi körüket tovább kell bővíteniük, elsősorban társadalomtudományi szaktájékoztatásuk fejlesztésével. Ez számukra nemcsak tekintélygyarapodás lesz, hanem az óhajtott fokozottabb elismertség záloga is, mind megyei-területi szinten, mind az országos szakirodalmi tájékoztatási intézmények előtt, mind pedig — s nem utolsósorban — a társadalomtudományi információs rendszer megteremtésében.

Pataky Ernő

Az olvasó katonákért

Olvasótoborzás és olvasóvá nevelés egy honvédségi könyvtárban

A honvédségi könyvtárak olvasótábora a bevonulás-leszerelés ritmikusságával kicserélődik, ezt a körülményt az olvasótoborzásnak nem szabad figyelmen kívül hagynia, olvasótoborzási terveink ennyi időre érvényesek.

Az olvasótoborzás előkészítése — olvasófelelősök

A tervszerű olvasótoborzást megelőzően kérdőívet állított össze könyvtárunk, s megkért minden könyvtáratagot, hogy kitöltve juttassa vissza a könyvtárba. A válaszok alapján nagyon sok problémára figyeltünk fel. Például ki lehetett deríteni az olvasók elmaradásának okát, az állománygyarapítás gyengéjét, továbbá azt, hogy a nyitvatartási idő egy időszakban nem a legmegfelelőbb volt.

Könyvtárunk azt a célt tűzte ki, hogy a beiratkozott olvasók számát felemelje, és a sorállományú katonák 85—90%-át könyvtári olvasóvá tegye. A hivatásos tisztek többsége már korábban is könyvtári tag volt, mivel a munkájához szükséges irodalom nagy részét rendelkezésére tudta bocsátani az alakulat könyvtára. Ezért a tisztek körében kevesebb olvasótoborzási tennivaló akadt. A munka tényleges megkezdésekor a könyvtár állományának, gyarapodásának figyelembevételével mindenekelőtt hozzávetőlegesen meghatároztam, hogy a könyvtár kb. 900 olvasó ellátására képes, ha azt tartom szem előtt, hogy egy olvasóra 10 kötet könyv jusson. Megvizsgáltam továbbá, hogy az állománycsoportok kielégítik-e a különféle olvasórétegeket. Egy példa erre: nálunk a legkeresettebbek a műszaki és az új szépirodalmi könyvek, kiadványok voltak. Az olvasók a személyes beszélgetések alkalmával is a műszaki könyvállomány hézagosságát, elavultságát rótták fel a könyvtárnak. A beszélgetések alkalmával megkértem az olvasókat, hogy írják be a kívánságfüzetbe, milyen műszaki könyveket kölcsönöznének, ha lennének a könyvtár állományában. Az igények felmérése után az alakulat műszaki tisztjének segítségével pótoltuk a hiányokat, és a továbbiakban is vele egyetértésben rendeltük meg a technikai könyveket. Különös figyelmet fordítottunk az új magyar- és világirodalmi művekre is.

A toborzás munkája nem korlátozódott kizárólag a könyvtárosra. Meg kellett teremteni a könyvtár társadalmi bázisait is. Erre jó alkalmat adott az alakulat szervezésében éppen akkor folyó KISZ továbbképző tanfolyam. Ezért a KISZ kulturális felelősöknek ismertető előadást tartottam az Olvasó népert, illetve az Olvasó ifjúságért mozgalom célkitűzéseiről és az Olvasó katonákért mozgalomról, mely része az Olvasó ifjúságért mozgalomnak.

Az Olvasó katonákért mozgalom is kettős célt tűzött maga elé: a ma még nem olvasó katonafiatalokkal megszerettetni a könyvet, és egy életre szóló olvasási igényt ébresztetni bennük, illetve a már könyvbarát fiatalok olvasási kultúráját emelni, irodalmi ízlésüket formálni, művelődési készségüket fejleszteni. Ezeket a célkitűzéseket a könyvtárra nézve is követendőnek tartottam. Előadásomban felhívtam a figyelmet arra, hogy minden alegységben célszerű lenne olvasófelelőst választani. Erre a funkcióra a legjobb irodalmi műveltséggel rendelkező fiatal megválasztását javasoltam. Az olvasófelelősök tájékoztatják a katonákat a könyvtár rendezvényeiről, kapcsolatot tartanak a könyvtár és az olvasók között, segítenek a könyvtárnak az olvasótoborzásban, népszerűsítik a rendezvényeket, s közreműködnek ezek lebonyolításában stb. Havonta megbeszélést tartok az olvasófelelősökkel. Ilyenkor megbeszéljük a havi programból adódó feladatokat, teendőket és egyéb, a könyvtárral kapcsolatos problémákat.

Propaganda-formák

Az olvasófelelősök hálózatának kiépítése a munkában csak az első lépés volt. A továbbiakban előtérbe kellett helyezni a propagandát. A frissen bevonult fiatalok részére csoportos könyvtárlátogatást szervezünk, melyen minden alegység részt vesz. A félórás könyvtárbemutató alkalmával arra is felhívtam a figyelmüket, hogy a *csapatrádió* kéthetenként csütörtöki napon könyvismertetést, illetve Könyvtári híradót közvetít. Ez előre rögzített anyag, melyet az időszerűség jegyében állítunk össze — különös tekintettel az évfordulókra. A *csapatklub* havonta stencilezett *Tájé-*

koztatót ad ki. Ebben a központi műsorokon kívül a könyvtár rendezvényei is szerepelnek. (Ezenkívül közöljük benne, hogy milyen új könyvek érkeztek, s közülük egy-kettőt röviden ismertetünk is.)

A későbbi beiratkozásokhoz már igénybe veszem az olvasófelelősök segítségét. Megbeszéljük, hogy egy-egy olvasófelelős milyen időpontban hozza magával a beiratkozni szándékozókat. Segít nekik a könyvtáron belüli eligazodásban, elmagyarázza az őrjegy használatát stb. (Ez idő alatt a könyvtáros újabb olvasócsoporthal tud foglalkozni, vagy éppen a katalógus használatával ismerteti meg az érdeklődőket.)

A propaganda tervezésében igyekeztünk mind szélesebb skáláját alkalmazni a már kialakult módszereknek. Színes, nagyméretű plakátokat készítettünk, s ezeket a legforgalmasabb helyen (például a legénységi étterem előterében) állítottuk ki. Az irodalom népszerűsítésére felhasználtuk az új könyvek tablóra felragasztott borítóit. (Ennek előnye, hogy alegységeknek is ki tudjuk adni, tehát még azok is felfigyelhetnek rá, akik nem fordultak meg a könyvtárban.) Miután e formát alkalmaztuk, az olvasófelelősök álltak elő a kéréssel, hogy a könyvtártól könyvborítót kapjanak, s ők maguk is igyekeztek tablót készíteni, vagy éppen a faliújságot színesebbé tenni egy-egy könyv bemutatásával. Ezenkívül egy adott időszak — például egy hónap — új könyveinek borítóit a fülszövegekkel felragasztjuk fekete lapokra, és mint a fényképalbumot, összefűzve elhelyezzük az olvasóterem egyik asztalán. Ezt az albumot gyakran forgatják az olvasók.

A kiállításoknak legegyszerűbb formáját alkalmazom. Az *Új könyveink* felirat alatt minden különösebb tagolás nélkül helyezem el a könyveket. Megfigyeltem, hogy a rendszeresen olvasó könyvtártagok első útja ehhez a polchoz vezet. Gyakoriak a tárgyköri kiállítások is. Ezek összeállításához fő segédletem a Könyvtártudományi és Módszertani Központ közreműködésével kiadott eseménynaptár.

Emléksarok névvel rendszeresen készítünk apróbb kiállításokat egy-egy író, költő születésének (halálának) évfordulója alkalmából. A költő vagy író arcképe mellett szöveggel utalunk az évfordulóra, s műveiből 2—3 könyvet mutatunk be. A tematikus kiállításokból *A repülés története*, *Az úrhajózásról*, *A katona alakja az irodalomban* címmel megrendezetteket említtem. A kiállításokat a legtöbbször a könyvtár olvasótermében helyezük el, így közvetlen kapcsolatba kerülnek a könyvtárlátogatókkal.

Nagyobb esemény, évforduló alkalmával reprezentatív kiállítást is rendeztünk már, ilyen volt például az *500 éves a magyar könyvkiadás*, melyet a Zrínyi Katonai Kiadó segítségével és a helyőrségi klub könyvtárával közösen mutatunk be, és amelyet könyvvásárlással kötöttünk egybe. Ilyen nagyméretű kiállításra kiskönyvtár egy maga nem vállalkozhat, ezért fogadtuk szívesen a felsőbb szerv segítségét, és közös erővel, megfelelő kiállítási anyaggal méltón tudtuk bemutatni a könyvkiadás fejlődését.

Irodalmi rendezvények

Évente körülbelül két író-olvasó találkozót rendezünk. Előzetesen megkérdezzük az olvasókat és megvizsgáljuk a művek kölcsönzésének gyakoriságát, így állapítjuk meg a meghívandó író személyét. Ilyen alapon esett a választás például *Moldova Györgyre*, akinek művei nagyon népszerűek a katonafiatalok körében is. Nagy érdeklődés előzte meg az író megérkezését, s igen érdekes, színes, szinte baráti találkozó jött létre. Természetesen a találkozóra megfelelő előkészületek is folytak. Azoknak, akik szívesen és gyakran olvasnak Moldova könyveket, meghívót küldtünk és rőplapot is készítettünk. Hasonló szervezési munka előzte meg a közelmúltban elhunyt *Simon István* Kossuth-díjas költővel szervezett találkozót.

A két találkozó után megállapíthattuk, hogy az alkalmazott propaganda segítségével sikerült elérnünk a kívánt eredményt. Mindkét alkalommal a mai magyar irodalom és költészet iránt érdeklődő, nagyszámú hallgatóság gyűlt össze.

Szólnom kell a könyvankétról is. Ennél a rendezvénytípusnál elsősorban azok az olvasók jönnek számításba, akik már elolvasták a könyvet. Sajnos, már több ízben kudarcba fulladt a vállalkozásom. Pedig úgy éreztem, hogy a könyvankét megfelelően elő van készítve. Az érdeklődők (vagyis azok, akik elolvasták a könyvet) meghívót kaptak, és a *csapatrádió* útján, de személyesen is felhívtam rá a figyelmüket. A levezetésre hol irodalom szakos tanárt, hol pedig a tanácsai könyvtár egyik könyvtárosát kértem fel. Sajnos, az ankét megkezdése előtt derült ki, hogy éppen azok, akik elolvasták a könyvet vagy érdeklődtek iránta, nincsenek ott, mert szolgálatba léptek, vagy egy váratlan gyakorlat megakadályozta jelenlétüket. Így a könyvankét folyton akadozott, vontatott volt. Inkább tájékoztató előadásra hasonlított, mint könyvankétra. Az igazat megvallva a könyvtárosra sem vetett jó fényt ez.

Fél év eltelte után már le lehetett mérni az olvasótoborzás eredményét. A célt, hogy a sorállományú katonák 85—90%-a rendszeresen olvasson, a nyilvántartásaim alapján nem tudtam elérni, csak 82%-os végeredményt kaptam. Ehhez azonban hozzá kell számítani, hogy nálunk is gyakoriak az ún. „zugolvasók”.

Ez a csúnya kifejezés azt takarja, hogy igen szép számban akadnak olyanok, akik a könyvtárba nem iratkoznak be, de rendszeresen olvasnak, a barátjuk vagy körletársuk által kölcsönzött könyveket forgatják. Emiatt a tényleges olvasók létszáma nem mutatható ki pontosan. Igyekszünk ezt a helyzetet megszüntetni, de teljesen felszámolni nem lehet. Szerintem ez a gyakorlat csak annyiban bírálható, hogy az olvasó nem a saját ízlése és igénye alapján választja ki olvasmányait. Elítélni nem lehet, mert a célt, hogy minden katona olvasson, végeredményben ezen az úton is elérhetjük vagy legalábbis megközelíthetjük.

Olvasó katonák

Az olvasótoborzás ideje alatt lényegesen megnőtt a beiratkozók száma, de azért módomban állt néhány olvasónak az útját figyelemmel kísérni. Nagy öröm volt számomra P. I. beiratkozása, aki csak a leszerelés előtt két hónappal szánta rá magát erre a lépésre. *Mezőgazdasági munkás*, 8 általános iskolai végzettséggel, parasztszaladgyermeke. Szüleivel tanyán él, ahonnan távol van a könyvtár és minden szórakozási lehetőség. Eddig nem tudott magának időt szakítani az olvasásra. Eleinte csak mint kísérő jött a könyvtárba. Hagytam szétnézni, szemlélődni. Később már egyedül is rendszeresen jött, de csak a folyóiratokat böngészte. Aztán lassan-lassan megbarátkozott a könyvtárral, érdeklődött, hogy milyen könyveket lehet kölcsönözni. Végül beiratkozott. Elsősorban az ifjúsági könyveket kereste, Cooper, Karl May műveit és a hasonló könyveket kölcsönözte. Igyekeztem vele a legnagyobb tapintattal foglalkozni, nehogy rendkívüli érzékenysége és kisebbségi érzése miatt elriasszam. Hiszen már az is nagy eredmény volt, hogy beiratkozott és kéthetenként vagy rövidebb időközben, rendszeresen kölcsönzött könyveket. Remélem, hogy leszerelése után is megkeresi a legközelebbi könyvtárat, és rendszeres olvasóvá fejlődik az idők folyamán.

D. P. nem kis gondot okozott nekem. Gimnáziumi érettségivel rendelkezik, *munkácsaládból származik*. Kezdetől fogva csak szentimentális, szerelmes könyveket keresett és kölcsönzött. Minden egyéb témájú szépirodalmi könyvet határozottan visszautasított. Több alkalommal is elbeszélgettem vele, de nem sikerült más belátásra bírni. Indoka az volt, hogy a katonai kiképzés és a rendszeres szolgálat kifárasztja, és a komolyabb irodalmat nem tudja élvezni, számára az nem nyújt kikapcsolódást. Az olvasást ugyanis a katonai szolgálat ideje alatt kikapcsolódnak és nem tanulásnak tekintik. Majd leszerelés után a polgári életben, úgymond, „behozza a lemaradást”. Ez az olvasó minden igyekezetem ellenére sem tudott tovább fejlődni, hogy magasabb színvonalú könyveket is olvasson.

K. P. *értelmiségi családból származik*. Egyetemet végzett, társainál idősebb és megfontoltabb olvasó volt. Mindig a legújabb világirodalmi műveket és magasabb színvonalú szakmai könyveket kereste. Elmondta, hogy családtagjai havonta rendszeresen vásárolnak könyveket, kb. 1500 kötetes könyvtáruk van. Nagy érdeklődéssel fogadja a technikai szakkönyveket (újdonságokat is), valamint a mai magyar és világirodalom legfrissebb termését. Könyvtári tagsága középsikolás korában kezdődött. Igen igényes és gyors olvasó, volt olyan hét, hogy kétszer is kölcsönzött. Rám hárult az a feladat, hogy igényeinek megfelelő könyvekkel ébren tartsam érdeklődését, s ez néha bizony gondot okozott számomra.

Megemlíthetném N. K.-t is. Gimnáziumot végzett, érettségizett fiatalember, foglalkozása *rádió- és tv-műszerész*. Apja kisiparos, az ő műhelyében dolgozik. Saját elmondása szerint általános iskolai tanuló korától állandóan olvas, rendszeresen jár könyvtárba. Az itteni könyvtári tagságának kezdetén csak a szakmájába vágó műszaki könyveket kölcsönözte. Később többszöri beszélgetés után a mai magyar irodalom iránt is érdeklődni kezdett. Kovai és Mesterházi könyveit kereste. De mint később kiderült, nem tud és nem szeret válogatni (ezért vitt ki eleinte csak műszaki könyveket). Ha lehet, a könyvtáros válogasson neki. (Megfigyeltem, hogy mikor a könyvtárban többen voltak, és nem tudtam vele hosszabb időn át foglalkozni, inkább nem választott szépirodalmi könyveket.) Számomra azért volt nehéz az ő esete, mert ha csak egy olyan könyvet is adok a kezébe, ami nem nyeri meg a tetszését, csalódik bennem, és esetleg ismét visszafordul a műszaki könyvekhez, egyoldalú marad érdeklődése.

Báthori Béláné

A könyvtári tájékoztatás oktatásának tartalma és módszere

Ma már senkit sem kell meggyőzni arról, milyen nagy a jelentősége a könyvtárosképzésben a könyvtári tájékoztatás oktatásának. Az oktatás színvonalával, tartalmával szemben növekednek a követelmények, a tájékoztatás, valamint az azzal közvetlen kapcsolatban álló ismeretek minden könyvtáros-oktatási program súlyponti kérdései.

A felsőfokú képzés egyik alapfeltétele, hogy rendelkezésre álljanak a jól használható, világosan és félreérthetetlenül fogalmazott *tankönyvek*, illetve jegyzetek. Ezeknek fontosságát, valamint a segédletek szerzőinek felelősségét növeli a tény, hogy a levelező oktatásban résztvevők felkészülésének színvonala és mélysége elsősorban a megfelelő tankönyvtől vagy jegyzettől függ.

A tanárképző főiskolák keretében folyó felsőfokú könyvtárosképzés számára e tantárgy tankönyvének, illetve jegyzetsorozatának elkészítésére a *Kertész Gyula* vezetése alatt álló munkaközösség vállalkozott. Az „Általános tájékoztatás” c. jegyzet — Kertész Gyula munkája — nemrégiben jelent meg. Jegyzetről, melynek címlapja is felhívja a figyelmet arra, hogy kéziratról, azaz nem végleges formát öltött mondanivalóról van szó, nem ildomos és nem is szabad nyilvános bírálatot írni. Ez nem is áll szándékunkban. A jegyzet alapján azonban kibontakoznak a főiskolán oktatott tantárgy körvonalai, és a magyar könyvtárosképzés szempontjából bizony indokolt megvizsgálnunk, vajon kellő alapot nyújtanak-e ezek az ismeretek a betöltendő munkakör, a hivatás korszerű ellátásához?

Aki könyvtári tájékoztatást oktat, tegye azt bármilyen szinten, súlyos szakmai dilemma előtt áll. Evezni kell az elméleti kérdések tisztázásának néha nagyon bőbeszédű és olcsón teoretizáló Scyllája, illetve a tájékoztatási források és a gyorsan fejlelhető adatok számonkérésének Charybdisza között. Pedig: nem vitás, hogy ha a könyvtáros nincs tisztában azzal, milyen szerepet tölt be az irodalom társadalmi hasznosítása terén a közlésnek az a sajátos formája, amit könyvtári tájékoztatásnak nevezünk, ha elméletileg nem tájékozott, vagy ha nem ismeri azokat a forrásokat, amelyeknek használata elengedhetetlenül szükséges az irodalomban meglévő információk megismeréséhez — azaz adatismeretei hiányosak —, úgyszólván képtelen hivatását betölteni. Az oktató dilemmáját mélyíti, hogy jelenlegi oktatási rendszerünkben a középfokú könyvtárosképzés helyét, tartalmát és szervezeti formáit nagyjóval kell keresnünk. A hivatás képe, amelyre a leendő könyvtárosokat a tanárképző főiskolákon felkészítjük, még nem rajzolódott ki elég éles vonásokkal.

A tantárgy tartalma is — függetlenül attól, hogy milyen fokon alkotta a könyvtárosképzés részét — nehezen bontakozott ki. Az úttörő munkát ezen a területen *Kóhalmi Béla* végezte. Mint egyetemi oktató először a könyvtárterán keretében, majd pedig az önálló tárggyá vált bibliográfia részeként igyekezett a könyvtári tájékoztatásnak azt a formáját megismertetni, melynek magyarországi meghonosítója az ő mestere, *Szabó Ervin* volt. Kóhalmi Béla elsősorban a könyvtári tájékoztatás műszereinek elemzésére törekedett, és aki figyelt az ő okos és halk szavára, elemzései révén a könyvtári tájékoztatás úgyszólván minden szakmai részletére kiterjedő, kitűnően használható ismeretek birtokába jutott.

Kóhalmi Béla további érdeme, hogy a könyvtári tájékoztatás legfontosabb műszereinek, a bibliográfiáknak történeti fejlődésére, a művelődéstörténet ezen rendkívül érdekes ágára nagy figyelmet fordított. A *bibliográfiatörténet* — és sok tekintetben a bibliográfiaelmélet marxista szemléletének kialakítása is — az ő nevéhez fűződik. Az ő didaktikai elképzelése — mely szerint a tájékoztatás forrásait történeti fejlődésükben kell bemutatni — nagy vonásokban egyezik *L. N. Malclès* asszonynak, a Sorbonne egykori bibliográfiai professzorának módszerével. Malclès asszony tankönyvének gerincét a tájékoztatási munka segédkönyveinek és egyéb segédleteinek bemutatása és elemzése képezi, és a tankönyvben csillaggal jelölt, vagyis a vizsgán számon kért tételek száma az ezret meghaladja. A kegyetlen kérdés ezek után az, hogy a főiskolai könyvtárosképzésben — a tájékoztatás oktatása során — *milyen viszony alakul ki az elméleti és a gyakorlati ismeretek között?*

Kertész Gyula jegyzete előszavában megemlékezik jegyzetíró magyar elődeiről is. Nyilvánvaló, hogy a tanfolyami jegyzetek (mint Horváth Tiboré vagy Bóday Pálé) bármilyen kitűnőeknek tartja is őket, az anyagot nem dolgozzák fel a főiskolai követelményeknek megfelelő mélységben. Az azonos tematikájú egyetemi jegyzetre szükség szerint hivatkozik, szigorúan betartva az idézéssel és átvétellel kapcsolatos íratlan szabályokat. Nyilvánvaló tehát, hogy sok tekintetben azonosnak

tartja az egyetemi és a főiskolai tananyagot. Másfelől azonban úgy tűnik, hogy az egyetemi jegyzet anyagával szemben a főiskolai oktatás szempontjából elhanyagolhatóan vagy nagymértékben összehasonlítható tart egyes, az egyetemi jegyzetben tárgyalta témákat — mint pl. az ősnymtatvány bibliográfiák, bibliofil bibliográfiák, sajtóbibliográfiák tárgyalását —, valamint a Kóhalmi Béla által kidolgozott történeti áttekintést és a magyar nemzeti bibliográfia történeti fejlődésére vonatkozó tananyagot. Ugyanakkor több, mindkét jegyzet által tárgyalta téma feldolgozása eltérő. Ennek oka nem lehet más, csak az, hogy az elméletieskedő Scylla és az adathalmaz Charybdis között másként evez az egyetemi és megint másként a főiskolai oktató. A főiskolai hallgató 31 lapon kap bevezetőt a könyvtári tájékoztatás teljes fogalomvilágába. Nem kisebb témák kerülnek itt terítékre, mint az információ fogalma, a kommunikáció, kommunikációs rendszerek, a tájékoztatás, illetve a tudományos tájékoztatás mibenléte, a tájékoztatási rendszerek és az információs rendszerek meghatározása, hogy csak az első 15 lap címeinek felsorolásánál maradjunk. Az egyetemi oktatás menetét tükröző jegyzetben ilyen veszélyesen tömör összefoglalást nem találunk.

Az egyetemi oktatási program ugyanis e kérdések tárgyalására későbbi időpontban, a könyvtári tájékoztatásnál fejlettebb tájékoztatási módszerek ismertetése során tér vissza, sommáználni igyekezően a korszerű tájékoztatási gyakorlattal kapcsolatos elméleti, s főleg határterületi kérdéseket.

Az egyetemi és a főiskolai oktatás tartalmi különbsége alig magyarázható azzal, hogy a betöltendő munkakör, az elvégzendő munka minősége tekintetében lenne más elképzelése az egyetemi oktatónak, mint a főiskolai tanterv összeállítójának. Különbségek azonban mutatkoznak, és nem csupán abban, hogy az egyetemi tananyag elemzőbb, hanem abban is, hogy a főiskolai jegyzet a könyvtári tájékoztatás címszó alatt az informatika új ismeretágának teljes problematikáját igyekszik feltárni, és beiktatja a tananyagba egy fejezetet a tudományokról általában. Ebben — 16 oldalon — nem kisebb jelentőségű kérdések kerülnek tárgyalásra, mint a tudomány fogalma, tárgya, módszerei, a tudomány fejlődésének törvényszerűségei, mai tendenciái, végül a hazai tudományos élet szervezeteinek és intézményeinek ismertetése. Csupa olyan kérdés, amelynek megtárgyalására az egyetemi oktatás a tájékoztatási tantárgy keretében nem vállalkozik. Ha figyelmen kívül hagynánk azt a tényt, hogy az egyetemi képzés részint egy későbbi szakaszban, részint a tájékoztatási munkára felkészítő speciális kollégiumok keretében igyekszik a felvetett kérdéseket elmélyültebben ismertetni, a látszat az lenne, hogy a főiskolai képzés sok tekintetben szélesebb alapozású az egyetemi képzésnél.

Kérdeznünk kell tehát: elméleti tárgy-e a könyvtári tájékoztatás? Ha az a célunk, hogy a tájékoztató munkában jártas könyvtárosokat képezzünk, akkor ezeknek *elsősorban a tájékoztatás műszereit kell ismerniük*, hogy azokat mind aktív, mind passzív tájékoztatási munkájukban fel is tudják használni.

Nem alaptalan panaszkodunk, hogy hazánkban igen alacsony szintű a bibliográfiai kultúra. Ezen azt értjük, hogy ha bárki bármivel foglalkozik, bármit meg akar ismerni, úgy csak nagy ritkán veszi kezébe azokat a megbízható bibliográfiai műszereket, amelyek a kérdések labirintusában esetleg jobban eligazítják őt, mint kollégáinak, oktatóinak szóbeli tanácsai, egy-egy véletlenül kézbe került szakkönyv vagy folyóirat. *A bibliográfiai kultúra jelentősége napról napra növekszik*. Közismert tényeket kell ismételnünk. Az iskolai oktatás során elsajátítható ismeretek ma már nem elegendők ahhoz, hogy egy foglalkozást, hivatást korszerűen el tudjunk látni. Az információk állandó növekedése következtében az állandó ismeretszerzés elkerülhetetlen. Többször és többek által hangoztatott tény, hogy ma az ismeretek oktatása mellett arra is mind inkább törekedni kell, hogy *az iskola megtanítsa az embereket tanulni*. A könyvtári tájékoztatásnak tehát rendkívüli mértékben megnövekedett a *pedagógiai jelentősége*, és tulajdonképpen helytelen azt méricskélni, hogy milyen könyvtártípus milyen szintű tájékoztatást képes nyújtani. A tájékoztatás oktatásában tehát elsősorban a tájékoztatás műszereinek ismeretére és használatára kell megtanítani a leendő könyvtárosokat. Ennek a tananyagának a magvát vitathatatlanul a *forrásismeret* képezi, mégpedig oly módon, hogy a forrástípusokat kell megfelelően bemutatni a hallgatóknak. A forrástípusok jellegének és használatának ismerete teszi lehetővé azt az asszociációs folyamatot, amely a tájékoztatás kérdéseinek helyes megválaszolásához vezet. A főiskolai tananyag vizsgálata során az a meggyőződés alakul ki bennünk, hogy a meglevő jó kezdeményeket ebben az irányban kell továbbfejleszteni. Szembenézve azzal a bosszantó érveléssel is, hogy nem érdemes olyasmit tanítani és megtanítani, ami nincs meg, és ha megvan, senki sem használja. Vonatkozik ez elsősorban arra, hogy a könyvtárak nagy részében a tájékoztatási apparátus meglehetősen hiányos, az olvasóknak a tájékoztatás iránti igényei pedig rendkívül leszűkültek. Több mint két évtizedes tapasztalat alapján nyugodt lélekkel meg lehet

állapítani, hogy nem tudjuk: az igénytelenség szülte-e a tájékoztatás felkészületlenségét mind tárgyi, mind személyi vonatkozásban, vagy pedig a források hiánya, szét-szórtsága, esetleg olykor a tájékoztató könyvtárosok modorbéli és tudásbéli felkészületlensége okozza-e azt, hogy az emberek nem fordulnak a könyvtárak tájékoztató szolgálatához. Valahogy az az érzésem, hogy nem a jegyzeten, nem a tananyag összeállításán múlik a tájékoztatásra való felkészítés sikere. Úgy gondolom, többet kellene törődni azzal, hogy a könyvtárosképzés rendelkezésére megfelelő „klinikák” álljanak. *Jó lenne növelni azoknak a könyvtáraknak a számát, ahol megfelelően koncentrált kézikönyvtárak, illetve segédkönyvtárak és egyéb tájékoztatói műszerek állnak rendelkezésre, és ahol felkészült könyvtárosok és dokumentalisták — mert bizony szükség van a könyvtárakban is dokumentalistákra! — az elvi tisztázás mellőzésével egyszerűen ugyan, de kielégítik a tájékoztatói igényeket.*

Szentmihályi János

Közművelődési könyvtárpolitikai vizsgálat Fejér megyében

A Fejér Megyei Tanács VB művelődésügyi osztályán 1975. november 12-én zárómegbeszéléssel ért véget az a vizsgálat, amelyben a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztálya a megye közművelődési — tanácsi, szakszervezeti és iskolai — könyvtárügyében érvényesülő könyvtárpolitikai és irányítási, illetve könyvtárfenntartói és -fejlesztési gyakorlatot tárta fel.

A vizsgálat idejére esett a megyei távlati könyvtárfejlesztési terv elkészítésének végső szakasza, illetve e terv vb-ülésen történő elfogadása. Ez a körülmény a következő megállapításokat tette lehetővé a vizsgálat számára:

- a közművelődési párhatározat végrehajtására való törekvés erőteljesen fokozta a megye közművelődési könyvtárügyének fejlesztése iránti érdeklődést, előtérbe állította a távlati tervezés — korábban háttérben maradt — kérdéseit;
- a megyei irányító szervek körében teljes elvi egyetértés alakult ki a fejlesztés irányairól;
- a távlati terv igen alapos és friss helyzetismeret alapján készült, s tételesen (egyben önkritikusan) tárja fel mindazokat a nehézségeket, amelyek általában, vagy egyes hálózatok, illetve települések és üzemek vonatkozásában kerékkötői a könyvtári ellátás továbbfejlesztésének (korszerűtlen, szűkös elhelyezés, indokolatlan lemaradások az állománygyarapítási keretekben, az iskolai könyvtárügy elmaradottsága a másik kettőhöz képest, az együttműködés és a koordináció hiányosságai);
- a távlati terv azóta hivatalosan is elfogadott fejlesztési koncepciója megfelel az országos könyvtárfejlesztési törekvéseknek, valamint a megye település- és iparszerkezetéből adódó sajátosságoknak.

A vizsgálat során az is bebizonyosodott, hogy a megyei művelődésügyi osztály, az SZMT, a megyei könyvtár és az SZMT központi könyvtár minden illetékes munkatársa a szó szoros értelmében „bennél” a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak problémáinak világában, és folyamatosan, új és új ötleteket felvetve, az újonnan felmerült lehetőségeket megragadva támogatja az előrelépést. Kevésbé látszik viszont az „ügyben élés biztonsága” az iskolai könyvtárak vonatkozásában, jelül annak, hogy a könyvtári ellátásnak ez a „tartománya” — hasonlóan a sokhelyütt tapasztalható gyakorlathoz — Fejér megyében is meglehetősen elkülönülve fejlődött, illetve elmaradt az általános fejlődéstől. (Mindenesetre a távlati tervbe torkolló előkészítő munkálatok felhívták a figyelmet ennek káros voltára.)

A fenntartók korántsem olyan tájékozottak, mint a megyei gazdák. Egy részük meglehetősen közömbösen szemléli a könyvtári ellátás elégtelenségeit. Fájó, hogy több tehetős vállalatnál kedvezőtlen helyviszonyok között működik a szakszervezeti könyvtár. A községi tanácsok sokszor a „segítsék, ha tudják, felülről” álláspontján állnak, nincs kérés az elképzelésük saját közművelődési és iskolai könyvtárak fejlesztési követelményeiről. A községi és az iskolai könyvtár ügyeinek „együttlátása” különösen fehér hollónak számít.

E nem túlságosan kedvező kép arra vezethető vissza, hogy a megye késve dolgozta ki és fogadta el a maga távlati könyvtárfejlesztési tervét, illetve, hogy a fejlesztés eddig túlnyomórészt egyedi, a megyétől kezdeményezett akciók révén valósult meg. Ezért kiemelkedő fontosságú a vb-határozat azon pontjának maradéktalan végrehajtása, amely a távlati terv településekre való lebontását és

konkretizálását, illetve a szakszervezeti szervek által történő jóváhagyását látja szükségesnek.

Ha a fenntartók tájékozottsága megjavul, ha a lényegében az országos könyvtárügyi irányítás elképzelései szerint megalakult közművelődési szakfelügyelet (az „ütőképessé” fejlesztendő iskolai könyvtári szakfelügyelettel karöltve) jól látja el feladatát, és ha a népművelési felügyelők, valamint a járási könyvtárak több terhet vesznek át a megye közművelődési könyvtárpolitikájának viteléből, megalapozottan remélhető, hogy a megyei irányítás nagyobb erővel foglalkozhat olyan kérdésekkel is, amelyeket a feltételek javításáért

folyó szüntelen erőfeszítések közepette némileg elhanyagol. Közülük a megyében a következők esnének igen nagy súllyal latba: a hatókörbővítés, a hálózat- és könyvtárközi együttműködésben rejlő előnyök kiaknáztatása, a nemzeti ellátás fokozása, a tartalmi munka elmélyítése, a Velencei-tóvidék könyvtári ellátásának fejlesztése.

A vizsgálat a fentiekén kívül néhány kiemelkedő „egyedi esettel”, nevezetesen Székesfehérvár és Dunaújváros könyvtári ellátásának napirendi kérdéseivel is foglalkozott.

Futala Tibor

Felavatták Pikler Blanka síremlékét

A Kossuth Könyvkiadónál 1972 óta működik egy könyvtárosokból és dokumentátorokból szervezett, öt főből álló szocialista brigád, mely Pikler Blanka nevét vette fel.

Pikler Blanka 1908-ban lépett Szabó Ervin munkatársaként könyvtárosi szol-

A Kossuth Könyvkiadó Pikler Blanka szocialista brigádjának tagjai a sírnál (Mihálik Tamás felvétele)

gálatba, amikor még — az orvosi, mérnöki pályákhoz hasonlóan — szokatlan volt az intézményekben a nő munkatárs. Ő lett a Fővárosi Könyvtár feldolgozó osztályának vezetője, a könyvtár katalógusrendszerének megteremtője. 1914 és 1918 között Köhalmi Bélával együtt elsőként szállt síkra a Nemzeti Bibliográfia megvalósításáért, a Tanácsköztársaság idején pedig szervezője és oktatója volt az új rendszerű könyvtárosképzésnek. A Tanácsköztársaság bukása után el kellett hagynia állását, meghurcolták, bebörtönözték. 1920 és 1923 között Braun Róberttel együtt oroszánrészt vállalt a Nemzeti Bibliográfia megvalósításában. 1945 után rövid ideig régi munkahelyén, a Fővárosi Könyvtárban dolgozott, majd ő lett a Kossuth (régiben Sziakra) kiadó első dokumentátora, a kiadó dokumentációs rendszerének megalkotója, a marxista klasszikusok kiadásainak gondozója: „A tőke” irodalomjegyzékének összeállítója. 1957-ben bekövetkezett haláláig volt munkatársa a kiadónak.

A nevét viselő szocialista brigád felkutatta a Farkasréti temetőben levő sírját, s javaslatára a kiadó síremléket készíttetett Pikler Blanka nyugvóhelyére. Az avatáson Abonyi Józsefné, a kiadó szakkönyvtárának vezetője emlékezett meg Pikler Blanka életművéről, majd a szocialista brigád koszorúját helyezték el a síron. Az MSZMP VIII. kerületi Bizottsága és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nevében Remete László mondott beszédet és koszorúzta meg a síremléket.

A síremlék avatásán részt vett a Kohó- és Gépipari Minisztérium Tervező Intézetének Pikler Blanka szocialista brigádjája is.

Helyismereti eseménytárak

II.

A helyismereti feltárásban és tájékoztatásban játszott szerepe miatt a *kurrens eseménynapló vezetése minden könyvtárban kívánatos lenne*. E munkához azonban a könyvtárnak csak akkor szabad hozzáfognia, ha megteremtette a folyamatos szerkesztés tárgyi és személyi feltételeit. A többször abbahagyott és újrakezdett, több hónapos vagy éves hiányokról árulkodó eseménynaplónak nem sok értelme, haszna van. Az eseménynapló akkor igazán megbízható tájékoztatási segédlet, ha a megkezdés napjától rendszeresen kiegészítik az új, friss adatokkal, azaz egy világosan elhatárolt időszakra vonatkozóan teljes.

Az eseménytárak szerkesztése

Ha kiadásra kerül, időtartama elsősorban a publikáció formájától függ: például rejtett megjelenés esetén a folyóirat, évkönyv, hetilap stb. időszakosságához alkalmazkodva egy-egy hónap, negyedév, év, ritkábban egy hét vagy két-három esztendő eseményeiről tájékoztat. Az eseménynapló részletes feltárást nyújt, adatai kevésbé változtathatók.

Retrospektív időrendi táblázatok készítésére gyakran adódik alkalom; már említettem a helytörténeti monográfiák, szintézisek kiadását, a kimagasló évfordulókat és a hírlapok repertorizálását. Helyesen jár el a könyvtár, ha a különféle alkalmi összeállításokat felfűzi a tervszerű feltárás fonalára. Azaz nem kiadványokban, hanem a fokozatosan kiteljesedő cédularendszerben gondolkodik. A kronológiák idő- és tematikai határait nagyon körültekintően kell kijelölni. Az adott hely (megye, község, gyár stb.) *teljes történetét felőlelő táblázat* esetében ez nem okoz gondot, minden más esetben azonban igen. Általános alapelvként fogalmazható meg, hogy csak *olyan korszakokat, időszakokat célszerű kiemelni, amelyeket a történettudomány vagy az érintett szaktudomány egységes egésznek tart*. A kiválasztott korszak, időszak lehet több évszázad (például a feudalizmus kora), néhány évtized (például az ellenforradalmi rendszer, a felszabadulás utáni fejlődés), sőt pár hónap is (például a Tanácsköztársaság). A teljes vagy hosszabb áttekintések erősen rostálnak, azaz eleve vázlatosak. A rövidebb időszakok kronológiái általában részletezőek, sokoldalú megjelenítésre törekcsenek. Még az is megengedett, sőt kívánatos lehet — van is rá példa —, hogy egy-egy rendkívül jeles nap (például 1848. március 15., 1849. április 14., 1944. december 21—22.) eseményeit óráról órára haladva rögzítsük. Külön kell szólni az életrajzi kronológiák két változatáról: az egyik a helyinek minősülő személy egész pályájáról képet ad, a másik csak az adott helyen való tartózkodás napjait, hónapjait, éveit tárja fel. Jó, ha a helyismereti évfordulónaptárak a retrospektív kronológiákból nőnek ki; persze létrejöhetnek azoktól teljesen függetlenül, őket megelőzve is.

A eseménytárak, ha kiadványformát öltenek, kombinálhatók egyéb műfajokkal: tanulmánnyal forráspublikációval, szemelvénygyűjteménnyel, másfajta (például statisztikai, földrajzi, biográfiai) adattárral. Az összekapcsolásnak két módja ismeretes: egyrészt a tartalmilag egységet alkotó, de valójában elkülönülő, önálló összeállítások, írásművek egymás mellett, egy könyvben való közzététele; másrészt a tényleges ötvözés, egymásba olvasztás. Az utóbbira példák: egy-egy esemény után forrásszemelvényeket vagy gazdasági, személyi stb. adatokat is közlünk; egy biobibliográfiában az egyes esztendőök irodalmi hivatkozásai után vagy közé a vonatkozó életrajzi adatokat is beírjuk.

A helyismereti eseménytárak által *feltárt dokumentumok köre* típusonként némileg eltérő. Az eseménynaptár készítője elsősorban a helyi sajtó közleményeire és az aprónyomtatványok (meghívók, plakátok, műsorfüzetek stb.) adataira támaszkodik, egyéb forrásokat (például ügyiratokat, jegyzőkönyveket) csak elvétve használhat, mert ezek nemigen hozzáférhetők a könyvtáros számára. A retrospektív időrendi táblázatokhoz először a korszakkal (vagy a hely, a téma történetével) foglalkozó helytörténeti feldolgozásokat és forráskiadványokat jegyzeteljük ki, aztán az eredeti forrásokat: a helyi sajtót, a levéltári iratokat, a kéziratot anyagokat stb. Az évfordulónaptárak ritkán nyúlnak túl a helyi és az országos kronológiák és a helyismereti-helytörténeti tanulmányok, összeállítások adatain.

Az *anyaggyűjtés* legegyszerűbb és legcélravezetőbb módszere a cédulázás; előnyei a bibliográfiai munka gyakorlatából ismertek. (Kisebb települések, üzemek, intézmények stb. kurrens eseménynaplója füzetben is vezethető, mert az adatok száma kevés.)

A cédulán a tartalmi információk (időpont, esemény) mellett, pontosabban alatt, okvetlenül szerepelnie kell a *forrás, a lelőhely pontos megjelölésének*: a levéltári jelzetnek, a sajtóközlemény vagy a tanulmány bibliográfiai adatainak stb. Ezzel megteremtjük az eredeti közlemény, irat stb. visszakeresésének lehetőségét, és eleget teszünk a megbízhatóság követelményének. Általános gyakorlat, hogy a közzétett eseménytárakból kimaradnak a lelőhelyadatok. Az eseménynaplóknál indokoltan, mert többnyire egyikét újság híradásai alapján készülnék, s ezekre a bevezetőben fel lehet hívni a figyelmet. Az évfordulónaptáraknál a propaganda-funkció elsődlegessége miatt szintén nincs szükség a források eseményenkénti megnevezésére. A szélesebb forrásbázisra támaszkodó retrospektív kronológiákban viszont érdemes feltüntetni, honnan származnak az adatok. Nyomdai előállítás és egészen apró betűs szedés esetén ez nem is sok helyet foglal el. Különösen nem, ha radikális rövidítéseket alkalmazunk. Ha a terjedelmi korlátok miatt még erre sincs mód, a bevezetőben vagy külön jegyzékben mindeképp fel kell sorolni a felhasznált irodalmat, forrásokat.

Az eseménytárak szerkezeti felépítésének eleve adott formája az *időrend*. Terjedelmesebb összeállítások esetében problémaként merülhet fel, hogy egy-egy napon belül milyen sorrendbe osszuk be az eseményeket. Másodlagos rendező elvnek leginkább a tematikai alkalmas (gazdaság → politika → művelődés stb.), de a megyei és a járási eseménytárakban elfogadható a földrajzi bontás az évfordulónaptárakban pedig a kronológiai, sőt — ha csak személyekről van szó —, a betűrendes felsorolás is. Az adott hely életét, történetét lényegesen befolyásoló ún. országos (esetleg nemzetközi) eseményeket is feltáró retrospektív táblázatokban ezek az adatok állnak egy-egy nap élén.

Mind a cédulákon maradó, mind a közreadott eseménytáraknak nélkülözhetetlen kellékük a *mutatóapparátus*. Csakis a név-, tárgy-, intézmény-, földrajzi stb. mutatók teszik lehetővé az adatok sokirányú visszakeresését. A mutatókészítés nem könnyű feladat, még technikailag sem. A házi segédletként kezelt cédulaanyag tételszámozása (sorszámozása) problematikus, mert ezáltal elveszti rugalmasságát, bővítése nehézkessé válik. Jobb megoldás a dátumokra való utalás. A kiadványoknál a szöveges forma támaszt akadályt, de ezt is legyűrhetjük: vagy az oldalszámmra vagy az időpontokra utalunk. Legefyszerűbb a tételszámokkal ellátható táblázatok mutatóinak elkészítése. Ha tipográfiailag megoldható, a szöveges kronológiák, eseménynaplók adatai is sorszámozhatók — a margón.

Az eseménytárakkal szembeni követelmények

Talán sikerült a fentiekben érzékeltetni, hogy a helyismereti eseménytárak milyen sok válfaja, formája valósítható meg. A szerkesztők, összeállítók a lehetőségek tág köréből válogathatnak, amikor kijelölik egy-egy eseménynapló, kronológia, évfordulónaptár formáját, feladatát, témáját, időtartamát stb. Bárhogyan döntenek is, bizonyos követelményeknek feltétlenül eleget kell tenniük. Ezek: a megbízhatóság, a pontosság, az egységesség, a tömörség és a tudományosság.

A *megbízhatóság* azt jelenti, hogy az előre meghatározott idő-, tematikai és földrajzi határokon belül teljes feltárást végzünk, valóban a lényeges, fontos eseményeket válogatjuk ki, és adataink bármikor ellenőrizhetők az eredeti forrásokban.

A *pontosság* megköveteli, hogy az eseménytárakban szereplő információk megbízhatók legyenek, vagyis az alapkérdésekre (mikor és mi?) helyes választ adjanak. Kissé részletesebben: lehetőleg teljes dátumokat (év, hónap, nap, sőt kivételesen óra is) közöljünk; az ezekhez kötődő eseményekről pedig kifogástalan, a valóságnak megfelelő tájékoztatást nyújtunk. Előfordulhat, gyakran elő is fordul, hogy egy-egy esemény pontos ideje (napja, hónapja) nem állapítható meg. Ha fontos dologról van szó, ilyenkor is vegyük fel: jelezvén, hogy a szóban forgó dátum csak hozzávetőleges (például „az előző napokban”, „e hónapban”, „ebben az esztendőben történt).

Az *egységességen*, egyöntetűségen azt értjük, hogy egy-egy eseménynaptáron belül csak azonos elvek szerint megfogalmazott, azonos részelemeket tartalmazó tételek lehetnek. Következésképpen kell alkalmazni a rövidítéseket, a formulákat, a másodlagos rendező elvet stb.

A *tömörség* követelménye látszólag igen egyszerű: csak a szükséges adatokat, információkat rögzítsük, mégpedig minél rövidebb megfogalmazásban. (Kiadványoknál a gazdaságosság is ezt kívánja.) A gyakorlatban ez az eseménytárak készítésének egyik legbonyolultabb mozzanata; nagyon nehéz megtalálni, vagy elhagyni a fontos, illetve felesleges szavakat, gondolatokat.

A *tudományosság* összetett fogalom. Néhány elemét — pontosság, megbízhatóság — külön is kiemeltem, s fentebb már szoltam a marxista társadalom- és történelem-szemlélet érvényesítésének szükségességéről. Ennek ellenére nem árt még egyszer hang-

súlyozni, hogy a helyismereti eseménytárakat csakis tudományos igényvel és színvonalon, a tudományos munka módszereinek, eszközeinek alkalmazásával szabad összeállítani (válogatni, elrendezni, megfogalmazni stb.), még akkor is, ha ezek nem tudományos céllal, hanem kifejezetten propaganda-jelleggel készülnek. A tudományosság egyáltalán nem gátolja a tájékoztatási vagy propaganda-funkció ellátását; épp ellenkezőleg: elősegíti azt.

Bényei Miklós

A szakszervezeti és a műszaki könyvtárak együttműködésének fejlesztése az építőiparban

A vállalatok, intézmények szakszervezeti és műszaki könyvtárainak tevékenységében vagy másfél évtizede napirenden van e két könyvtártípus együttműködése.

Ezúttal egy, a megvalósítás érdekében tett előrelépésről számolhatunk be, olyanról, amely jóval szélesebb körű és alighanem hatékonyabb is, mint az eddigi szórványos kezdemények. Egy egész iparágban, az építő-, fa- és építőanyagiparban sikerült ugyanis megegyezésre jutnia az építésügyi tárca műszaki könyvtárhálózatának módszertani irányítását ellátó Építésügyi Tájékoztatási Központnak a szakszervezettel.

A helyzet máig — egyéni kezdeményezések

Mint ismeretes, az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium az ágazat műszaki könyvtárhálózata feletti felügyelet jogát az Építésügyi Tájékoztatási Központra ruházta. Gyakorlatilag az ÉTK módszertani és fejlesztési osztálya végzi ezt a tevékenységet. Ez az osztály — amely egyébként az építésügyi műszaki tájékoztatás fejlesztésének tudományos kérdéseivel foglalkozik — még 1974-ben, rendhagyó módon, az *építőipari fizikai dolgozók szakirodalmi ellátásának javítását* választotta egyik kutatási területének és operatív feladatának.

A kutatás nem az intézményközi feladatok megfogalmazására irányult, hanem az ÉTK saját lehetőségeinek feltárására az építésügyi ágazat munkásművelődésében. Kézenfekvő, hogy az ilyen lehetőségek közül elsőként az olvasómozgalmak szervezését és módszertani segítségét kell említenem.

Az 1974-ben indított *Olvasó munkásért* mozgalom országos zsürije a műszaki könyvtárak részvételét, eredményeit a közművelődési könyvtárakétól elkülönítve értékelte. Az építésügyi szakkönyvtárak részvétele e mozgalomban, a felhívásra jelentkezők száma nem volt kielégítő, jóllehet a szervező munka széles körre terjedt ki.

Azoknál a vállalatoknál viszont, amelyek jelentkeztek, elmélyült tevékenység folyt. Erre mi sem jellemzőbb mint az, hogy a pályázati időszak nem egészen egy éve alatt többségük mintegy megkétszerezte a beiratkozott olvasók körében a fizikai dolgozók számárányát. Miért a jelentkezők szűk köre? Es miféle „helyi sajátosságoknak” tulajdonítsuk a vitathatatlan eredményeket mindazon könyvtáraknál, amelyek beadták a pályázatukat?

Az első kérdésre csakhamar választ adott egy több helyen szűrőpróbaszerűen végrehajtott állományelemzés: a műszaki könyvtárak nagy többségének könyvállományában egyáltalán nincs — vagy csak *alig van* — *alapfokú építőipari szakirodalom*.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia legutóbbi néhány évfolyamát áttanulmányozva bárki meggyőződhet róla — magunk is megtettük ezt —, hogy a fenti tény nem a műszaki könyvtárosok állománygyarapítási politikájának, valamiféle, az alapfokú művekkel szemben tanúsított arisztokratikus elzárkózásának tulajdonítható. Az ok: nem jelenik meg kielégítő számú és választékú, alapfokú építőipari szakmai mű.

Az olvasómozgalom értékelése során az is kiderült, hogy az építésügyi ágazatban az eredményes műszaki könyvtárak kivétel nélkül azok voltak, amelyek a *közművelődési könyvtárral összevont szervezetben, vagy legalábbis közös irányítással működtek*. Ilyen például a Hőtechnikai Vállalat szakszervezeti és műszaki könyvtára, amely az intézmények kategóriájában is első helyezett ért el, és vezetője is első díjat kapott a személyi kategóriában.

A fenti tény természetesen az intézményi összevonás kérdéseire, illetve az együttműködés egyéb szervezeti kereteire, lehetőségeire irányította a figyelmet. Mint ezt a bevezetőben említettem, több mint másfél évtizedesek az együttműködésre

törekvő próbálkozások, de az ezeket szorgalmazó „felülről jött” jelzések sem kifejezetten mai keletűek. Nézzünk néhányat az utóbbiakból.

A SZOT és a Művelődésügyi Minisztérium 1966. augusztus 25-i közös állásfoglalása — az 1959. évi első megállapodás szellemében — ismét sürgette az együttműködést, javasolta továbbá, hogy az alap- és középfokú szakkönyvek vásárlása mindkét típus számára egységesen a műszaki fejlesztési alapból történjék. A SZOT Elnökségének 1971. március 29-i „Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak tervezéséhez” c. állásfoglalása ugyancsak kimondja, hogy e könyvtárak működjenek együtt a szakirodalom gyűjtése és kölcsönzése terén.

Az ajánlásokat és irányelveket azonban sajnálatos módon nem követték a szakminisztériumok állásfoglalásai, ezért azokat az intézmények gazdasági vezetői többnyire már a megjelenés pillanatában sem vették kellőképpen figyelembe. További hiányosság, hogy az együttműködés lehetséges módjaként általában csak az állománygyarapítás és a propaganda egvezetését jelölték meg, holott — mint látni fogjuk — a lehetőségek ennél jóval szélesebb körűek. Nem rögzítették ezek a dokumentumok az együttműködés szervezeti, pénzügyi és jogi kereteit sem.

Hadd idézzek néhány tényről egy, még 1972-ben lezajlott művelődésszociológiai vizsgálat — amelyet az ÉTK az építésügyi ágazat 21 nagy vállalatánál, illetve középüzeménél folytatott — megállapításaiából is: A vizsgált intézményeknek csaknem a felénél a két könyvtár között semmiféle együttműködés nem volt tapasztalható; a szakszervezeti könyvtárak egyharmadában nem volt semmiféle irodalom, a többiekben is elenyésző, csupán 2—3%-os arányban; a kérdéses vállalatok 53 000 szakmunkása közül 39 000 egyik könyvtárnak sem volt olvasója, 13 000 csak a szakszervezeti könyvtárnak, a műszaki könyvtáraknak pedig mindössze 200—250 fő; az intézmények túlnyomó többségének szakszervezeti és gazdasági vezetői, de maguk a könyvtárosok sem ismerték az együttműködésre vonatkozó javaslatokat, irányelveket.

Közös módszertani körlevél

Figyelembe véve a tényeket, nyilvánvalóvá vált, hogy csakis az építők szakszervezetének kulturális osztályával közösen, egybehangolt intézkedések segítségével lehet megszüntetni ezt az egy helyben topogást. Ezért a két intézmény, illetve a két érdekelt osztály közösen megvizsgálta az együttműködés eddig kialakult tényleges formáit, majd megvitatta, mit tart a jövőben lehetségesnek és szükségesnek. 1975 végére sikerült olyan álláspontra jutni, amelynek alapján a szakszervezet és az ÉTK közös módszertani körlevelet bocsáthat ki. Ez a kibocsátóknak az együttműködés módozataira vonatkozó állásfoglalásait rögzíti, amelyeket előzetesen az építésügyi műszaki könyvtárosok második országos tanácskozásán az érintett hálózatok képviselőivel is megvitattak.

A tanácskozás elnöki tisztét *Reszegi Ferenc*, az építők szakszervezetének elnöke vállalta, s *Nagy Tivadarné*, az ÉTK módszertani és fejlesztési osztályának vezetője terjesztette elő a közös elképzeléseket. A leglényesebb megállapítások:

Az építőiparban helyi kezdeményezések eredményeként kialakultak a két könyvtár együttműködésének sajátos módozatai, mégpedig csaknem minden esetben egyedi módszertani, pénzügyi megvalósításban. Kívánatos, hogy ezt a központilag eddig irányítatlan folyamatot a szakszervezet és az ÉTK közös állásfoglalása megfelelő mederbe terelje. S mivel a könyvtárak — illetve fenntartó intézményeik — nagy többségénél nem tapasztalhatók ilyen kezdeményezések, nemcsak állásfoglalás szükséges, hanem különféle ösztönzők is annak érdekében, hogy erre a folyamatra sor kerüljön mindenütt, ahol csak lehetőség nyílik erre.

Az együttműködés szempontjából a következő kategóriákat kell megkülönböztetni:

— Nincs mód az együttműködésre — vagy szükségtelen — ott, ahol azt a fizikai dolgozók létszáma nem indokolja, illetve ahol műszaki tájékoztató és dokumentációs részlegek működnek, s így a könyvtári szolgáltatások az információs tevékenységnek csak egy kisebb hányvadát képezik, vagy ahol az információs részleg eredeti tevékenységét a közművelődési feladatok átvállalása megzavarná.

— Az együttműködés elemi formájának tekinthető, ha a műszaki könyvtár a vállalati műszaki fejlesztési alapnak vagy a saját állománygyarapítási keretének terhére alap- és középfokú szakirodalmat vásárol, és ezt „tartós letét”-ként átadja a szakszervezeti könyvtárnak. Az együttműködésnek ezt a formáját az előbb felsoroltak kivételével *mindenütt* meg kell valósítani.

— Az együttműködés fejlettebb formájának tekinthető a *közös elhelyezés* — eleinte külön irányítással, azonban egybehangolt állománygyarapítással, közös olvasószolgálati és propaganda-tevékenységgel. (A megvalósítás szempontjából kezdetben érdektelen, hogy a könyvtárosok főfoglalkozásuk vagy tiszteletdíjasok-e,

a tiszteletdíjasok esetében azonban ezt a megoldást csak átmenetinek szabad tekintenünk, amíg az egy vagy több főfoglalkozású könyvtáros alkalmazásával meg nem valósulhat a könyvtárak közös irányítása.)

— További lehetőség a közös irányítás. Ennek leggyakoribb módja jelenleg, hogy a kétféle állomány tulajdonjoga és a fenntartási terhek megoszlanak, a könyvtárvezető személye azonos, illetményének terhei pedig ugyancsak megoszlanak. Ez a szervezeti forma főfoglalkozású és legalább középfokú szakképesítésű könyvtáros alkalmazását teszi szükségessé. Ebben az esetben célszerű, ha a könyvtáros a vállalat alkalmazottja, az szb pedig tiszteletdíjat fizet neki a közművelődési állomány kezeléséért.

— Az építésügyi ágazatban több helyen megvalósult az intézményi összevonás. Ezt általában úgy oldották meg a fenntartó intézmények, hogy a szakszervezetek központi, illetve megyei könyvtára és a vállalat könyvjóváírással átadta a közművelődési és a műszaki állományt a szakszervezeti bizottságoknak, illetve az ezek irányítása alatt álló művelődési intézményeknek. A könyvtáros ilyenkor jogilag a szakszervezet alkalmazottjává vált, a továbbiakban pedig az szb és a vállalat egyaránt a kulturális intézmény folyószámlájára utalta át a fenntartási költségeket.

A felsorolt szervezeti módosítások nem érinthetik sem az ÉTK, sem a szakszervezet felügyeleti jogkörét.

Az ÉTK kívánatosnak tartja, hogy a jövőben a közös irányításra vagy az összevonásra vonatkozó helyi kezdeményezés esetén a fenntartó intézmények vezetői, valamint maguk a műszaki könyvtárosok előzetesen tárgyaljanak az ÉTK-nak az említett felügyeletet ténylegesen ellátó módszertani és fejlesztési osztályával. Ily módon elkerülhető, hogy olyan intézményeknél is sor kerüljön az összevonásra, ahol ehhez egyelőre hiányoznak az előfeltételek. Az építésügyi műszaki tájékoztatás előtt álló feladatok a jövőben aligha tesznek lehetővé rögtönzött megoldásokat.

A vállalatok, intézmények szakmai információs tevékenységet folytató részlegei az elkövetkező évtized során előreláthatólag ugyancsak egységes szervezetbe tömörülnek. Az ilyen részlegek szervezeti felépítése és hovatartozása szintén szabályozásra vár.

A műszaki tájékoztatási részlegek integrációs folyamatának középpontjában nyilvánvalóan a műszaki könyvtárak állnak majd, mint a szakmai tájékoztatás mindenkori bázisintézményei. Minden jelenlegi intézkedést, módosítást ennek tudatában és ennek figyelembevételével lehet csak végrehajtánunk.

Az előbbieken ismertetett elképzelésekkel a konferencia résztvevői egyetértettek, s reményüket fejezték ki, hogy az ÉTK és a szakszervezet következetesen számonkéri és segíti majd ezek végrehajtását.

A szakszervezet és az ÉTK közös állásfoglalásának gyakorlati jelentőségét abban látjuk, hogy első ízben sikerült ipari-ágazati szinten lefektetni a két könyvtártípus együttműködésének alapjait, egyúttal világosan körvonalazni a további gyakorlati tennivalókat is.

Kreutz Raymond

AZ ALUTERV MŰSZAKI könyvtára 1975-ben is megrendezte a műszaki könyvnapokat. Az ünnepélyes megnyitón Aranyossy Árpád, a NIMDOK igazgatója (képünkön) „A szakirodalmi tájékoztatás szerepe a magyar alumíniumipar műszaki fejlesztésében” címmel tartott előadást. A műszaki könyvtárban ebből az alkalmából megrendezett kiállítás az alumíniumipari szakirodalmi tájékoztatás 10 éves fejlődését mutatta be. (K. P. I.).

Szovjet könyvkiállítás Pécsen

Budapest után Pécsen is bemutatták a fasizmus feltett aratott győzelem 30. évfordulója alkalmából összeállított szovjet könyvkiállítást. Az Orvostudományi Egyetem aulájában megrendezett kiállításon 2200 könyv képviselte a mérhetetlenül gazdag szovjet könyvkiadást. A szovjet kiadók ugyanis 1974-ben 89 nyelven 86 700 könyvet, illetve füzetes kiadványt jelentettek meg több mint 1,7 milliárd példányban. A kiállításon helyet kaptak Marx, Engels, Lenin műveinek reprezentatív példányai nemcsak orosz, de több nyugati nyelven is, mellettük természetesen a ma élő politikusok, például Leonid Iljics Breznyev és Kádár János művei is. A szovjet könyv-

A kiállítás megnyitása (Erb János felvétele)

kiadás mind jobban törekszik a gyermekirodalom gyarapítására. Ennek bizonyítékeként a kiállítás nagy számban mutatott be remek kivitelű és tartalmú gyermekkönyveket. A 70 éves

Solohov valamennyi kiemelkedő műve, díszkiállítású képzőművészeti és zenei albumok, s jó néhány magyar szerző alkotása is helyet kapott a kiállított gazdag anyagban. (P. J.)

Kitüntetések

A kulturális miniszter több mint két évtizedes eredményes munkája elismeréséül *dr. Sebestyén Gábornénak*, az Országos Széchényi Könyvtár gazdasági igazgató-helyettesének A SZOCIALISTA KULTÚRAÉRT kitüntetést adományozta; a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár építését és sikeres befejezését — kiemelkedő munkájával — elősegítő, a Szabolcs-Szatmár megyei Állami Építőipari Vállalatnál dolgozó *Kiss Miklós* kubikosnak, *Molnár László* építésvezetőnek, *Orosz Mihály* művezetőnek a KIVÁLÓ DOLGOZÓ kitüntetést adományozta, *Pásztor Lászlót*, a „Nyírterv” Szabolcs-Szatmár megyei Tanácsi Tervező Iroda építész tervezőjét MINISZTERI DICSERET-ben részesítette.

Az oktatási miniszter a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola fennállásának 75. évfordulója alkalmából, eredményes munkája elismeréséül *Lassu Alexa* vezető könyvtárost MINISZTERI DICSERET-ben részesítette.

Az egészségügyi miniszter a Semmelweis-nap alkalmából, eredményes orvosi könyvtárosi tevékenysége elismeréséül *Zallár Andort*, a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának igazgatóját AZ EGÉSZSÉGÜGY KIVÁLÓ DOLGOZÓ-ja kitüntetésben részesítette; az 1975. évi pedagógusnap alkalmából, az egészségügy területén végzett odaadó, eredményes munkássága elismeréséül *Hajdu Istvánt*, a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának tudományos munkatársát MINISZTERI DICSERET-ben részesítette.

Andruskó Károly ex librise

Könyvek a kastélyban

Perkátán az új könyvtárban, szőnyeges, fényes parkettás teremben — egykori, falusiaknak tilos grófi szalonban — találkoznak nap mint nap a könyvekkel az olvasók.

Emlékszik-e még valaki Perkátán Havrilla Jánosra, a könyvtárosra? Hogyne emlékeznének, hiszen ott él valamelyik perkátai házban most is, csak éppen megromlott egészségével már nem olyan sürgő-forgó, mint néhány esztendővel ezelőtt. S emlékszik-e még valaki Perkátán a könyvtárra, ahol Havrilla János szolgálatát kezdte? Nem a már megújított épületre, az így-amúgy korszerűsített berendezésre, a könyvek sokaságára, hanem csak arra a helyiségre, ahol az első polcokat elhelyezték, s az első könyveket a kezükbe adták a perkátai olvasóknak...

Már lassan feledésbe merül a gerendás mennyezettel együtt a könyvtáros hátizsákja is — pedig az is fontos könyvtári kellék volt: abban kelt útjára — világot fordító útjára — a könyv. Havrilla János — nem fogalmazott munkájára fennkölt gondolatokat — húsz-harminc könyvvel a zsákjában gyalogolt ki a tanyákra, afféle mozgó kölcsönkönyvtárként. Paragpuszta, Bárányjárás, Kisperkátá sárba, porba vesző útjai

őriznék — ha őrizték volna — nyomát. A könyvtáros nyomait, a kultúra senki által föl nem rajzolt, meg nem örökített hódító útvonulását. Nem őrzik emlékkönyvek a könyv pusztát hódító vonulását, s nem, mert mostanában a perkátai puszták maguk is omló vályogfallá, omló emlékezetté válnak.

A könyv tudatot hódító vonulásának stádiumkövét most az egykori kastély elé kellene elhelyezni. A megviselt, sokat látott, sokat szolgált falakat megújították, nemcsak vakolattal, hanem sok-sok faluszépig szeretettel. Tűzzel és hittel, ahogyan Havrilla János hordta-vitte hátizsákjában a könyveket a pusztákra, úgy fogtak össze a falu vezetőivel a perkátai szövetkezeti műhely munkásai, a szocialista brigádok, a kisiparosok. Úgy lett a kezük nyomán új otthona a könyvnek.

Tudja-e valaki, hány könyv lehetett valaha a faluban, amíg a kastély KASTÉLY volt? Száz vagy ezer? S ha volt is könyv, a kastély könyvei nem a falué voltak...

Most, az egykori kastélyban otthonra talált könyvtár leltárába 1975. október 7-én jegyezték be a 13 230-as számú kötetet. (vincze)

(Fejér megyei Hírlap)

A debreceni 6. sz. Volán Vállalat szakszervezeti könyvtárában Kathy László szíjgyártó népi iparművész találkozott a szakmunkástanuló könyvbarát-klub tagjaival (Vencsellei István felvétele)

EMBEREK KÖZÖTT
ELÜNK címmel előadós-tet rendezett az Egri Megyei Könyvtár és a Dobó István Gimnázium a szovjet kultúra hete alkalmából. Kürti Papp László és Vitai Ildikó tolmácsolta a mai szovjet irodalom válogatottan szép darabjait a 150 főnyi hallgatóságának, amely főleg az orosztagozatos osztályok hallgatóiból, valamint az irodalmát és az orosz nyelvet tanító tanárokból tevődött össze. (O. B.)

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR pályázatot hirdetett gyermekkönyvtárosai és a KISZ-korosztályú fiatalokkal foglalkozó felnőtt könyvtárosai számára olyan szabadon választott témájú forgatókönyvek megírására, amelyek elősegítik a könyvtárhasználat tanítását. A díjkiosztásra ötletvásár keretében került sor a Liszt Ferenc téri, 1-es számú gyermekkönyvtárban és a József Attila lakótelepi, 48-as számú kerületi könyvtárban. (Z. I.)

KÖNYVBARÁTKÖR-VEZETŐK részére bemutató foglalkozást tartottak a Szilágyi Dezső téri, 20-as számú FSZEK gyermekkönyvtárban. A rendezvény, amely a szovjet kultúra hetéhez kapcsolódva a Szovjetunió népeit és irodalmát választotta témájául, egyben a szakkörök tevékenységének, a könyvbarátköri foglalkozások tematikai és dramaturgiai felépítésének tapasztalatszerűje is volt. (Z. I.)

MIHAI EMINESCU születésének 125. évfordulója alkalmából a Magyar Írók Szövetsége és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár megemlékezést tartott a csepelkirályerdei, 30. számú kerületi könyvtárban. A Színművészeti Főiskola hallgatóinak közreműködésével lezajlott műsor vendége volt Radu Boureanu és Gheorghie Boitor román író is. (Z. I.)

Hírek

BALOGH GYÖRGY, az MSZMP V. kerületi pártbizottságának politikai munkatársa a múlt év novemberében elhunyt. 1956-ban szerzett könyvtárosi oklevelet az ELTE bölcsészettudományi karán, 1956 és 1961 között a Pártfőiskola könyvtárosa volt, 1961-től 1974-ig a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa kulturális bizottságának munkatársaként dolgozott. E munkakörében több mint egy évtizedig irányító szerepet töltött be a fővárosi szakszervezeti könyvtárügyben. Ügyszerező, eredményes közművelődési munkájáért a Szocialista Kultúráért, valamint a Szakszervezeti Munkáért kitüntetésben részesült.

ÚJ SZÁRNNYAL BŐVÍTETTEK a Fejér megyei Előszállás község művelődési házát. A toldalékpületben a klubon és a szakköri helyiségen kívül helyet kapott a községi könyvtár is, amelynek alapterülete a korábbi 25 m²-ről 125 m²-re növekedett. A hat és félezer kötetes könyvtár állományának bővítésére 30 ezer forintot fordít a megyei és a községi tanács.

TOLNA MEGYE LEGKORSZERŰBB iskolai könyvtárát avatták fel az elmúlt év végén Dombóváron. A Gógös Ignác Gimnázium egykori igazgatói lakásának helyén kialakított 200 m² alapterületű könyvtárban 15 000 kötetet helyeztek el. Az olvasótermet úgy rendezték be, hogy alkalmas legyen tanítási órák és szakköri foglalkozások megtartására is. Az átalakítás 350 ezer forintba került; az iskola KISZ-szervezete 70 ezer forint társadalmi munkával segítette az építkezést, de az Unio szövetkezet fiataljai is kivették részüket a munkából.

EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁST kötött a nagyközségi könyvtárral a hajdúhadházi erdészlet. A megállapodás értelmében a könyvtár az erdészlet dolgozóinak rendelkezésére bocsátja az oktatásukhoz továbbképzésükhöz szükséges szakirodalmat és előadásokat, vetélkedőket szervez részükre. A szocialista brigádok hetenként felkeresik a könyvtárt és vállalták azt is, hogy parkosítják a könyvtár udvarát. Az erdészlet 480 fizikai dolgozója közül az elmúlt évben 50 iratkozott be a könyvtárba.

GYŐR-ADYVÁROS művelődési igényeinek kielégítésében nagy szerepe van a városi könyvtár Petőfi Emlékkönyvtárának és a könyvtár klubjának. Nemcsak irodalmi előadásokat szerveznek, hanem a Móra Ferenc iskolával kialakult jó kapcsolat eredményeként — az elmúlt évben másodikban — megindult az ifjú zenebarátok klubjának rendezvénysorozata is. A klub tagjai zenei alapfogalmakkal ismerkednek meg, s nagy zeneszerzők életével, alkotásaival foglalkoznak. A foglalkozások lebonyolítását megkönnyíti, hogy a könyvtár klubjában zenehallgatásra is lehetőség van a hanglemeztár gazdag anyaga alapján. (Sz. É.)

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN Könyvtár központi könyvraktárának vezetésére Tóth Kálmánné, a Kerepesi úti (43. sz.) gyermekkönyvtár vezetésére Rátoki Györgyné kapott megbízást. Csoma Mihálynét, a zuglói (5-ös sz.) kerületi könyvtár, dr. Kiss Bélánét az I. kerületi (20-as sz.) könyvtár, Lovas Zoltánnét, az angalföldi (4-es sz.) kerületi könyvtár, Szemekeő Gábornét, a csepeli (4-es sz.) gyermekkönyvtár, Tompek Lászlónét, a Szilágyi Dezső téri (20-as sz.) gyermekkönyvtár vezetőjét pedig beosztásában véglegesítette a Szabó Ervin Könyvtár igazgatósága. (Z. I.)

Gyulai Pál

1826—1909

„Én magammal akarok békében élni s nem másokkal” — írta a Kisfaludy Társaság elnökségéről való lemondó levelében: s ez a mondata egész életének jelmondata lehetne.

A magyar irodalom egyik legnagyobb kritikusa, a nemzeti klasszicizmus, Petőfi és Arany kora irodalmi tudatának megszemélyesítője, költő és író is volt. Az irodalomtörténet-írásban — Erdélyi János bölcséleti alapvetésű irányával szemben — művész-tudós maradt. Mindazt szinte ösztönösen tudta, amit mások különféle tudományos módszerekkel sajtóztak el. Kritikai dolgozataiban, bíráfataiban — melyekkel több mint fél évszázadon át irányította, befolyásolta irodalmunkat — legfőbb szempontja a nemzeti hagyomány és erkölcs mellett a lélektani igazság és a belső forma kutatása.

Gyulai irodalomtörténet-írásunk atyjával, Toldy Ferencsel szemben irodalmunk kiteljesedését többé nem Kazinczy, majd Vörösmarty korában látta. *Petőfi Sándor és lírai költészetünk* című tanulmányában (1854) kijelölte Petőfi helyét a magyar irodalomban. Ezt meg-

előzően csak kisebb tanulmányok (Eötvös Józsefé, Pulszky Ferencé) mutattak rá Petőfi jelentőségére. Petőfi költészetének értékelését Gyulai összekötötte a kor költészetének, elsősorban az úgynevezett petőfieskedőknek kritikájával. *Katona József és Bánk bánja* című akadémiai székfoglalójában (1860) először határozta meg nagy drámaírónk jelentőségét. Deák Ferenc megbízásából ő adta ki Vörösmarty összes műveit 12 kötetben. E sorozathoz írta tartalmában és formájában máig is klasszikus értékű Vörösmarty-életrajzát. A költő egyéniségének roppant mélységeit azonban alkati távolsága miatt teljesen föltárni nem volt képes. Emlékbeszédeiben, melyeket a műfaj felülmúlhatatlan mestereként az Akadémián és a Kisfaludy Társaságban tartott, számos klasszikusunknak, köztük Arany Jánosnak, Kemény Zsigmondnak és Eötvös Józsefnek helyét úgy határozta meg a magyar irodalomban, alakjukat és történeti szerepüket akként körvonalazta, ahogy azok mindmáig élnek az irodalmi tudatban.

Gyulai volt egyik legnagyobb színikritikusunk és dramaturgunk is. Első drámakritikáját 1850-ben, az utolsót 1889-ben írta. Tehát — ha hézagosan is — a magyar színházi élet négy évtizedéről ad képet a *Dramaturgiai dolgozatok*-ban. A lélektani realizmus követelményének hangsúlyozásával nemegyszer túlzásba is téved, s Jókai, Vajda, Madách igazi értékét a maguk teljességében méltányolni nem tudja. Volt lényében valami elhatároltság, ami például Tolsztoj, Dosztojevszkij, Ibsen igazi megértésétől is távol tartotta.

Gyulai virágkora az 1860 és 1880 közötti két évtizedre esik. 1880-ban meghalt Csengery Antal, 1882-ben Arany János. E két jóbarát elvesztése választóvonal Gyulai életében. Ettől az időtől kezdve mennél több jelét látta a változásnak, annál kedvetlenebb és ingerlékenyebb lett. Az új nemzedékkel szemben kifejlődött benne valami abból az idegenkedő érzésből, mellyel kisregénynek hőse, az *Egy udvarház utolsó gazdája* tekinti a Bach-korszakot. Kihűlt

lelkében a rokonszenv, az érdeklődés melege. Mindinkább a múltba merült. Morális szempontjait az irodalom megítélésébe is belevitte. Érdeemes emlékezetünkbe idéznünk ragyogó vitoráit a tanról, mely lángeszű vagy nevezetes emberekre más morált alkalmaz, mint a közönségesekre. Ha Goethe a sesenheimi lelkész leányához köti sorsát, sohasem lesz belőle oly nagy író — mondják sokan, akik a lángész minden tettét igazolni szokták. Lehetséges, de Friderika Brion földült boldogsága mindenestire ér annyit, mint Goethe legszebb költeménye — véli Gyulai.

Heinrich Gusztáv szerint az öregedő Gyulai nemcsak a magyar írók új nemzedékét — egy két, személyében kedvelt íróit kivéve — nem értette meg, és nem tudta méltányolni (hiszen alig olvasott dolgozataiból valamit is), de a világ-irodalom újabb fejlődését sem akarta ismerni. Nem értette, nem szívelte, egyszerűen csak romlásnak, hanyatlásnak tekintette, melynek nincsen értéke vagy érdeme.

A kritikus és esztéta Gyulai mellett nem szabad elfeledkeznünk a költőről sem. Gyulai lírájában a témát csak a kritika, az álom vagy az emlékezés közege át engedi magához. A legjózanabb költők egyike, aki maga írta önmagáról, lírájáról, hogy „észrevétlen túléljük szívünket”. Mégis — Petőfi és Arany nyomán — több kis lírai remeket írt. Örökre megmarad, hogyan dicsóíti 1848 honvédeit a *Hadnagy uram*-ban, míg például a *Pál gazda*, vagy a *Szüreten* a világot fegyverletétel keserűségét fejezi ki. „Az ifjúság legszebb szakát, mély honfűbűben éltem át” — írja, és nála ez nem frázis. Ugyanezt fejezi ki a *Horatius olvasásakor* c. verse is. Szatíráiban harcol Széchenyi emlékének megőrzéséért, a széchenyieskedők, majd a kiegyezés után a népszerűséget hajhászók (*Népszerűség*) ellen. Szerelmi lírájában is a megkapó hangulati szépségek mellett (*Szeretnélek még egyszer látni*) előtérbe nyomul a kritikai véna: „Nem te vagy a legszebb a világon...”, majd a melankólia, feleségének, Szendrey Máriának elhunytá után (*Éji látogatás*).

Gyulai nagy népköltészeti gyűjtő is volt, és népköltészetünk erősen hatott lírájára. Kedélye majd üde gyermekversekben, majd a magyar típusokat travesztáló pompás állatmesékben talál felüdülést, majd meg nagy halott barátait és mestereit vagy az ifjúság emlékeit

idézi fel és siratja el (*Kemény Zsigmond sírjánál*).

Romhányi-ja befejezetlenül is az első komoly kísérlet irodalmunkban a verses regény megteremtésére (Arany László műve, A délibábok hőse mellett). Egész életében javíttatta ezt a Puskin Anyeginének hatása alatt írott munkáját, de az mégsem készült el soha.

Vázlatok és képek című kötete nagy szépirói tehetségről tanúskodik, később azonban csak a nyelvében tiszta magyar műprózairás a hiteles írói megjelenítés tulajdonságát őrizte meg ifjúkori szépirói álmaiból.

Gyulai nagy értelmi képességei hajlíthatatlan jellemmel társultak. Az esztétikát is elválaszthatatlannak tartotta az etikától. Nála az ízlés nem csupán esztétikai fogalom, hanem mindig kapcsolatban van más nagy erkölcsi, nemzeti értékekkel. A kritikus szerinte nemcsak műformák felett ítél, hanem az erkölcs, a társadalom, az államélet legfontosabb elvei felett is. Van egy arab közmondás, mely szerint a hallgatás fáján termett gyümölcs; a béke. Míg mások többé-kevésbé kényelmesen szedték e gyümölcsöt, Gyulai sohasem hallgatott, ha úgy vélte, hogy szólania kell.

Mint az irodalmi Deák-párt meggyőződéses híve, majd a kiegyezés után vezetője, át akarta menteni a magyar reformkor ihletését és lelkiismeretét, a Széchenyi-féle „nemzeti lélek” hagyományaiért küzdve. Azt tanította, hogy a nemzet nagy fiai által válik nagygyá, fiai pedig azáltal, hogy a nemzetet szolgálják. A magyar érték nála mindig igazi emberi érték is. Vallja, hogy minden egyéb fenségés ingatag, csak a szellemé biztos és maradandó. Szemléletét Arany, Kemény, Eötvös, Csengery köréből hozta, s legkiválóbb tanítványaira (Péterffy Jenő, Riedl Frigyes, Angyal Dávid), majd a körülötte folyton megújuló, mind fiatalabbakat összekötő kicsiny körre hagyományozta.

Lényének legerősebb vonása az igazságszeretet volt. Ezzel érdemelte ki nagy írói értékein kívül az eljövendő nemzedék tiszteletét. A nyolcvanas, kilencvenes években ő volt az, aki felemelte szavát a nemzeti elbizakodottság, a „szájas hazafiság” ellen, s támadásai nem az agg ember gyermekes pörlekedései, hanem e korban utolsó megnyilatkozásai a nemzet önfegyelmező erejének, a kritikai hazaszeretetének.

Katona Jenő

Nem feltétlenül szükséges nagyon tanulnak lenni ahhoz, hogy szeresd a könyvet.

Cicero

„Az orosz Swift”

Százötven évvel ezelőtt, 1826. január 15-én született a nagy orosz satíráíró, Mihail Jevgrafovics Szaltikov-Scsedrin. Életében nem voltak látványos tragédiák, mint annyi más pályatársában a XIX. századi orosz irodalomban, hatvanhárom évet élt meg, többé-kevésbé rendezett körülmények között, sorsa mégis drámai feszültséggel telített. Szaltikov — a Scsedrin fölvetett írói név — gyűlölte azt az életet, amely körülvette, ostobának, kicsinyesnek és értelmetlennek találta, s mivel nem látott maga körül olyan erőt, amely képes lett volna a társadalmi rend megváltoztatására, egyre inkább belesüllyedt a keserűségbe, a félelembe és a kiüttlanság érzetébe. Drámája a tudatában játszódott le, s ezt művei hűségesen tükrözik. A XIX. századi Oroszországban, amelynek irodalma hihetetlenül gazdag volt világraszóló tehetségekben, rengeteg regény született, de egyik sem festett olyan borzalmas, kétségbeejtően lehangoló képet Oroszországról, mint Szaltikov-Scsedrin regénye, az *Egy város története*. Ezért nevezte el őt Turgenyev még életében az „orosz Swift”-nek.

Szaltikov-Scsedrin különben magánéletében is mogorva, keserű ember volt. Írói és emberi magatartása között nem volt ellentét. Logikusan és ésszerűen gondolkodott, s racionális gondolkodása a gyakorlati életben is minduntalan beleütközött az emberi irracionálisba. Szülei földbirtokosok voltak, s fiukat államhivatalnoki pályára szánták,

ezért előbb a moszkvai Nemesi Intézetbe, majd a Carszkoje Szelő-i liceumba írárták be, ahol hajdan Puskin is tanult. Az 1830-as évek végére, amikor Szaltikov odakerült, ez az intézmény már a cári bürokrácia elit-iskolája volt, itt képezték ki a cári rend támaszait. A nagybecsű professzorok azt tanították a fiatal nemeseknek, hogy az igazságosság legfőbb eszméje a botban testesül meg. De a cári önkényuralom, a maga robotba hajtott, megbotozott és kancsukázott paraszt-millióival ekkorra már történelmi értelemben teljesen anakronisztikussá vált — Oroszországban is hatottak a francia forradalom eszméi —, s az érzékeny lelkű, nagy erkölcsi erővel megáldott fiatal Szaltikov ezt képtelen volt észre nem venni. Annál is inkább, mert már ekkor föltámadt benne a vonzalom az irodalmi pálya iránt, s nagy hatást gyakorolt rá korának kiváló orosz kritikusa és társadalombírálója: Bjelinszkij.

A cári Oroszország vaskos valósága és a történelem időzerű követelménye között — amely egyértelműen a felvilágosult polgáriasodást írta elő — szakadék tátongott, s ez a szakadék Szaltikov lelkét is megosztotta. Hivatalnok is lett belőle, aki a maga helyén és lehetőségeihez képest mindig megkísérelte enyhíteni a cári bürokrácia nyomását, és író is, aki megírta, megszenvedte és leplezte mindazt, amit maga körül látott, hallott és tapasztalt. Mindent megpróbált, hogy hasznossá tegye magát, s a benne élő életideált a gyakorlatban is megvalósítsa. Hol szolgált mint hivatalnok, hol folyóiratot szerkesztett, s az irodalmi életben próbált igazságot tenni a különféle nézetek csatározásaiban, majd kevésnek érezvén az írott szó erejét, újra hivatalt vállalt, hogy aztán ismét az irodalmi életnél kössön ki. S közben mindkét minőségében írt, egyre keserűbb és kiábrándultabb szívvél. A szörnyű valóság szörnyű ellenfélnek bizonyult, nem hagyta magát legyőzni az értelem erejével.

Szaltikov-Scsedrin még a liceumban ismerkedett meg Petrasevszkijjével (1821—1866), az orosz utópista-szocialista kör vezetőjével, akit később társaival, köztük Dosztojevszkijjével együtt halálra ítélték, de nem végeztek ki, hanem száműzetésbe küldtek. Szaltikovnak is volt kapcsolata a fourierista körrel, de az álkivégzés drámái pillanatában nem volt velük, őt már előbb száműzetésbe küldték, az *Összezavart úgy c. regényért*. Több mint hét évet töltött el Vjatkában, mint lefokozott hivatalnok s csak

1855-ben, I. Miklós cár, a „botos” Miklós halála után tért onnan vissza. A cári Oroszország vereséget szenvedett a krími háborúban s ez föltárta a hűbéri rend egész gyengeségét. Az országban liberálisabb szelek kezdtek fújdogni.

Ekkor jelent meg Szaltikov-Scsedrin első nagyobb szabású műve, a *Kormányszásági karcolatok*, amelyben vjatkai élményeiről számol be. Scsedrin itt úgy lép föl, mint a gogoli iskola folytatója: leleplező képet fest a vidéki hivatalnokok kapzsiságáról, ostobaságáról és kegyetlenségéről. Művével az irodalom élvonalába kerül, amely akkoriban különben is a leleplezések divatjában él, de Scsedrin élesszemű korrajzát a „bűz, a mocsarak, a kigözölgések, a pletykák és zsiros lepények” világáról mégsem fogadta mindenki egyértelmű örömmel. A hang túlságosan is keserű és epés volt ahhoz, hogy beleférjen a szórmentén való leleplezések divatjába. Szaltikov visszahúzódik az irodalmi élettől.

Amikor II. Sándor cár meghirdeti a jobbágyfelszabadítást, újra hivatalt vállal, úgy véli, így hasznosabb munkát végezhet. Rjazanyban, majd Tverben lesz alkormányzó, s hogy munkáját milyen szellemben végzi, arról gúnyneve is árulkodik; „vice-Robespierre”-nek nevezik el őt a helybeli hatalmasságok. Szaltikovot egy időre megtévesztik a cár liberális szólamai, s megpróbál őszintén hinni a jobbágyfelszabadítás radikális megvalósításának lehetőségében. A jobbágyfelszabadítás fentről, rendeletileg történik meg 1861-ben, a helyzet azonban lényegileg nem változik. A földesurak zöme bojkottálja a reformot, a parasztok lázadznak a robot ellen, s Szaltikov szörnyű tragédiák szemtanújává válik. Nem bírja tovább elviselni a hivatalnoki életet, megválik tőle, s kiábrándulva a társadalmi reform megvalósíthatóságának gondolatából, újra az irodalom felé fordul.

Az irodalmi életben Szaltikov-Scsedrin a forradalmi demokraták álláspontjára helyezkedik. A radikálisokkal, Csernisevszkijjel, Dobroljubovval és Nyekraszovval köt szövetséget. De Csernisevszkijt száműzik, Dobroljubov fiatalon, huszonöt éves korában meghal, s Szaltikov maga marad Nyekraszovval a „Szovremennyik” (Kortárs) c. demokratikus folyóirat élén. Itt kezdi el közreadni a *Kiskirályok és kiskirálynék* c. karcolatsorozatát, amelyben szintén a vidéki hivatalnokok életét, viselkedését gúnyolja ki.

Az irodalmi élet azonban maga sem mentes az álszenteskedéstől, a manipulációtól. Ekkor is vannak karrier-lovagok, akik mindig arrafelé fordulnak, ahonnan a „jó szél” fújdogni. Szaltikovot, Nyek-

raszovval együtt támadják, gyalázzák, a liberális hullámnak vége. A hatóságok látszatpereket koholnak, sohasem volt nihilistákat vádolnak összeesküvéssel, s ijesztgetik velük a békés polgárokat. S lám, mintha Dosztojevszkij, a Petra-sevszkij-féle kör egykor halálra ítélt tagja is azt ijesztgetők közé állna. *Ördögösök* c. regénye a kor nagy szenzációja. Szaltikov undorodva fordul el az irodalomtól, s újra hivatalt vállal. A pénzügyi hivatal elnöke lesz Penzában, Tulában, majd ismét Rjazanyban. Egyik helyről a másikra csapódik, sehol sem találja helyét.

1868-ban betiltják a „Szovremennyik”-et. Nyekraszov átveszi az „Otyecsesztvennije Zapiszki” (Hazai följegyzések) c. lapot és Szaltikov újra betársul melléje. Nyekraszov halála után (1877) ő lesz a lap főszerkesztője. Ez az időszak Szaltikov-Scsedrin írói pályájának fölvirágzása. Az allegorikus ábrázolásmóddal kísérletezik — sikeresen —, hogy kifejezhesse magát. Ekkoriban írja meg híres könyveit, az *Egy város történetét*, a *Galavjov család*-ot, majd a *Mai idill* és a *Külföldön* c. regényeit. Megjelennek első ezopuszi meséi is. A cári rendőség és a cenzúra azonban már figyelni őt, sőt maga a cár is fölfigyel a maróan gunyos hangra. 1884-ben az „Otyecsesztvennije Zapiszki”-t betiltják, s az irodalom fokozatos esztétizálódásának következtében Szaltikov lassan kiszorul az irodalmi-szellemi életből. Még tovább írja meséit s a *Posehonyi régi világ* c. regényét, amelyben gyermekkori élményeit eleveníti föl, de a keserűség és a kiábrándultság egyre inkább birtokába veszi. Utolsó éveit részben külföldön tölti el, ahová gyógykezelés céljából utazik. 1889. április 28-án hal meg, magányosan és elhagyatottan, mert családja és gyermekei sem értik meg.

Szaltikov nagy gyengesége, hogy nem tudott ráérezni a jövőre. Emberségének praktikus és ésszerű mivolta meggátolta, hogy higgyen abban, ami korában nem valósulhatott meg. Hiányzik belőle a pártosz s a figyelem az egyszerű jószág iránt. Pályája úgy alakult, hogy a leleplező erejű társadalmi korrajztól eljutott az általánosító tendenciájú, abszurd iróniáig, főként az *Egy város történeté*-ben, majd allegorikus társadalmi és állatmeséiben is, de visszariadva önnön merészségétől, újra visszatért a satirikus társadalmi korrajzhoz, mintegy előkészítve és megerősítve a talajt Dosztojevszkij, majd később Csehov számára.

A mai szovjet irodalomtörténészek Szaltikov-Scsedrin életművének csúcspontját a *Galavjov család* c. regényben jelölik meg. Szaltikov itt hús-vér jellemekkel dolgozik, Juduska Galavjov alakjában

az amoralitás végső pontjáig eljutott orosz nemes figuráját rajzolja meg, aki éppen negatívumaiban figyelmeztet arra, hogy változásra van szükség, mert az élet így nem lehet tovább. Itt a történelemben élő Scsedrin mondja el véleményét koráról és osztályáról, amellyel sohasem tudott, s nem is akart azonosulni, s amelynek szociális, emberi és erkölcsi szokásai, törvényei ellen íróként is és közéleti emberként is élete végéig következetesen harcolt.

A történeti Scsedrin mellett azonban van egy másik Scsedrin is, aki korán túlmutató igazságokat tudott kimondani, jóllehet ő maga nem volt ennek egészen tudatában. Ez a Scsedrin az *Egy város története* c. regényében s jó néhány mesejében is meghúzta a párhuzamot az emberi közöny és az ostoba hatalmasok között, fölszervén, hogy egyik a másikat élte. A hatalmi mánia mögött — mondja Scsedrin — valójában mindig fékevesztett ostobaság húzódik meg, s egyáltalán nem érthető, sőt teljesen értelmetlen, hogy az emberek miért tűrik ezt el, miért alázkodnak meg előtte. Mi jókat nevetünk szellemes ötletein, ahogyan a buták, ostobák városának, Glupovnak badar elöljáróit jellemzi, de borzongató nevetés ez; a kormányzó, akinek a feje helyén egy verkli működik, s ez csak azt tudja recsegní, ordibálni, hogy „megtiltom” s „felkoncoltatni”, túlságosan is ismerős a történelemből.

A satíra — köztudomásúan — a legintellektuálisabb irodalmi műfaj. Jó satírákat csak az tud írni, aki következetesen és logikusan átgondolja az életet, szinte tudós módjára analizálja korának társadalmi jelenségeit. A satíra azért is intellektuális műfaj, mert feltételezi az absztrakciót, az elvontságot, és Szaltikov-Scsedrin ezt nagyon jól tudta és gyakorolta is. Művei bizonyos értelemben a XX. századi abszurd irodalom előfutárainak tekinthetők. A satírának az abszurditásig való fokozása persze nem Szaltikov-Scsedrin találmánya. Ezt előtte már mások is megtették, többek között a Gulliverben Swift, akihez ha-

sonlították őt. De Scsedrin az az író, akinél ennek a satirikus abszurditásnak könnyed játékossága már félelembe és borzalomba torzul; a játék minden ediginél komolyabbra fordul, élet-halál kérdésévé válik. Az oly sokat gúnyolt és ostorozott emberi gyengeségek és gyarlóságok — sugallja az író — fölének nőhetnek, és panoptikumká változtathatók a világot. Ezért gúnyolta és nevette ki Scsedrin nemcsak a hatalmasokat, a cári hivatalnokokat, a glupovi városfőket s más ilyen, a történelem szemétdombjára való ostoba kártevőket, hanem azt a népet is, amely hajbököl ezek előtt az urak előtt. Mikor az *Egy város történeté*-nek megjelenése után egyik bírálója szemére vetette az gúnyt, Szaltikov a szerkesztőhöz írt levelében így válaszolt: „Általában a nép kigúnyolásáról alkotott téves vélemény, onnan ered, hogy bírálóm nem tesz különbséget a történelmi, vagyis a történelem színpadán szereplő nép és a demokrácia eszményét megszemélyesítő nép között. Az elsőt tettei szerint értékeli és részesíti rokonszenven. Hogyha Bibircsokokat és Zordon-Morcovokat (Glupov város kormányzóiról van szó) termel ki, akkor szó sem lehet rokonszenvről, ha pedig igyekezetet mutat arra, hogy az öntudatlanság állapotából kikerüljön, akkor teljesen jogos a rokonszenven, de csak abban a mértékben, hogy milyen erőfeszítéseket tesz a nép az öntudatosságra való törekvésben. Ami pedig a népet a második értelemben illeti, ezzel a néppel nem lehet együtt nem érezni, már csak azért sem, mert ez foglalja magába kezdetét és végét minden egyéni tettnek. S milyen »nép«-ről van szó az Egy város történeté-nek krónikájában?”

Szaltikov-Scsedrin öntudatra kívánta ébreszteni az embereket. S műveivel ma is ezt teszi, könyveit gondolati haszonnal és esztétikai élvezettel olvashatják mindazok, akikben megvan a merészség szembenézni a világ értelmetlenségeivel.

J u h á s z M á r i a

LEGFONTOSABB MŰVEI MAGYAR NYELVEN

Kormányzósági karcolatok, 1960
Kiskirályok és kiskirálynék, 1966.
Egy város története, 1951.
A Galavjov család, 1954.
Mesék, 1955.
Posehonyi régi világ, 1955.

Bárczi Géza

1894—1975

Jól emlékszünk a Szombathelyen megrendezett második anyanyelvi konferencia pedagógiai munkabizottságának 1973. július végi ülésére. Lőrincze Lajos elevenített fel egy két nappal korábbi esetet, amelynek mindnyájan tanúi lehettünk. A szónok szeretettel köszöntötte Bárczi Géza akadémikust, az anyanyelvi konferencia védnökségének elnökét, aki nem törődve egészségi állapotával, „felkelt gyengélkedőgyábol”, és velünk tartott. „Gyengélkedőgyá! — fűzte hozzá magyarázatát Lőrincze Lajos. — Meglepett bennünket ez a kifejezés. Mert ez bizony szokatlan a magyar nyelvben. És mégis megértettem, megértettük, mi volt a célja ennek a szokatlan szóhasználatnak. A betegágy szónak a kikerülése. Így tapintatosabbnak találta a szónok a kifejezést, a betegágy egy kissé erős, súlyos, mintha inkább csak gyengélkedésről lett volna (kívánságunk szerint!) szó. Különben a betegségre vonatkozó kifejezéseket gyakran enyhítjük így, szeretetből, tapintatból.” Valóban a résztvevők érzelmei, gondolatai fogalmazódtak meg ebben a fejtegetésben. Tudtuk, hogy beteg, mégis reménykedtünk: a kór továbbra sem gyúri le a törékeny, gyenge szervezetet...

Nincs többé közöttünk. A Kossuth-díjas *Zsrai Miklós* és *Pais Dezső* után nyelvészetünk harmadik nagy alakja, *Bárczi Géza* is elment, itt hagyva tettekből gazdag élete példáját és tudósi munkásságának értékes alkotásait.

Tanári hivatást választott. A magyar nyelvet és irodalmat, valamint a francia nyelvet tanította középiskolában. Már ekkor elkezdte a tudomány művelését: a nyelvészet egyes kérdéseit kutatta, előbb a romanisztikára, majd a magyar nyelv történeti és élő, időszerű problémáira fordítva figyelmét. Ezt a sokféle érdeklődést mutatják az akkoriban publikált fontosabb tanulmányai, A pesti nyelv (1932), A középkori vallon—magyar érintkezésekhez (1937), A magyar nyelv francia jövevényszavai (1938), A városi nyelv kérdéséhez (1941) és ennek az időszaknak kiemelkedő műve, az 1941-ben megjelent *Magyar szófejtő szótár*. A magyar köznyelvi szókincs nagy részét átfogó, mindmáig az egyik legtöbbet forgatott nyelvészeti munka (még napjainkban, A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára köteteinek kiadása idején is hasznos kézikönyv!) ugyancsak közrejátszott, hogy a debreceni tudományegyetem a következő évben katedrát adott

neki. Az itt eltöltött tíz, majd a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem egyik nyelvészeti tanszékének élén eltelt tizenkilenc esztendő hozta meg számára a kibontakozást tudósi és tanári pályáján egyaránt. 1947-ben a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja lett. Sorra publikálta termékeny kutatómunkájának eredményeit, köztük A tihanyi apáttság alapító levele mint nyelvi emlék (1949) című monográfiát, amelyért 1952-ben Kossuth-díjjal tüntették ki, valamint *A magyar nyelv életrajzát* (1963), nyelvünk történetének hatalmas és szabatos összefoglalását. Elsősorban ezért a (talán harmadik kiadást megért) munkájáért jutalmazták Állami díjjal 1970-ben.

Hazai és nemzetközi elismerés kísérte tudósi tevékenységét. De egy pillanatra sem jutott eszébe, hogy valamiféle „másik világba” különítse el magát az emberektől. Mentés volt a tudósi bezárkózástól, tudósként is megmaradt pedagógusnak. Nemzedékek kerültek ki az általa vezetett tanári közösségek keze alól, de tanítványainak vallhatják magukat mindazok, akiket a könyvei a magyar nyelv számára meghódítottak. Nyelvünk értékeinek ismerőivé és értőivé neveltek sokunkat a magyar nyelvtudomány nagy kollektív vállalkozásai — A magyar nyelv értelmező szótára, A magyar

nyelvjárások atlasza —, amelyek megalakításában vezető szerepet töltött be.

Munkáit nemcsak a szakmai körök tartották számon, hanem az érdeklődők népes serege is. Szófejtő szótárát és nyelvünk életrajzát elsősorban az érdeklődőknek, „a művelt nagyközönség”-nek szánta. Mint igazi nagy tudós szüntelenül kereste a választ a tudománya területén felvetődő problémákra, véleményét alkotott róluk és páratlanul gazdag ismereteit igyekezett továbbadni, hogy mielőbb hasznukat lássa a gyakorlat, a mindennapi élet. Így született meg életének legutolsó nagyobb műve, a *Nyelvművelésünk* (1974), amelynek két fő kívánalmát — az elődeinktől ránk maradt nyelvi örökség ápolását és a szükséges, alkotó nyelvművelést — végrendelete gyanánt foghatjuk fel.

Sokat tett azért, hogy a magyar nyelv tudományos népszerűsége nemzetközi síkon is növekedjék. Szóban és írásban kitartó küzdelmet folytatott, hogy a világon szerteszóródott magyarok és leszármazottaik a saját körükben megőrizzék, fenntartsák a magyar nyelvet. A második anyanyelvi konferencián szép számmal összegyűlt külföldi magyarokhoz, s általuk valamennyi, külföldre szakadt

hazánkfiához is fordult elnöki beszédében: „...a nyelven keresztül találni meg a legjobban az utat egy művelődésnek a középpontjába, a lényegébe. A nyelv őrzi meg legjobban a múlt minden emlékét... valóban a nemzeti múltnak, a nemzeti jelennek a letéteményese... benne van az állandó szellemi gazdagodás, amely a magyarságot — legalábbis amióta mi nyomon tudjuk követni a történetét — a honfoglalástól végigkíséri.

Erkölcsei szempontból tehát igenis nagy gazdagodást, az egyéni öntudatnak a kiteljesedését jelenti annak a nyelvnek a tudása, amely őseinek a nyelve volt... Íme, ajánlunk erkölcsi gazdagságot, olyasvalamit, amit talán pénzzel nem lehet megfizetni, de ami kétségtelenül érték minden eszmélő és minden gondolkodó ember számára.” Bárczi Géza tanításainak szellemében szelekszünk, ha ennek — a megfizethetetlen értéknek — mely az ő szavaival: „*gondolataink, érzelmeink kicserélésének ez a mindennapi használatú eszköze, mindennemű emberi fejlődésnek egyik legfőbb tényezője, szóföltétele*” — szószólói leszünk és nem feledkezünk meg az anyanyelvi közműveltség gyarapításáról.

Pál Ottó

Lányi Sarolta

1891—1975

Megint kihullott a toll egy kézről, egy költő ismét távozott a „nagy öregek” nemzedékéből; az évszázad tanúinak erősen ritkuló sorában újra pusztított a halál.

Lányi Sarolta a szerénység, s a halkán kimondott szavak költője volt; olyan finom és csöndes hangon szólt, hogy épp ezért kellett figyelni rá. Ezt a „belső csendet”, a „finom, áthatott érzékenységet” méltatta hajdan a Nyugatban Tóth Árpád maga sem sejtve még, milyen küzdelmes életútra sodorja sorsa a pályakezdő költőtársat, aki a tiszta hangzatok iránti érzékenységét talán már zenész családjából hozta magával. Apja, Lányi Ernő zeneszerző volt, bátyja, Lányi Viktor zenekritikus; ebből a körből indult a fiatal tanítónő a költészet felé, s érkezett a Nyugat költői közé. Két, egymás után megjelent verseskötet (Ajándék, 1912. és A távozó, 1914.) mutatja a friss alkotóerő és az új mondanivaló jelenlétét; ám az idők nem kedveztek a költőknek; Lányi Sarolta nem folytatta megkezdett útját a szubjektív, szimbolista

líra tájain, hanem a háború elleni tiltakozás szenvedélyes harcosa lett realista verseivel. 1915-től kezdve férje, Czöbel Ernő oldalán bekapcsolódott a munkásmozgalomba, Napjaim című, 1922-ben megjelent kötete már szociális tartalommal telítődött; majd amikor ugyanebben az évben férje kiszabadult az ellenforradalom börtönéből, és a fogolycsere egyezmény értelmében a Szovjetunióba távozhatott, ő is követte, megosztván vele az emigráns sorsot. Ettől kezdve mindinkább a műfordítás szolgálatába állította munkásságát, s bár 1938-tól a moszkvai Új Hang, majd a moszkvai magyar rádió munkatársa volt, ezekben az években

éppúgy, mint 1946-ban történt hazatérése után, egyik fő feladatának tekintette a műfordítást. (Többek között A. Tolsztoj, Szaltikov-Scsedrin, Csehov, Makarenko, Ehrenburg, Gorkij, Sztanyiszlavszkij műveit ültette át magyar nyelvre.) Munkásságáért kétszer kapott József Attila-díjat, 80. születésnapjára pedig a Munka Vörös Zászló Érdemrenddel tüntették ki.

Termékeny életének minden megpróbáltatása költészetté oldódott; jellemzősége, hűsége megsokszorozta erejét, munkaképességét pedig utolsó éveigi megőrizte. *Téli hajnal* című, 1971-ben megjelent kötetével zárta le pályáját.

B. É.

Emlékezés Szabó Pálra

Czine Mihály beszédet mond az emléktünnepségen. Az elnökségben közepén az író özvegye

Szabó Pál halálának 5. évfordulója alkalmából a váci Híradástechnikai Anyagok Gyárának Darvas József üzemi könyvtára emlékestet tartott. Előzőleg a könyvtár olvasóiból alakult gyűjtő-csoport a könyvtár vezetőjével együtt elutazott Biharugrára anyagot gyűjteni az emlékesttel párhuzamosan megrendezett fotókiállítás számára. Mintegy 25 tabló mutatta be Szabó Pál alkotásokban gazdag életét, követvén az életút állomásait: a falusi kőművest, aki a nyomorúságból, szegénységből indulva lett író.

Az üzemi könyvtár összeállította az író műveinek rövid életrajzzal kiegészített teljes bibliográfiáját, és szétosztotta az emlékest mintegy 300 munkás résztvevője között. A rendezvény előkészítésében több szocialista brigád is részt vett, főleg azok, amelyeknek tagjai a legrendszerezesebben olvasnak. A fotókiállítás szociográfiai szemléltető anyagát is a szocialista brigádok állították össze.

Az emlékesten szép számmal jelent meg a város tanulóifjúsága, tanáraival együtt és a környékről is érkeztek érdeklődők. A Művelt Nép alkalmi könyvtárában több száz példány fogyott el Czine Mihály Szabó Pálról szóló monográfiájából, és sokan vásárolták Szabó Pál könyveit is.

Petővári Gyula

Koczogh Ákos: Mai magyar iparművészet

1. köt. Kerámia, porcelán, üveg.
2. köt. Textil

Koczogh Ákos munkája több évtizedes hiányt pótló kézikönyv a művészetek olyan tárgyköréből, mely iránt az érdeklődés állandóan növekszik. A környezetművészet fogalmába tartozó műfajok szerepe a modern ember életében igen nagy jelentőségű. Századunk műalkotásai mégis nehezen találják meg útjukat a kortársak ezreihez. Megközelítésük fáradságos, tartalmi, formai mondanivalójuk bonyolult. A műfajok váltásai és egymásba való átcsapásai is elriasztják a járatlanabbakat. Részben ez a helyzet az alkalmazott művészeteknél is, ahol bizonyos műfajok — pl. a kerámia és az utóbbi években a textil — felvirágzásának ténye már szinte közhellyé vált. A felszabadulást követő fellendülés évtizedeiben iparművészetünk megújult, minőségben és mennyiségben egyaránt hatalmas fejlődésen ment át, megteremtette a korszerű magyar környezetkultúrát. A művek bemutatása és megismertetése azonban sokkal vontatottabban haladt, sajnálatosan elmaradt a művészi fejlődés ütemétől, több műfajban pedig teljesen hiányzik.

Koczogh Ákos most megjelent két kötetében az olvasó először kap átfogó képet a mai kerámia-, porcelán-, üveg- és textilművészetéről, s ezáltal sokszempontú eligazítást környezetkultúránk értékeléséhez. A környezetkultúra területének felmérése, a műfaji határok váltása nagy elmélyedést kívánó feladat, amely széles körű tájékozottságot, gazdag tárgyismertetet, mély elméleti-esztétikai jártasságot igényel. A szerző széles ablakot nyit az olvasónak az oly szerteágazó tárgykörben, melyben az eligazodás a gyorsan változó áramlatok között a szakember számára sem könnyű. A terület áttekintése a történeti folyamatosságban és a műfaji sokféleségben éppen olyan bonyolult, mint elméleti-esztétikai megközelítésében. Koczogh Ákos igen helyesen az anyag, forma és funkció egységéből indult ki, mert a technika, anyag és funkció határozza meg alapvetően a formadást. E korszerű megközelítésben azonos megítélés alá esik az egvedí műalkotás a sokszorosított termékkel.

A szerző a különféle műfajok fejlődésének általános ismertetésénél a történelmi hagyományból indul ki, egybefogva a népi és művészeti hagyomány szálait. Az úttörő jellegű könyv a ma uralkodó stílusirányzatok ismertetésében is megbízható kalauz. A szerző mélyreható elemzéssel szétválasztja a más és más forrásból származó elemeket az egyes alkotók munkásságában. Így a kerámiában és a textil területén is a megfelelő hangsúllyal, árnyaltan tárgyalja a magyar népművészet sokszor nehezen kibogozható hatását. A modern kerámiában jó szakkifejezést talál az ún. „archaizáló” stílustörekvésekre, amelybe ellentétes temperamentumú művészek egy gyökérből fakadó alkotásait sorolja. (Gorka Livia, Schrammel Imre, Csekovszky Árpád stb.) Az architekturális kerámiát, mint a felszabadulás óta tört nyert monumentális műfajt, szintén ez a könyv tárgyalja először az összefoglalás igényével.

A porcelán és az üveg művészetével is a kerámiához hasonló megközelítéssel foglalkozik, s különös figyelmet fordít az előremutató kezdeményekre. Eredményeink mellett a hibákról, gyengeségekről sem hallgat, melyeknek oka szerinte az iparművészet elsődleges technikai-technológiai felkészültségében, a vásárlóközönség tétova ízlésében és a közvetítő kereskedelem kényelmében, tájékozatlanságában

rejlük. Ezért kíséri nagyobb siker az egyéni vállalkozásokat, de ahol az akadályokat felszámolták — mint például a Békéscsabai Szőnyegszövő Htsz-ben Németh Éva textilművész esete mutatja — ott művészeink nem csekély hazai és külföldi megbecsülést könyvelhetnek el, jelentékeny külföldi piaci megrendelés mellett. Mint a szerző helyesen megállapítja: „A társadalmi igény... megoszlik a tömegtermelés praktikuma és az egyedi kifejezés alkotói hitele között.”

Véleménye szerint az egységes stílust, művészi szemléletet nem lehet számonkérni napjaink művészetétől, mert a környezetkultúra — közkeletűbb nevén: iparművészet — minden ágának megvan a maga sajátos útja korunkban. Koczogh Ákos az egyes alkotók új törekvéseit kiemelkedő alkotásaikkal jellemzi.

A második kötet, amely a magyar textilművészet megújulását ábrázolja, az első korszerű és teljes áttekintése mai textilművészetünknek. E könyv több mint félszáz olyan alkotó munkásságát vázolja, akinek műveivel kiállításokon, üzletekben, de sok lakásban is találko-

zunk. Az egyedi műalkotásokon kívül a nagyiparban sorozatban gyártott textíliákra is kiterjed figyelme, a könyv megjelenése előtti négy-öt év textilművészeti törekvéseinek keresztmetszetét adva. Az előszóban a hagyományos gobelinnek a képzőművészethez közelálló műfajából kiindulva halad az absztrakt formaadás és a tértexel kérdései felé, s behatóan elemzi a népi hagyomány szerepét olyan, felújított műfajokban is, mint például a kékfestés, a batikolás.

A kötet elsősorban a jelen törekvéseit ismerteti, de érinti a magyar textil úttörő művészeinek munkásságát is, elsősorban Ferenczy Noémiét, akit szinte valamennyi textilművésztünk eszmei mestereinek tekint. Az új európai áramlatokat a hazai adottságokhoz és a hagyományokhoz alkalmazza textilművészeink, akikről a szerző igen helyesen állapítja meg, hogy „mai textilművészetünkben nincsenek csoportok és iskolák, vannak azonban kezdeményezők és követők”.

Hincz Gyula, Domanovszky Endre, Schubert Ernő, Hajnal Gabriella, Szemes Zsuzsa, Szabó Marianne, Bódy Irén, Juris Ibolya, Pécsi László, Németh Éva, Plesznivy Károly, Buzás Árpád, Attalai Gábor, P. Szabó Éva, Perczel Erzsébet törekvései mozgásba hozták a magyar textilművészet egész területét, és megteremtették a külföldivel egyenrangú modern magyar textilművészetet.

A gazdagon kiállított köteteket iparművészeinknek első ízben közreadott fényképes biográfiája és sok illusztráció — az első kötetben 157, a másodikban 118 — egészíti ki.

Szót érdemel a közérthető stílus is, mely nem egyszer érdekfeszítő olvasmánnyá teszi az adatokban gazdag, névmutatóval és tájékoztató irodalmi jegyzékkel ellátott, összefoglaló jellegű kézikönyvet. (Képzőművészeti Alap, 1975. 195, 135 l. 220, 180 Ft)

Brestyánszky Ilona

AZ OLVASÓ NÉPÉRT mozgalom keretében indított ünnepi olvasási program népszerűsítésére a Veszprémi Megyei Könyvtár módszertani füzeteinek 6. számaként adta ki Kecskés András *A műelemzés módszertani kérdései c. tanulmányát. A szerző az ajánlott könyvek 90 címet tartalmazó jegyzékéből kiválasztott egyet, Sánta Ferenc Húsz óra című regényét, s ezt elemezte a tanácsi könyvtárosok megyei továbbképzésén úgy, hogy ezzel módszertani segítséget nyújtson a könyvtárosoknak a közös beszélgetések vezetéséhez. A sokszorosításban megjelentetett füzett élvezetes olvasmány, értő, sokoldalú elemzése a kitünő műnek. Kecskés András az irodalomtörténet, a cselekmény, a szerkezet, a műfaj, a szereplők, az eszmeiség, a kifejezőmód felől közelítette meg Sánta Ferenc művét, s elemzése egyúttal más művek elemzéséhez is kitünő módszertani minta. Ha a könyvtárosok ilyen elmélyülten foglalkoznak egyes művekkel, akkor az olvasóknak is több segítséget tudnak nyújtani ahhoz, hogy minél többen váljanak közülük „értő olvasókká”.*

Richard Hoggart: Művelődés, gondolkodás, szokások

A hazai munkásművelődésért fáradozó könyvtáros számára feltétlenül érdekes kérdés: milyen egy fejlett kapitalista ország munkásságának kulturális élete, s ebből következően egész életvitele, életformája? És ha érdeklődésének kielégítésére olyan könyv adódik, mint Hoggart professzoré, mely ráadásul egy nemcsak fejlett, hanem nagy múltú és hagyományú munkássztállyal foglalkozik — melynek körében egykor Marx élt és munkálkodott —, akkor kíváncsisága megsokszorozódik.

Hoggart élvezetes irodalmi szociográfiát írt, abba a műfajba tartozót, amelyben emlékezetünk Illyés Gyula művét, a *Puszták népét* őrzi; s melyben az író nem számoszlopokkal, vizsgálatokkal, hanem személyes élménnyel bizonyít. Szubjektív, helyenként érzelmeiktől átforrósodó alkotás ez, személyes vallomása annak az írónak, aki onnan jött, s övétől sohasem szakadt el, bár ez esetben útja messzire ívelt: a szerző az UNESCO főigazgató-helyettese lett. Könyvét, mely — 1957-es, első megjelenése óta — sok kiadást ért meg sok nyelven, a „művelt laikusnak” szánta: „Az értelmes laikus megfoghatatlan személy a népszerűsítés pedig veszélyes vállalkozás: mégis úgy vélem, hogy valamennyiünknek, akiknek az írás kényszerű szükséglet, mindent meg kell tennünk továbbra is, hogy eljussunk hozzá, hiszen jelenlegi kulturális helyzetünk egyik legszenbeszökőbb és legvéstjósóbb vonása az a szakadék, amely a szakértők tolvajnyelve és a tömegkommunikációs eszközök rendkívül alacsony színvonalá között tátong” — írja.

Könyvében először képet ad arról a régi angol munkásságról, amelynek legszegényebb rétegében gyermekkorát töltötte, s bár az életviszonyok rajza a létminimum határán, szüntelen bizonytalanságban evickelő szegénység dickens-i képét idézi, mégis megszépíti ezt a kört a bensőségesség, a józan, erkölcsös életvitel, a tisztesség, szolidaritás, a családiasság; csupa olyan erény, amelynek a munkásság hordozója volt, miközben kialakított egyfajta *városi népi kultúrát*. Ebből a körből akkor az „intellektuális kisebbség”, vagyis a művelődő, olvasó munkások rétege sem vált ki, hanem helyén maradt, társait szervezve, érdekeit védve, opinion leader-ként (közvéleményformáló erőként) támogatva őket.

Ezzel a múlttal szembesíti a mai, magasabb életszínvonalon élő, de a kapitalizmus „manipulációitól bombázott”

munkásokat. Ha nem is marxista, és ha nem is mutatja meg osztályát a termelés keretei között, hiszen célja szerint, csak életmódról és kultúráról ír, szinte kétségbeesett szenvedéllyel ostorozza a tapasztalt jelenségeket, elsősorban azt a modern tömegkommunikációt, amely szenzációhajszolásával „túlfokozza, majd letompítja, végül megöli az ingereket; nem annyira megront, mint 'elernyeszt'. Az ízlés érzőidegét öli ki.”

Részletesen szól a családi képeslapok és a szexfotó-lapok többféle válfajáról, melyek sok milliós példányszámban, a filmhez és a tv hasonló műsoraihoz szegődve ölik az ízlést, s az igazi érzelmeiket, s a paperback ponyváról, az erőszakkal és beteges szexualitással telített „regényekről”, melyeknek idézett oldalainál eltöprenghetünk: a tartalomtól vagy a formától borzadjunk-e inkább?

„Kandirozott világnak”, „antiéletnek” „konfetti irodalomnak” nevezi a borzalom és elkorcsosult romantika, erőszak és negédeség keverékéből létrejövő papírozont. A képeslapokról szólva pedig a „meghökkenetés”, a „személyesség” (pletyka-színvonal), s az „álószinteségre” törekvés vonását emeli ki.

„Minden kultúra saját álmában él” — mondja, vagyis író és olvasó ugyanazon „álmok” bűvkörében leledzik, s ezt a „kulturát” süllyedésnek érzi a korábbi munkáskultúrával szemben; egyetlen reménye, hogy ez a manipuláció mégsem hat mélyen a munkássztályra, mert a családi élet bensőségesség hagyományai, s az alapvető tisztesség régi erényei megvédik, immunizálják; bár fogyasztja ezeket a termékeket, hatásukat le is rázza magáról; inkább azért károsak e produktumok, mert idejét, s energiáját rabolják, s passzívvá teszik, hipnotizált álomba ringatják, leszoktatván az embert az önálló gondolkodásról és az öntudatos cselekvésről. Leginkább a fiatalokat félti, akikben egyre ritkább az osztálytudat, s akik „sajátos, sötét szemmel merednek egy olyan világra, amely gyorsan tovatűnő látványosságok és pótnyag ösztönzések fantazmagóriája”.

Mi e manipuláció célja? Hogy „a gépezetelő tömegek perspektívátlan, szelídített helotái”-t termelje ki a mozgó és a nyomtatott kárpárat segítségével. „Abból, amit olvasóiknak nyújtanak, jószerint nem derül ki, hogy létezik művészi kifejezésvilág, egyéni önfeláldozás, magasabb célt szolgáló, önkéntes fegyelem. E lapok olvasó sohasem hallottak pl. Albert Schweitzerről...”

És ha ez a manipuláció nem is olyan hatásos, mint ahogy e termékek előállítói szeretnék, arra alkalmas, hogy elnyomja, elsorvassa a hagyományos munkáskultúrát („mert az emberek minden újításról feltételezik, hogy jó, csak azért, mert időrendileg friss”), és a helyében félelmetes úrt támasszon.

Rontja a helyzetet, hogy „az intellektuális kisebbség”, az ösztöndíjak, tanfolyamok, különféle továbbképzési formák segítségével művelődő munkások már ritkán maradnak meg osztályuk keretei között; s ha igen, külön csodabogárként, s nem a közösség vezetőiként. A kiemelkedők sajátos lelkiállapotát, se itt, se ott helyzetét, gyökértelenségét pontos lélektani elemzéssel ábrázolja személyes tapasztalatai alapján.

Számunkra kiváltképp érdekes, amit a könyvtárakról mond, melyeknek kölcsönzési forgalma erősen megnőtt az utóbbi negyedszázad során. Egy 1950-es közvéleménykutatás alkalmával a kérdezettek 55%-a vallotta magát könyvolvasónak, s ez az arány akkor meghaladta az USA és Svédország olvasóinak arányát. Ez ellentétesnek látszik előbbi állításaival, azonban hozzáteszi, hogy az olvasott művek 75–80%-a regény, a magán-kölcsönkönyvtárakban pedig 100% (ez utóbbiak 150–200 millió kötetet kölcsönöznek

évente!), az olvasott regények tetemes hányada viszont nem irodalmi érték.

„Az olvasás önmagában még nem erény, a könyv ugyanúgy kábítószerré válhat, ugyanúgy elszakíthat a való élet-től, mint a korábbiakban ismertetett sajtótermékek.” A közművelődési könyvtárakban a „történelem, életrajz, utazás” kategóriába sorolható művek következően rögtön a regények után, ám itt a szerző nem vizsgálja külön a munkások érdeklődését.

A lelkes olvasók száma megnövekedett ugyan, „de az emberek többségét nemigen érintik ezek a változások... mert a komoly könyvek és a népszerű sajtótermékek más-más embereket vonzanak...”, mert a népszerű termékek olvasóinak zömére másfajta nyomás nehezedik, mint a komoly művek olvasóira”.

Vajon pesszimista-e a szerző? Nosztalgiaák rabja? Ha fellelhetők is nála a gyermekkor világába visszavivő nosztalgiaák, értékmentő szándék sugallja őket. S bár szemléletének kiüttlansága vitatható, a való helyzet föltérképezésével jó szolgálatot tesz: végül is számunkra nem az a fontos, hogy ő a jövőtől mit vár, vagy mit nem vár, hanem az, hogy miként mutatja be a jelent. A könyvet Félix Pál fordította, az irodalmi szociográfiához méltó nyelvi kifejezőerővel. (1975. Gondolat, 371 l. 45 Ft) *Bozókya Éva*

Írók könyvek között

„Egy könyvet szerkesztek, amelyben írók, költők és a könyv kapcsolatát szándékozom bemutatni. Nagyon kérem szíves nyilatkozatát a legkedvesebb olvasmányairól és arról, mely művek: irodalmiak, esetleg képzőművészetiiek, zeneiek vagy egyéb alkotások hatottak az Ön éleztzemléletére.” 1967 és 1972 között több mint kétszáz magyar író és irodalmár kapta meg Batári Gyulától ezt a levelet. Hetvenen válaszoltak a kérdésre, és még jó néhányan a levélre.

Kiss József 1893-ban, Gyalui Farkas 1902-ben, Kóhalmi Béla pedig 1918-ban és 1937-ben intézett hasonló körkérdeést a korabeli szellemi élet neves képviselőihez. Batári Gyulának szerencsére sikerült néhányat megszólaltatni a Kóhalmi Béla körkérdeésére válaszolók közül is, köztük Bernáth Aurélt, Illyés Gyulát, Lengyel Menyhértet, Szabó Pált, Veres Pétert, aki 1937-ben és Benedek Marcellt, aki már 1918-ban is válaszolt. (Roppant érdekes lett volna a jelenlegi mellé tenni régebbi válaszait.)

A könyvet kiadó Népművelési Propaganda Iroda, sajnos, nem „érezte rá” a

választ megkerülő, vagy azt nagyon rövidre fogó közlemények sajátos ízére és értékére, és eltekintett az olyan, „renitenskedő” válaszok közlésétől, mint például Örkény Istváné („Köszönöm megtisztelő felkérését. Nagyon kérem, törödjön a listájáról; nem szeretek magamról beszélni, nyilatkozni stb. Pusztán azért, mert okos dolgok csak ritkán jutnak eszembe, és ha mégis akkor más helyen kell őket felhasználnom.”) vagy Lengyel Józsefé („Nincs jó véleményem a körkérdésekről, mert azokra leginkább csak közhelyekkel lehet válaszolni. Mégis megpróbálom. Indulásomkor Kassák Lajosnak volt rám nagy hatása, később már nem a könyvek, hanem primér élmények voltak a döntőek. Ez nem jelenti, hogy nem tanultam más írók munkáiból. Sokra becslöm Stendhált, Csehovot, Tolsztojt, Cervantest, Defoet — nevek hosszú sora, úgy hiszem, felesleges.”).

Az ország írotársadalmát természetesen nem képviseli teljesen a választ adók 80–100-as tábora — Batári is számol evvel —, a közölt hetven válasz mégis olyan mozaikdarab, mely eléggé sokat

sejtet írók és könyvek viszonyából. A válaszok „műfaja” eléggé különböző: Fodor Andrásé újra hevülő élményszikrákkal megvilágított költői önéletrajz; Illyés Gyuláé előszavas vallomás (mely a rádióban is elhangzott); Gyurkovics Tiboré könyveket és költőket tagadó, és csak néhány íróval szemben felengedő, a pokoljárását dicsőítő, tragikusan nyegle elmélkedés; Németh Lászlóé rövid, tárgyyszerű nyilatkozat (megismétli a Spiegelnek adott interjút); Sánta Ferencé izgalmas esszé Tolsztojról, a felvilágosodásról és a francia forradalomról.

Az írók kedvenc íróira kíváncsi olvasó, akit az összkép is érdekel, a szívdobogató leskelődés után berajzolhatja a világirodalom térképére a magától értetődő, a különös vagy a rejtélyes vonzatokat: Benedek Marcell és Benedek Elek, Csorba Győző és Cervantes, Eörsi István és Th. Mann, Gyurkovics Tibor és Dosztojevszkij, Jánosy István és Dylan Thomas, Garai Gábor és a Biblia, Nemeskürty István és Erich Kästner, Somlyó György és Arany János, Vészi Endre és Shakespeare. A térkép tovább rajzolható: Garai Gábert, Pilinszky Jánost, Nemeskürty Istvánt és Károlyi Amyt a Biblia, Fodor András és Jánosi Istvánt Dylan Thomas, Eörsi Istvánt, Gyurkovics Tibort, Passuth Lászlót, Thurzó Gábert és Vészi Endrét Dosztojevszkij kapcsolta össze.

Petőfi és Ady mellett Dosztojevszkij neve fordul elő leggyakrabban. Akár hatvan és negyven éve. E három néven kívül 1918-ban még a Biblia, Arany, Tolsztoj, Jókai, Ady, Shakespeare és Flaubert szerepel a tíz legtöbbször említett között. 1937-ben Babits, Proust és Móricz törnek be közéjük.

Batári is összeállítja a legtöbbször idézett alkotók listáját. E felsorolás érdekessége vitathatatlan, információs értéke azonban erős kétséges, hiszen gyermekkori élmények, első, vagy döntő lökések, a legfrissebb és a visszatérő olvasmányok, meghaladott vagy megtagadott művek egyaránt szerepelnek közöttük.

A legelső, az ifjúkori nagy élményeket adó elsősorban Petőfi, Verne, Arany, Jókai, Gárdonyi, Shakespeare, May Károly és Andersen. Az állandó illetve a vissza-visszatérő olvasmányok a legtöbb esetben Kosztolányi, József Attila, Babits, Shakespeare, Illyés művei és a Biblia. A döntő élményt adó művek — ezt a listát vethetjük össze leginkább a korábbiakkal — Ady (24 esetben), József Attila, Dosztojevszkij (19—19), Csehov, Tolsztoj (14—14), Arany (12) Shakespeare, Babits (10—10), Th. Mann, a Biblia (9—9). A harminc-negyven évvel ezelőtti hasonló listával összevetve némi változást észlelhetünk; ezt elsősorban József Attila,

Dosztojevszkij, Csehov és Thomas Mann előretörésével, továbbá Petőfi, Móricz, Vörösmarty és Proust háttérbe szorulásával jellemezhetjük.

Igaz, Batári kérdésfeltevése nemigen kedvezett annak, hogy az írók mellett a képzőművészek, zeneszerzők és filmrendezők is azonos eséllyel kerülhessenek be a vallomásokba, ezek olykor mégis helyet adtak más műzsnak is. A többek által is idézett művészek Van Gogh mellett elsősorban zeneszerzők: Bach, Bartók, Beethoven, Vivaldi és Weber.

Úgy érzem, hogy az irodalomszociológusokon és az irodalomtörténészeken kívül elsősorban a könyvtárosok örülnek Batári könyvének. Meggyőződésem, hogy az olvasmányairól nyilatkozó vagy elmélkedő író hatásosabban szolgálhatja az olvasás népszerűsítését az író-olvasó találkozókra, mint az alkotás intimitásait szellőztető szerző. Az írók vallomásait tanulmányozó könyvtárosok pedig a nyilatkozatok alapján valóban személyhez szóló, lényegbe vágó kérdésekkel indíthatják el ezeket a találkozókat.

Remélem, hogy Batári Gyula nem hagyja félbe ezt a rendkívül fontos munkát. Talán az éppen most induló fiatal írókkal és irodalmárokkal folytathatná, hogy majd tíz, húsz, harminc év múlva újra feltehesse nekik kérdéseit. Gondolom, bátrabban elszakadhatna elődei kérdéseitől, és olyanokat fogalmazhatna meg, amelyekre még nehezebben lehetne közhelyekkel válaszolni, amelyek még inkább érdekeltté tennék az írókat, művészeket (tehát nemcsak versek és regények, hanem zeneművek, filmek szerzőit, képek, szobrok és épületek alkotóit, és ezek bírálóit is). Azt hiszem, segítségre számíthat a könyvtárosok részéről, akik talán kedvet kapva összeállításától, az eddigénél gyakrabban szólaltatják meg az olvasóik közé látogató szerzőket olvasói minőségükben. (1975. NPI, 250 l. 22 Ft)

Kamarás István

Medgyesy Miklós metszete

Olvasótábori kis trakta

Az első olvasótáborot 1972-ben szervezték. Abban az évben ez volt az egyetlen, de 1973-ban 11, 1974-ben már 21 „bontott zászlót”, s az elmúlt nyáron 40 körül volt számuk, több mint amennyi az előző három évben összesen.

Mint minden bevált új kezdemény esetében, most is kész a magyarázat: megvolt rá az igény, csak lappangott. S ez igaz is. Közhelyigazság, hogy a fiatalok egyre szele felől anélkül, hogy életre szóló indíttatást kapna az állandó önművelésre, s annak mindenkor leghatásosabb módjára, az olvasásra. A növekvő jólét, a létbiztonság nem hozza magával gépiesen, mint kezdetben hinni lehetett, a szellemi javak terített asztalát a tegnapi szegények gyermekei számára. „Ingerszegény környezet”, mondjuk, s értjük ezen a családi könyvtár hiányát, a szórakoztató ipar silány termékeinek „fogyasztására” korlátozó tv-nézést stb. De másról is szó van. Az általános iskola direkt nevelői célzatú, a gyermeki fantázia megmozgatására oly kevéssé törekvő tankönyvei, oktatási módszerei a hátrányos szellemi közegben élő gyermekekben sem keltenek megfelelő érdeklődést az olvasás iránt. (Ezzel a témával az utóbbi időben lapunkban is gyakran foglalkoznak a könyvtárosok.)

De hogyan függ össze mindez az olvasótáborokkal?

Úgy, hogy a fiatal írók ötletéből és kezdeményezésére s a Hazafias Népfőrd (Olvasó népért mozgalom), valamint a KISZ segítő felkarolásával szerveződött olvasótáborokban a jelek szerint *valami új látszik kialakulni* az olvasásra nevelés, általában a fiatalokkal való foglalkozás szemléletében, módszereiben. S főleg az utóbbi, *a hogyan?* kérdésköre az a terület, ahol szembeíthető a hagyományos, az iskolai (elsősorban a human, még közelebből az irodalom-) oktatás módja az olvasótáborok kísérleteivel. Mert kísérleteznek, s miként az eddigi eredmények jelzik, sikerrel. Felismerték, hogy az olvasótábor nem akkor tölti be hivatását, ha ott, mint valami pótvizsgára előkészítő nyári tanfolyamon, megpróbálnak „rádobni egy lapáttal” az iskolában tanultakra. Nem elsősorban ismereteket igyekeznek a táborozó fiatalok fejébe tömni, hanem élményekkel gazdagítani őket. Találkozást szerveznek a regények, versek, novellák, az irodalom és az ifjak között. A legváltozatosabb módszerekkel.

Minderről a legilletékesebbek, a tábor-, illetve a foglalkozásokat vezető fiatal írók, népművelők adnak számot az *Olvasótábori kis trakta* c. kötetben, melyben vallomásaikat gyűjtötték egybe arról, hogyan próbálták az eddigiek során megnyitni a táborozó fiatalok szívét és értelmét a könyvekbe zárt alkotói gondolatok, illetve a művészi szép iránt. Persze számtalan gyakorlati kérdés, gond is felszínre került a vallomásokban, visszaemlékezésekben. Céljuk is az volt, hogy átadják az utánuk következő vezetőknek jó és rossz tapasztalataikat. Így lett *módszertani segédkönyv* a beszámoló-gyűjteményből.

A visszaemlékezésekből egyébként kitűnik, hogy a tábor-, illetve a foglalkozásvezetőknek mindenekelőtt a maguk számára kellett világosan megfogalmazniuk, mit is akarnak, milyen szerepet is szánnak az olvasótábornak. Legyen a gondolkodás iskolája, mondja *Ratkó József*. Másnál azt olvassuk, hogy a táborok a fiatalok egyéniségének formálását segítik. *Czakó Gábor* szerint a táborozás szűkre szabott két hete arra elég lehet, hogy a beszélgetések, viták során felébredjen az igény a fiatalokban a sablonmentes gondolkodásra, a kíváncsiság a világ összefüggéseinek megértésére.

A kiadvány módszertani kézikönyv jellegét erősíti, hogy a beszámolók jó néhány ún. alapkérdést is számbaveznek. Kiket vigyünk táborozni? „Bentlakásos” vagy bejáró alapon szervezzük-e a táborokat? Egymás után több évben ugyanazokat hívjuk-e meg? (Érv szól emellett is.) Hány főből álljon a kiscsoport? stb. De két hétre szóló teljes, napokra és órákra felbontott táborprogram is található benne, sőt még minta-költségvetés is.

Hogy az olvasótáborok ügyében a könyvtárosok, illetve a könyvtárosok is messzemenően érdekeltek, nem szorul bizonyításra. Érdekeltek mint a táborok szervezői-vezetői (szerveztek is — vezettek is jó néhányat az elmúlt években), s ebbeli tevékenységükhöz a kiadvány jó érvekkel, példákkal szolgál: megkönnyíti a nélkülözhetetlen anyagiak felett rendelkező szervekkel, intézményekkel folytatandó párbeszédeiket is. A könyvtárosok továbbá érdekeltek abban is, hogy a működési területükön létesített táborokból ne hiányozzék a könyvtár.

Végezetül hadd idézzük *Fabián Zoltán*

soraikat a kiadványhoz írt bevezetőjéből: „... a fiatal írók, művészek, tudósok huzamos, nevelő célzatú együttléte az olvasótáborokban összeseregelt fiatalokkal olyan emberformáló erő, amelyre ezentúl mind nagyobb szükség van a gyerekek

és érettebb korú fiatalok olvasó, művelt felnőtte neveléséhez...” (Kiad. a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága és a Hazafias Népfront Országos Tanácsa. 195 l. 5 Ft.)

Simay Norbert

Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár

A Norvégiába 1770-ben eljutott *Sajnovics János* „fölfedezése”, miszerint „a lapp és a magyar nyelv idiómája ugyanaz”, óriási fölháborodást váltott ki. A gúnyolódás és gáncsoskodás azonban legfeljebb késleltette a nyomozást nyelvünk és műveltségünk múltjában, meg nem akadályozhatta. A szófajtyű-szótörténeti kutatásban Sajnovics csakhamar jeles követőre talált *Gyarmathi Sámuel*ben, az első igazán tudományosnak nevezhető eredményt mégis *Szarvas Gábor* és *Simonyi Zsigmond* mutathatta föl, amikor is a magyar nyelv finnugor rokonságának tisztázása után középkori kódexek és nyomtatott szövegek anyagából megszerkesztette a Magyar Nyelvtörténeti Szótár három hatalmas kötetét. A figyelmen kívül hagyott kéziratok emlékeket fogta azután vállatára *Szamota István*, s az általa földolgozott szövevényemlékekből állott össze — immár tragikusan korai halála után — *Zolnai Gyula* szerkesztésében a Magyar Oklevél-szótár. A történeti, lexikográfiai kutatás lendülete átterjedt a szófajtyű-szótörténeti munkálatokra is, és csak sajnálhatjuk, hogy *Gombocz Zoltán* és *Melich János* impozáns méretűre tervezett Magyar Etimológiai Szótára torzó maradt. A nemrégiben elhunyt *Bárczi Géza* Magyar Szófajtyű Szótára ugyan pótolta a legkérőbb hiányokat, de összegzésre végül is a Benkő Loránd által vezetett munkaközösség vállalkozott. A három kötetre tervezett A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárának első két kötetét már napvilágot látott.

Majd fél évszázada egy fiatal kolozsvári nyelvész, *Szabó T. Attila* egyedül fogott hozzá, hogy — lexikográfiai, főként helynévtörténeti levéltári kutatómunkája mellett — pótolja a gyűjtésbeli hiányokat is, s ezzel a korábbiaknál gazdagabb szótörténeti gyűjteményt állítson össze. *Szabó T. Attila* azóta betöltötte hetvenedik életévét, nyugdíjba vonult a kolozsvári egyetemről, bámulatos munkabírásának első eredménye azonban immár itt van előtünk.

Az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* első kötetét — *Szabó T. Attila* gyűjtése és szerkesztése — *három nyelvű* (magyar, román, német) értelmezéseivel több mint ezerkét oldal, á-tól cé-ig öleli föl

Erdély magyar szókincsét. A nyolc kötetre tervezett munka körülbelül egymilliónyi szótári adatból válogat. Csupán azért ennyiből, mert a térbeli lehetőségek és a nyelvöldrajzi igények területi korlátai a szűkebb értelemben vett történeti Erdély határai közé szorították a gyűjtőmunkát. Ettől mindössze két helyen térhetett el: a Partium, a Részek egy szögletére, az egykori fejedelmi birtok, Kővár vidékére (a régi Szatmár megye egy részére), valamint a legkeletibb határvidék, Máramaros területére is kiterjesztette a megfigyelést. A kizárólag erdélyi keletkezésű levéltári anyagra támaszkodó szótörténeti tár időben a XVI. század közepétől a múlt század végéig tekinti át a mindennapokról és történelmi sorsfordulókról egyaránt valló erdélyi magyar szavak történetét. A munka levéltári kutatásokból nőtt ki, tervezett címe is erre utal: *Erdélyi Magyar Oklevél-szótár*. Több lett belőle. Ennek csak örülhetünk, mivel így nem csupán nyelvészek (s nemcsak magyarok!) forgathatják haszonnal. Valójában *Erdély* háromszázötven esztendőnyi *művelődéstörténete* bontakozik ki az érdeklődők előtt. A levéltári adatok — hivatali és magánjellegű irományok, birtok- és szolgálatösszeírások, végrendeletek és osztálylevelek, kelengye- és tárgylajstromok, egyházi látogatási és törvénykezési jegy-

M. Makkai Piroska ex librise

zökönyvek, csere- és adásvételi nyugták, költségjegyzékek és anyakönyvi kivonatok, naplók és kezeslevelek — a nyelv és az élet lüktetéséről, változásairól tudósítanak. A nyelv hétköznapi közelségét az is biztosítja, hogy csupán az írásbeliség „közszoí” elemei kerültek a tárba. A nyelvjárási érdekességek, a nyelvi és szókésszereti anyag pedig fölkeltheti a történettudomány és a történeti néprajz művelőinek figyelmét is.

A szótár az erdélyi magyar írásbeliségen belül maradva e táj szókincsének életére, a szavak alakji, jelentésbeli, mondat-tani és stilisztikai viselkedésére igyekszik minél több megbízható adattal szolgálni, mint azt a betű szerinti hűségű lejegyzés is mutatja. Nem mond le azonban arról, hogy életre keltse a múltat, az erdélyi emberek (jobbágyok, polgárok, nemesek, magyarok és nem magyarok) életét, szokásait, fájdalmát s örömét. Lajstromba kerülnek itt, s szinte múzeumok faláról tekintenek alá a jobbágyok és iparosok eszközei, szerszámjai, a katonák fegyverei, színeikkel, formáikkal és anyagukkal kápráztatnak el a viseletek. Szószéket kapnak az egymással tusakodó felekezetek, a legfontosabb vallási rituálék, s az elzárt völgyekben, hegygerinceken feltűnt őrzött — és a tiltások ellenére ápoltt — ősi pogány szertartások. Megelevenedik a tudomány birkózása a tudatlansággal, a juhosgazda napi gondja s a gabonatermelésre kényszerített jobbágy portájának kelléktára, de képet nyerünk az erkölcsökről is.

Megtudjuk, hogy volt, aki az *ábécés-könyvet* 1683-ban a zsoltároskönyvvel és egyéb kiadványokkal együtt vásárolta. Persze *ábécé-tanulólól*, írást-olvasást tanuló kisgyermekről korábról is van adat. A gyermek az iskolában, az ötvösök a műhelyben *circalommal*, körzővel is dolgoztak, s ha nem jól, akkor jött a *cirmolás*, a dorgálás. Az iskola, a katolicizálás ellenére sok szó őrzi az ősi pogány szo-

kások, ritusok fönmaradását. A babonáság, a boszorkányság, a bűvölés-bájolás ellen a törvénytevők *bugyogtak*, buzgókodtak fölszámolásáért. Ugyanerre a sorsra jutott a farsangi pogány *bábu*. Még 1829-ben is élénk tiltakozást váltott ki a „kolozsvári díszes Publicum” *bepiszkolása* azzal, hogy egy „director” a nemzeti játékszínben „serházba illő árnyék játékokat” kívánt bemutatni. A jegyért akkoriban nyilván *bankóval* kellett fizetni, s mivel az már 1806-ban drágaságot okozott, nem örülhetett a közönség. A *bánpenzt*, a bánatpénzt viszont aranyban követelte a kárvallott.

A havasokban folytatott ridegpásztor-kodás főként a juhosgazdák érdeke volt. Itt állott a *bácsház*, amely készülhetett *boronából*, durva, faragatlan szálfából sajátkezűleg, de építhette akár a *bárdás*, az ács is. A lovak már 1573-ban is sok kárt tettek a vetésben, az aratóknak „Tiszta Zab” cipőt szoktak adni Máramaros-szigeten, és soha nem jutott nekik *búzaelő*, színbúza. A búzavetést egyébként akkoriban gyomlálták, s ha nem vitte el a kalangyákat az árvíz, akkor a begyűjtés után *cséppel* csépelelték, *kasban*, *hordóban*, fenyőfából készült *tonnában* tárolták, amíg a *malomba* nem került. A *gereblye* a tarlóra kellett, a *rosta* a szitáláshoz, hogy kevesebb legyen az *ocsu*, a *szárazsztó*, illetve *nedvesítő láda* pedig a minőségre volt hivatott ügyelni.

A kolozsvári piacon a *bakonyában*, a szatócsboltban a *bokányos*, az árus a bársontt véggel, a gyołcsot bálával, a halat, mézet, almát, egrest, könyvet (!) és egyebet *berbencével*, bödönnel árulta. A bödönben nemcsak tartani lehetett az árut, de mértékegység is volt. A *céhélet* merev szabályai nem tiltották a bálózást a *bálházban*, s ha a jómódúak kávézni akartak, akkor már 1719-ben is rendelkezésükre állott a *bádóg-kávétartó*. Ha bort akartak *szivattyúzni*, ahhoz ott volt kéznél már a tizenhetedik század harmadik harmadában a *bádogból* készült borlopó, a *hébér*. Aki az italtól megéhezett, az ehetett kenyeret, hiszen a *bekkenházak*, *sütőházak*, s bennük a *bekkenek*, a pékek állandóan dolgoztak, kezük ügyében mindig az *aszaggal*, a sütőkemencéhez használatos seprűvel. Az éték sokszor lehetett *berbécs*, fiatal bárány, a *cellér* viszont nem az ehhez való salátaalapanyagot, a zellert jelentette, hanem a szintén nélkülözhetetlen sókereskedőt.

A címszavakból elősorjázó életet akár napestig is rajzolhatnám újra, ám az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárat lapozgatva meg kell állapodni annál a feltűnő vonásánál, amit a magyarországinál erősebb „literátosság” jelent. Az erdélyi szókésszerben — az önálló fejedelemség korában virágzó iskolaügy, nyomdászat és

Vecserka Zsolt ex librise

„kultúrafogyasztás” révén — lényegesen több a latin eredetű szó és fogalom, mint a hazaiban, s ez még az elferdült köznépi használatban is tetten érhető. Mindezt persze mintegy százhuszezer címszó alapján megállapítani felelőtlenység is lehetne, ha nem ismernők az erdélyi történelem és művelődés „cétől — zéig” terjedő szakaszát is olyannyi forrásból.

Szabó T. Attila 1966-ban kezdte meg a szerkesztés nem kis munkáját — egyedül, 1972 elején fejezte be az első kötetet,

amely három év múltán meg is jelent. Nyomdában van a második, s reméljük segítőtársakra talál a további munkában, hogy fáradozása ne legyen hiábavaló. Hiszen nem csupán az *abaposztóra*, a *berbécsbőrrihára* s a *cinadojra* (finomabb, ingre, fehérneműre való vászonra) volnánk kíváncsiak, hanem arra is, miből állott a *kelengye*. Persze másra is. Egy-millió szócikk már eligazítana. (Kriterion, Bukarest, 1975. 1225 old. 257 Ft)

R á c z - S z é k e l y G y ő z ő

A dráma művészete ma

Az öt évvel ezelőtt megjelent, *A színház ma* című antológiára emlékeztet — külső formájában is — az az érdekes, új válogatás, amely *A dráma művészete ma* címmel gyűjti kötetbe korunk legismertebb dramaturgjainak tanulmányait. (Két közbevető megjegyzésre már itt, az első mondat után szükség van. Valóban a mi korunk irányzatait, stílusait fogja össze a körkép, a történeti visszatekinésnek csak annyi helyet enged, amennyi a dolgok megértéséhez föltétlenül kell. S a másik: dramaturgon a jelen esetben nem kizárólag vérbeli dramaturg, a dráma elméletével hivatásszerűen foglalkozó alkotó értendő, hanem az újságíró Mary McCarthytól a filozófus Adornóig minden olyan gondolkodó elme, aki eredeti megállapításaival hozzájárul a dráma művészetének kiteljesedéséhez.)

A kötet szerkesztője, *Ungvári Tamás* vérbeli dramaturg, aki a tökéletes tájékozottságot igénylő szerkesztői munka mellett a terjedelmében is jelentős előszót is írta. Ungvári mindenekelőtt azzal a balhiedelemmel számol le, amely szerint a dráma mai áramlatai csaknem összefoghatatlanok vagy éppenséggel áttekinthetetlenek volnának. „... a jelen idő mindig különbözik ama régiektől — írja —, mert lezáratlan, s egy nyitott folyamat minden ítéletet érvényteleníthet, minden kijelentés tartalmát és igazságát átrendezheti. Ez mégsem ok a hiúság olyan megnyilatkozásaira, melyek pl. a mai drámát, csupán, mert korunk gyermeke, rejtélyesebbnek, titokzatosabbnak ítélik a szükségesnél. A mai dráma épp úgy vagy éppoly kevésbé megközelíthető, ábrázolható, miként a Shakespeare-korabeli...”

Kétségtelen, hogy a kortársi dramaturgiát a sokféleség jellemzi. A különféle irányzatok közül a naturalizmus bizonyult a legtartósabbnak, még a látszólag ellenkező végtel, a szimbolizmus is a naturalizmuson nevelkedett. A két végreletre válaszként tűnt fel az ötvenes évek nagy

divatja, az abszurd dráma, s sokan vallják „anyanyelvüknek” a parabolát is. Így példázatokban beszél Brecht, és példázatokban beszél a kegyetlen színház, csak épp a példázat felhasználása gyökeresen különböző. A kortársi dramaturgia eleven árama a rögtönzés vagy a rögtönzésnek ható színi előadás, s a múlt divat olyan rövid életű áramlatokat is létre hozott, mint a dühöngő ifjúságé, valamint a kegyetlen színházé vagy a happeningé. Ebben a sokféleségben természetesen megterem a kommersz is.

Nem hiányoznak azonban a közönsnek nevezhető jellemzők: a minden áron újdonságra való törekvés, a színpadon, a drámában elmondható, ábrázolható jelenségek körének kitérítése, a groteszk technikájának feltámasztása, a műfaji határok összemossa, s bizonyos filozófiai tömörítő jelleg.

Egységesnek persze távolról sem nevezhető az összkép, sőt, egymásnak homlok-egyenest ellentmondó vélemények is hangot kapnak az antológiában a folyamat lezáratlanságának illusztrálásaként. Mary McCarthy híres, *A siker villamosa* című kritikájában például a következőket olvashatjuk *A vágy villamosa* c. T. Williams darabáról: „Ha igaz, hogy a művészet — amint ezt Williams hinni látszik — hazugság, akkor minden elmegy benne, de Williams és Blanche hazugságai (A vágy villamosában) olyan kopott és olcsó hazugságok, hogy még a mélyükön rejő igazságot is olcsóvá és rúttá teszik, ahogy a Kowalski-lakás is csak még otrombább lesz Blanche lakberendezési kísérleteitől. Ahogy ebből a lakásból árad az olcsó parfümbűz, úgy árad Williams színművéből az irodalmi ambíció bűze; képtelenség úgy végignézni egy Williams-darabot, hogy az ember fel ne figyeljen a mindent átható karrierizmus-szagra.” John Osborne viszont: „Aki ezeket a darabokat nem ismeri, a világot sem ismeri, amelyben élünk. Minden angol drámaíró, aki méltó erre a névre, lekötöleztette e mű-

veknek. Darabjaim számára én a rendkívülit keresem, és Tennessee Williams drámáiban meg is találok. Aki azt panaszolja, hogy a Blanche-félek neurotikusak, magát a színház módszerét támadja.”

A kötet szerkezetileg három, egymástól jól elkülöníthető részből áll. Az első részben a dráma elméletének sokszínűségét szemlélteti a szerkesztő, a másodikban a különféle irányzatokat, stílusokat foglalja össze, a harmadikban pedig az alkotói műhelyekbe kalauzol el.

Kitekintésképpen a kötetet záró tanulmány még arra a kérdésre is megkísérli a választ, hogy vajon a dráma jövőjét nem veszélyezteti-e a nagy hódító, a televízió. (Martin Esslin: A televízió — a modern ember népművészete?) Nem — sugallja a tanulmány. „A képernyő megjelenése előtt ritkán fordult elő, hogy egy nemzet drámarepertoárja évente több mint száz vagy kétszáz darabbal gazdagodjék, ma pedig egy olyan ország, mint Nagy-Britannia, nehézség nélkül hat vagy még több drámai adást sugározhat minden este, ami körülbelül kétezer új művet jelent évente. És ugyanez a helyzet a színészekkel és az előadóművészekkel is.”

Teljes-e a kép?

Természetesen nem lehet teljes. Hiányérzetünk mindenekelőtt azért van, mert a szerkesztői koncepció néhány apróbb utalástól eltekintve teljes egészükben ki-rekesztette a dramaturgia magyar vonatkozásait. „Ez egy másik antológia feladata” — mondja, s bizonyára igaza van, ha a kötet terjedelmi szempontjait tartja szem előtt. A magyar olvasóban azonban érthetően él az az igény, hogy az itthoni képpel összevethesse mindazt, ami a világban zajlik. S nem szerencsés, ha az összehasonlítás lehetőségére várnia kell.

Hasonló a helyzet a kötet bibliográfiájával is. A felhasznált forrásművek zöme angol és német nyelvterületről való, magyarul nem hozzáférhető. Ha a magyar dramaturgiai irodalom is kapott volna néhány oldalt a könyvben, könnyebb lenne azoknak az olvasóknak a helyzete, akik a témában alaposabban szeretnének tájékozódni — magyarul.

(Gondolat, 1974. 605 l. 55 Ft)

Balogh Elemér

bibliográfiák

Múzeumi periodikák repertóriumai

A Könyvtáros 1974. évi 11. számában három múzeumi periodika repertóriumát ismertettük. Azóta két újabb művel lett gazdagabb a muzeológiai tájékoztatás.

A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Közleményeinek 1975. évi ünnepi számában jelent meg *A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum kiadványainak bibliográfiája és periodikáinak repertóriumai* Puska Ildikó és Bérces László összeállításában. A bibliográfia a határkőhöz érkezett, új épületbe költöző múzeum eddigi publikációs tevékenységének bemutatása. Megtalálhatjuk benne 1948-tól a múzeum közvetlen elődeinek (Magyar Munkásmozgalmi Intézet múzeumi osztálya, Legújabbkori Történelmi Múzeum) kiadványait is. E részben különösen dicsérendő a forrásértékű aprónyomtatványok, katalógusok számbavétele.

A bibliográfiában az önálló kiadványok felsorolása után a múzeum évkönyveinek és közleményeinek címléírásai következnek, majd a tulajdonképpeni repertórium, mely a kötetek cikkanyagát tematikus csoportosításban, hat részben tárja fel. Az élen az egész anyag egyharmadát kitevő legújabbkori történelmi cikkek so-

rakoznak, majd a muzeológia, a kiállítások, a helytörténet-honismeret, a gyűjtemények és a kiadványok témájával foglalkozó írások következnek. Sajnos, minden esetben a szerzők betűrendjében, nem pedig a témákhoz igazodó tárgydőrendben (I. rész) vagy időrendben (kiállítások, kiadványok). Hasznos viszont, hogy az összeállítók kiegészítették a címeket, valamint, hogy felsorolják a cikkekhez tartozó illusztrációkat is.

A névmutatóval végződő bibliográfia világosan mutatja, hogy a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum kiadványaival nagymértékben elősegíti a munkásmozgalm-történelmi kutatásokat, és igyekszik közreműködni a legújabbkori muzeológia módszertanának kidolgozásában és folyamatos fejlesztésében is.

Az annalesek, folyóiratok repertóriumainak elkészítésén kívül igény mutatkozott egy, valamennyi múzeumi periodika cikkeit feltáró repertóriumra. Ezt az igényt próbálta kielégíteni F. Fejér Mária *A magyar múzeumi évkönyvek és folyóiratok történelmi vonatkozású közleményeinek repertóriumai 1945–1970 c. munka* összeállításával. Maga a kezdemény ép-

pen azért dicsérendő, mert valódi kutatói kívánság felismeréséből fakadt. A kivitelezés már kevésbé sikeres. Mert tájékoztató értékű-e az a bibliográfia, amely minden egyes folyóirat cikkanyagát valamennyi periodika esetében újrakezdtet szerzői betűrendben (tartalomjegyzékszerűen) közli? Ez a repertórium csupán az évkönyvsorozatok egyenkénti kézbevétele, átnézését teszi fölöslegessé, tartalmi feltárást nem ad. Egyébként a címében jelzett történeti vonatkozásokat igen tárgyan értelmezi, ami érthető is, hiszen történeti nézőpont jellemez minden muzeológiai ágazatot. Válogatása tehát bőséges, még a muzeológiai tartalmú írásokat (jelentések, módszertani cikkek) is felveszi, ami persze nem volna baj, csak így a cím megtévesztő. Gyengéjeként kell említenünk azt is — bár ez nyilván nem a szerzőn múlott —, hogy a repertórium folytatásokban, hosszú időn keresztül jelenik meg, míg tárgyidőszaka mindinkább távo-

lodik a jelentől. Egy többféle periodikát feldolgozó repertórium számára semmiképpen sem szerencsés a folytatásokban való megjelenés.

A magyar muzeológiai tájékoztatás gondjain a Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ kiadásában napvilágot látó repertórium megjelenése fog segíteni. Ez a repertórium a debreceni Déri Múzeum munkatársainak összeállításában már elkészült, és a munkaközösség vállalkozott a most megjelenő, a múzeumi periodikák cikkanyagát 1974-ig feltáró bibliográfia évenkénti kiegészítésére, folytatására. A *magyar múzeumok kiadványai* című munka az évkönyvek, folyóiratok cikkanyagán kívül felsorolja a múzeumok önálló és sorozatban megjelenő kiadványait, valamint a katalógusokat, vezetőket is, mégpedig tartalmi csoportosításban, többféle mutatóval.

Héthy Zoltán

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Puska Ildikó — Bérces László: A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum kiadványainak bibliográfiája és periodikáinak repertóriuma. = A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Közleményei, 1975. különszám 39—73. 1.
E. Fejér Mária: A magyar múzeumi évkönyvek és folyóiratok történeti vonatkozású közleményeinek repertóriuma 1945—1970. 1. rész = A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Közleményei, 1974. 2. sz. 76—102. 1.

Bibliográfia az Élet és Tudomány 1970—1974-es évfolyamaiból

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat új kiadványa a *Bibliográfia az Élet és Tudomány 1970—1974-es évfolyamaiból* címet kapta. Ez a cím megtévesztő, mert a kötet nem más, mint a kitűnő hetilap öt évfolyamának a tartalomjegyzéke. A

jegyzék a hosszabb cikkeket 17 szakcsoportba osztja (Emberrtan, állattan, állatlélektan, őslénytan, növénytan — Élettan, biokémia, biofizika — Csillagászat, meteorológia, űrhajózás stb.) s ezeken belül félévi tagolásban a megjelenés időrendjét követve sorolja fel őket. Ha egy sorozat két féléven át folytatódott, a felsorolás még akkor sem hivatkozik az egyik félévről a másikra, annyira mechanikus.

A sokszorosított füzet TIT-előadók részére készült segédanyag. A 200-as példányszám mutatja, hogy nem szánták tömegterjesztésre. Név- és tárgymutatója nincs, emiatt a tájékoztató szolgálat munkáját alig tudja elősegíteni. Könyvtári vonatkozásban annyiból hasznos, hogy az olvasóknak, ha olyan cikket keresnek, amelyről tudják, hogy ebben a folyóiratban jelent meg, kevesebb helyen kell a lelőhelynek utánanézniük: a tíz kötet tartalommutatóját együtt találják. Az úgynevezett „Bibliográfia” helye ezért a folyóiratraktárban van, az *Élet és Tudomány* kötetei mellett. (1975. TIT, 363 l.)

Winkelbauer Pál ex libris

V. M.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

LELŐHELYJEGYZÉKET bocsátott ki az Országgyűlési Könyvtár tíz hazai, jogi gyűjtőkörű könyvtár 1973-ban beszerzett szakfolyóiratairól. A kiadvány némileg eltér az ezt megelőző, 1971-es jegyzéktől, egyebek között abban, hogy a nem kifejezetten jogi folyóiratok közül is megemlíti azokat, amelyek rendszeresen közölnek jogi cikkeket, tanulmányokat. Felsorolja továbbá a jogi évkönyveket, valamint arról is tájékoztat, hogy a folyóiratok régebbi évfolyamai közül melyik évjárat áll az érdeklődők rendelkezésére.

KURRENS FOLYÓIRATOK Bács-Kiskun megyei lelőhelyjegyzéke címmel első alkalommal adott ki központi periodikum-lelőhelyjegyzéket a Kecskeméti Megyei Könyvtár. Az 1974-es évre vonatkozó kiadvány a megyei, a városi és a nagyobb üzemi könyvtárakba járó folyóiratokat sorolja fel, ezek közül a megyei könyvtáréit annotálva. A bevezető tájékoztatása szerint a j-gyűjtek nagy száralékban írja le a növénytermesztés, az egészségügy, a műszaki tudományok területén megjelentetett szakfolyóiratokat is.

FOLYÓIRATOK AJÁN-LÓJEGYZÉKÉT állította össze az 1976-os évre az FSZEK központja. A belföldi hírlapok és folyóiratok rendeléséhez ad segítséget a kerületi könyvtárosoknak, hogy a könyvtártípus, a beszerzési keret és az olvasók igényei szerint válasszanak a periodikumok közül. Az összeállítók, Bende Magdolna és Benkóné Bartha Ilona felvették azokat az idegennyelvű sajtótermékeket is, amelyek Magyarországon jelennek meg, belföldi forgalmi áron. (Z. I.)

BIBLIOGRÁFIA a fogyatékosok rehabilitációja szakirodalmából (1960—1973) címmel, dr. Göllesz Viktor szerkesztésében jegyzéket bocsátott ki a Szociális Intézetek Központja — kiadványainak 7. füzeteként. A gyakorlati szempontok szerint tagolt bibliográfia főként a téma szakfolyóirataiból meríti anyagát; célja, hogy az érdekelt szakemberek könnyen rátalálhassanak az őket érdeklő írásokra. Az összeállítással a szerkesztő olyan, fokozatosan fejleszthető bibliográfia alapját kívánta lerakni, melyre idővel újabb és bővebb átdolgozott kiadások épülhetnek. Ez a bővülés azonban feltétlenül meakívánja majd az eligazító mutatók készítését, ilyenek ugyanis hiányoznak az összeállításból.

LÁNYI SAROLTA halála alkalmából nekrológ-bibliográfiát jelentetett meg az FSZEK. A rövid életrajzot a költőnő köteteinek és a róla szóló írásoknak felsorolása követi, fordítói tevékenységéről azonban csak az életrajz emlékezik meg.

PEDAGÓGUSOK KÖNYVESPOLCA címmel bibliográfiai füzet sorozatot indított a Pedagógusok Szakszervezetének Somogy megyei Bizottsága, a megyei könyvtár és a továbbképzési kabinet az 1975—76-os tanévre. A sorozat a nevelők továbbképzését és önképzését hivatott segíteni. Az eddig megjelent hat füzet a következő témaköröket dolgozza fel: a világnézet, erkölcsi és politikai nevelés; a közösségi nevelés pedagógiai kérdései; az óvodai nevelés fázisai, anyanyelvi nevelés az alsó tagozaton; az oktatás technikai és technológiai kérdései; a könyv és a könyvtár szerepe a középiskolai tanulók nevelésében.

DR. GYETVAI JÁNOS íróról és lapszerkesztőről, a munkásmozgalom kiemelkedő alakjáról kiállításal és emlékeztetellel emlékeztek meg szülőföldjén, a Nagykátai Nagyközségi — Járási Könyvtárban (Szentlőrinc-kátán született). Az ünnepség alkalmából rövid életrajzzal és bibliográfiával ellátott röplapmeghívót bocsátottak ki a rendező szervek: a járási, a megyei könyvtár, valamint a Jászberényi Jász Múzeum.

A PEST MEGYEI KÖNYVTÁR füzetben adta ki a megye tanácsi könyvtárainak 1974. évi ellátottságára, illetve működésére vonatkozó főbb statisztikai mutatókat. A könyvtár ezzel lehetővé kívánja tenni, hogy a fenntartók felmérhessék településük könyvtárainak helyzetét, és ennek nyomán megtehessek a szükséges intézkedéseket.

CSILLAGVILÁG a címe a Tatabányai Megyei Könyvtár vonzó külsejű, ötletes ajánló bibliográfiájának, amelyet Lajos László állított össze a csillagászat kedvelői számára. A szépen illusztrált füzet annotált címleírásai különféle korú és műveltségű olvasókhoz szólnak, s a téma gazdagságát érzékeltetik azoknak a könyveknek felsorolásával, amelyek a csillagászat történetétől az eszközeiig sok területet felölelnek.

A TANÁCSOK megalakulásának negyedszázados jubileuma alkalmából *Forradalmi évfordulók c. sorozatának 11. röplapjaként* ajánló jegyzéket adott ki a Baranya megyei Könyvtár. A felsorolt művek az államigazgatás gazdag témakörének általános kérdéseivel és néhány fontos részterülettel foglalkoznak.

Fent: A művészeti és irodalomtudományi szakrészleg az új Nyíregyházi Megyei Könyvtárban. Alul: a társadalomtudományi szakrészleg (Gerő Gyula felvételei). Cikkünket lásd a 3. oldalon

Ára: 6 forin: